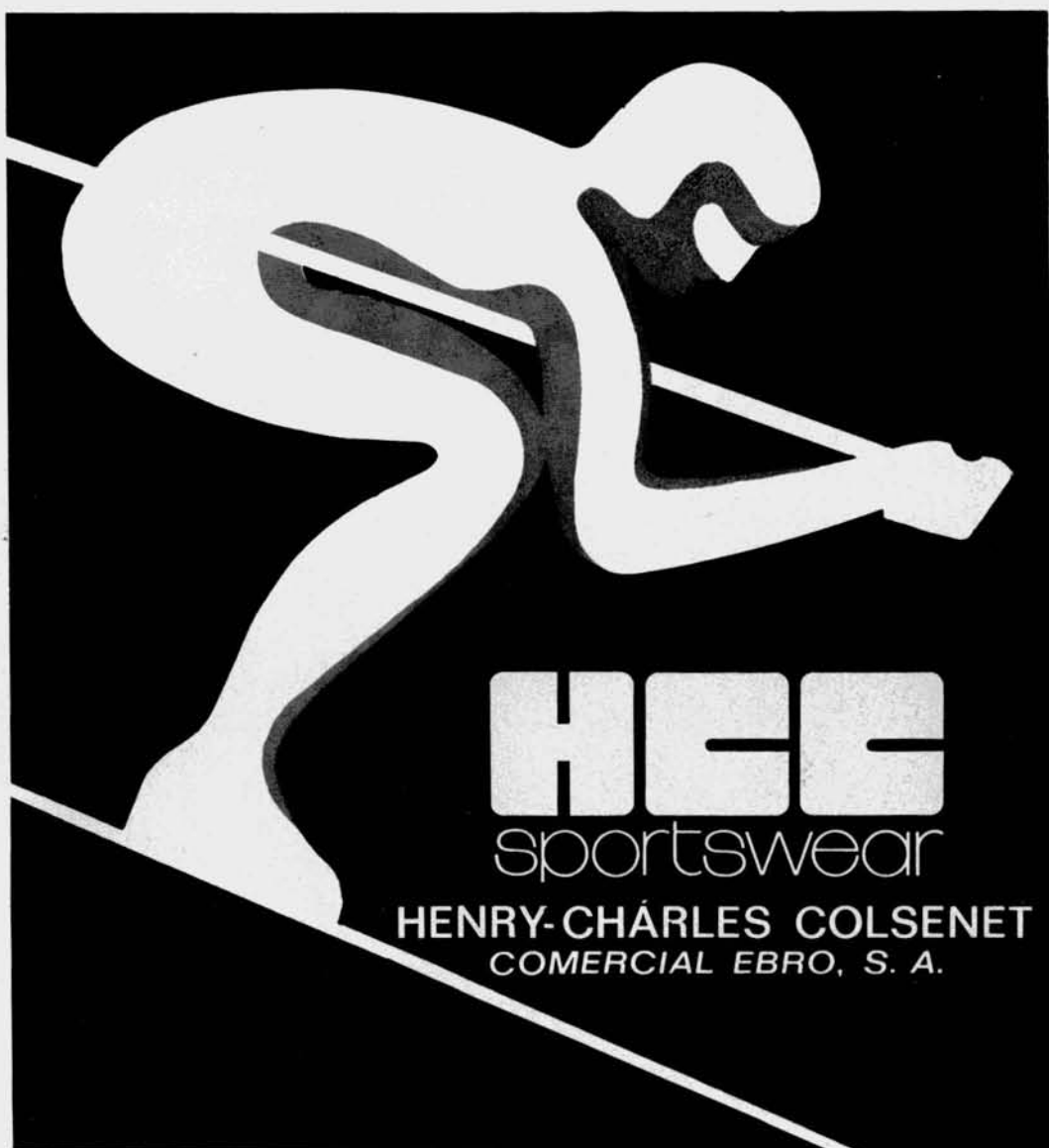

MUNTANYA

OCTUBRE 1977

HCE

sportswear

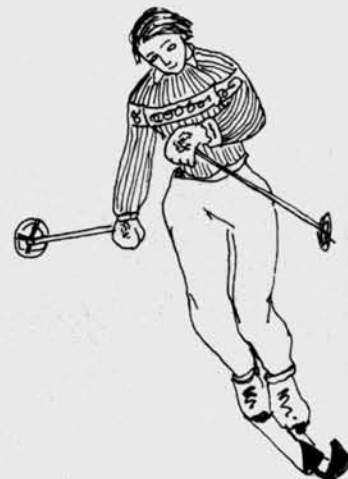
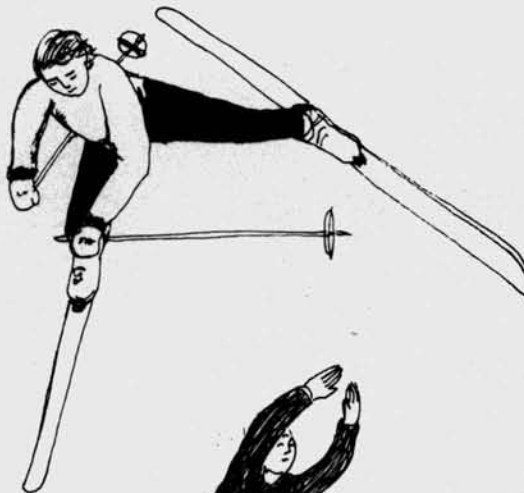
HENRY-CHARLES COLSENET
COMERCIAL EBRO, S. A.

WITTY

ARAGÓ, 261 (Junt P. de Gràcia)

BARCELONA

**ESQUI
CAMPING
ESCALADA
SPORTS**

SANJUST

CANUDA, 6-BARCELONA(2)

Tel. 302 36 95

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

CLUB ALPÍ CATALÀ

presenta a:

LOUIS AUDOUBERT

prestigiós pirineista i alpinista de
renom internacional, amb tres pel·lícules,
en caràcter d'estrena a Catalunya.

COULOIR NORD DELS DRUS, 1.ª Ascensió
LES DROITES, CARA NORD
GASHERBRUM II, 8.035 metres

**Dimarts dia 10, de gener de 1978,
a les 10 en punt de la nit.**

**PALAU DELS CONGRESSOS
DE MONTJUÏC**

Invitacions: A la Secretaria del Centre Excursionista de Catalunya,
Paradís, 10, pral.

Es prega als socis que per retirar les invitacions
presentin el CARNET-REBUT corresponent.

SPELEON

La revista d'espeleologia de més tradició del nostre país.

Editada pel CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

La revista SPELEON està destinada a publicar aportacions originals i inèdites al domini de l'espeleologia.

Collaboren amb SPELEON els més prestigiosos autors nacionals i estrangers de les diverses especialitats que estudien el món subterrani.

Nom
carrer núm.
població

Se subscriu a la revista SPELEON.

Cobrament:

- ☐ reemborsament
☐ compte corrent/llibreta d'estalvis segons autorització adjunta.

Existències:

Volum (n.º)	Any	Preu	
17	1970	300	☐
18, 19, 20	1971-72-73	300	☐ ☐ ☐
21	1974	350	☐
22	1975-76	550	☐
Monografia I	1976	350	☐

Si encara no sou subscriptor de SPELEON, retalleu i envieu aquest butlletí i rebreu la revista al vostre domicili.

Si ja en sou, doneu-lo a un amic que s'interessi per l'espeleologia.

Retalleu aquest butlletí i doneu-l'hi perquè se subscrigui a SPELEON.

Data

Senyor Director de Banc
Caixa

Sucursal Carrer N.º

Població

Distinguit Sr. Li prego que a partir d'ara i fins nou avis faci efectiu els rebuts que li siguin presentats a nom de la revista SPELEON editada per el Centre Excursionista de Catalunya, corresponent a la subscripció a nom de

que viu a Població

amb càrrec al compte corrent núm. a nom de
d'estalvi núm.

Firma

Preguem als nostres subscriptors que ens vulguin facilitar la cada dia més difícil i onerosa gestió del cobrament de la subscripció, autoritzant-nos a carregar-los-en l'import en un compte corrent bancari o en una llibreta d'estalvi.

FRED PERRY DONNAY

VILALTA VICH

sportswear HEE
HENRI-CHARLES GOLDENET

WHITE LINE
FILA

VS
verdaje de los campeones

LA CHEMISE
LACOSTE

DUNLOP

Slazenger

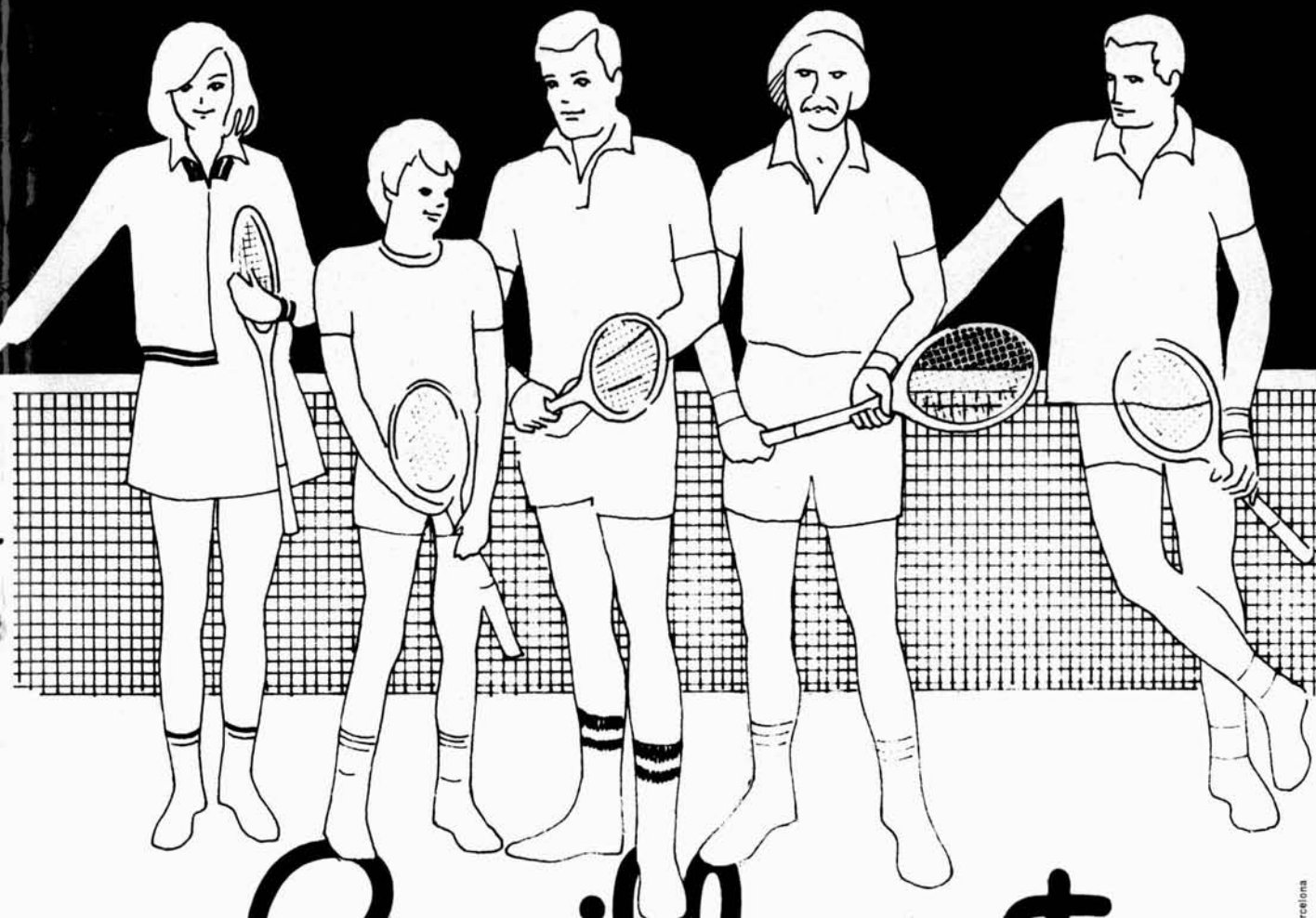
SMASH

TRETORN

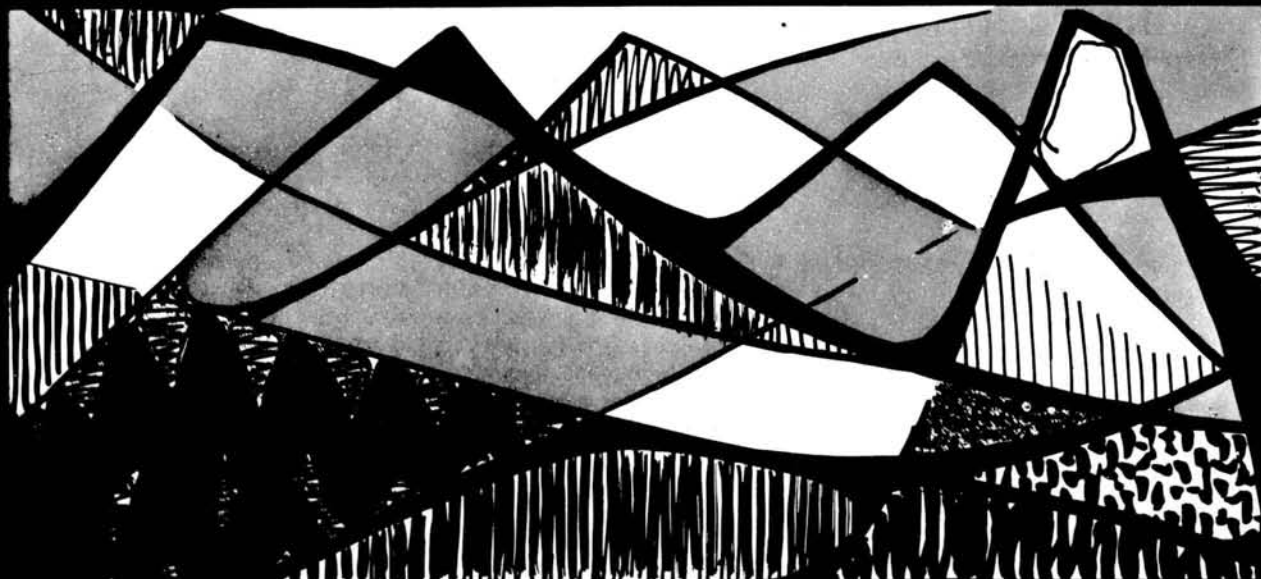
Austral anba Wilson Céliette adidas Head

equipem
infants, novells, "masters", veterans
noies, senyores, etc.

Granvilleset

central: ENRIC GRANADOS, 122 sucursal: AVINYÓ. 8 i 10

CAMPANYA, PRUDENCIA A MUNTANYA

1. En preparar l'itinerari cal informar-se amb persones i organismes competents.
2. No sortiu sols i sense dominar la tècnica de muntanya. Agafeu un guia o sortiu amb un company experimentat.
3. Aneu ben equipats i no us deixeu la corda, el piolet i els crampons. Abans de sortir de qualsevol refugi, indiqueu el vostre itinerari.
4. La tècnica a muntanya s'obté després d'una llarga pràctica a muntanya. L'ús de la corda és obligatori en la travessia d'una gelera coberta de neu nova, així com en tots els casos en què hi pot haver perill.
5. El mal temps a muntanya es pot presentar sobtadament. No vacil·leu a abandonar una excursió des del moment que les condicions esdevenen desfavorables.
6. L'alta muntanya és particularment perillosa els dies següents a fortes nevades.
7. Al final de llargues jornades d'escalada, els reflexos d'atenció disminueixen de seguretat. Cal també menjar sovint per no arribar a l'esgotament de les vostres forces.
8. La noció de dificultat no ha de ser mai confosa amb la de perill.
9. Sortiu aviat i arribeu aviat.
10. **EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA** s'adhereix a la campanya de prudència a muntanya promoguda per tots els clubs alpins.

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Any CI Núm. 693 Vol. 86

Octubre de 1977 Dipòsit Legal B. 545 - 1953

Sumari

Redacció i administració:

Paradís, 10 - Barcelona (2)
Tel. 318 62 20

Director: Martí Romero i Rectoret

Assessor tècnic: Ramon Torrents

Maqueta: Josep Nuet i Badia

Secretari: Josep Velázquez i Crespan

Publicitat: Lluís Puntis, Via Augusta, 47-6.º

Col·laboradors: Ramon Pujol i Alsina,
Albert Oliveras, Hermenegild Carreté,
Josep M. Sala Albareda,
Agustí Jolis i Felisart, Josep Abril,
David M. Aloy, Carles Macià, Enric Font,
Josep Girona, Modest Montlleó,
Josep Velázquez Crespan, Lluís Belvis.

Subscripció: 450 pessetes anuals
(sis exemplars) estranger, 600 pessetes;
preu d'aquest exemplar, 85 pessetes
(Comanda de números endarrerits a la
redacció de la revista)

Impressió: Suimpa, Indústria, 110
Barcelona (13)

Joan Martí i Riba

Josep Casanelles

Ricard Vila

Oriol Riba

Joaquim Senties

Josep M. Cervelló

Modest Montlleó

Modest Montlleó

Ricard Vila

Josep Girona

Editorial	474
Aportacions a l'estudi de la vall de la Noguera de Tor	475
A l'Oberland amb esquís	482
Conversa amb Raymond Despiu	486
Geografia física del Països Catalans	489
Entorn del XIX Rallye d'Alta Muntanya	505
Estat actual de les exploracions al Sistema Arañonera	510
Crònica del Centre	512
Cicle de projeccions 35.ª Aniversari del C. A. D. E.	512
Raymond Despiu a Barcelona	512
Homenatge a Pau Adserà	512
Gamma Ciega 77	512
L' E.R.E. a l'avenc GESM	513
Josep Maria Escayola i Catarineu	513
Remembrança i recança de Josep Maria Escayola	513
Exposició "La Masia"	514
Relacions profitoses l'Alguer - C. E. C.	516
Crònica	516
XIIª Pau i Treva de Déu a Toluges	516
L'Albufera d'Alcúdia	516
Diada de l'11 de setembre	516
Crònica alpina	517
35.ª aniversari del Centre Acadèmic d'escalada (C. A. D. E.) C. E. C.	517
Expedicions: expedició Països Catalans- Hindu Kush (Afganistan), Pirineu: Gallinero, Vinhamala, Espingo, Ordesa, Pics d'Europa, Mallos de Riglos	517
Dolomites, Zermat, Mont-Blanc	519
Bibliografia	520
Mapa del Pirineu (Cap d'Aran-Pallars Sobirà)	520
La integral del Peuterey	520

Editorial

Per unes federacions democràtiques

A remolc de la democràcia que el país va conquerint, els organismes oficials comencen a remoure normes i estructures i podem considerar que els esportius han estat entre els més matiners. Així, aquests darrers temps, les Federacions d'Esquí i de Muntanya han anat convocant llurs respectives Assembles i han presentat a l'aprovació de clubs i entitats nous reglaments que han resultat, però, vells coneguts nostres i en el fons tan verticalistes com sempre.

Aquesta verticalitat, llargament experimentada per l'excursionisme català, ara ha convençut menys que mai. I en aquest cas ha servit d'esperó a la gran majoria d'entitats excursionistes catalanes per a reclamar un plantejament diferent de les nostres estructures esportives.

Tant a l'Assemblea d'Esquí com a la de Muntanya, el Centre va rebutjar les normes que ens proposaven i propugnà des del primer moment i amb fermesa una configuració autènticament democràtica, establerta lliurement per les entitats, com millor els convingui, i tenint sempre en compte que les Federacions n'han d'ésser subsidiàries per a servir-ne realment les necessitats: la seva missió és d'executar els

acords presos per les assemblees i no a l'inrevés, com massa sovint ha succeït.

Establert aquest criteri, el qual és compartit per un gran nombre d'entitats excursionistes i d'esquí, només cal posar-nos a treballar units per a aconseguir el que ens cal, sabent com sabem prou bé que només tindrem allò que ens haurem guanyat amb el nostre esforç.

Tant pel que fa a l'esquí com a muntanya han sovintejat les reunions arreu de Catalunya i àdhuc s'hi han interessat els germans del País Valencià, els quals han arribat per la seva banda a conclusions semblants.

Hem iniciat el camí cercant les línies d'allò que podria ser un nou organisme representatiu, format pels delegats elegits per cadascuna de les nou regions establertes per la Generalitat, el qual és inspirat en l'Estatut de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya de l'any 1933. Unes comissions estudien ja els problemes jurídics, econòmics i tècnics que es poden plantejar.

Fins ara hem exposat punts de vista diversos, hem conjuntat opinions i esborrat recels atàvics.

Hem comprovat obertament, i

potser per primera vegada àmpliament, la migradesa de recursos de tota mena en què es mou el nostre excursionisme —i, fins a cert punt, l'esquí—, el miracle de supervivència fet amb la voluntat de servei dels homes i dones que s'han anat succeint en les tasques organitzatives de les entitats i el desig d'anar endavant en un futur contemplat amb un optimisme nou, com serà nova la vida de la Catalunya autònoma que s'acosta.

És ben comprensible que un règim que no ha pretès altra cosa que massificar el poble amb tots els mitjans hagi aprofitat també l'esport per a aconseguir-ho: s'han menystingut, i en definitiva entorpit, activitats que, com les nostres, enriqueixen la persona, donen sentit de responsabilitat i ajuden a la pròpia identificació.

La dictadura s'ha acabat i el temps perdut cal recobrar-lo. És hora que les Entitats Excursionistes i Clubs d'Esquí facin valdre la força que els donen llurs associats i decideixin per elles mateixes els camins que volen seguir.

Aportacions a l'estudi de la Vall de la Noguera de Tor

per Joan Martí i Ribà

Vista de Barruera. Aquest poble es troba situat al costat d'un con de dejecció del barranc de Barruera que, baixant del Port de la Gelada, tributa a la Noguera de Tor. ▼

La vall de la Noguera de Tor, objecte de la present nota, generalment és més coneguda pel nom de vall de Boí. En aquest article hem preferit el primer nom per tal com, de vegades, el de vall de Boí va més lligat als aspectes turístics de la zona, que són els que li han donat l'anomenada actual. Primerament les esglésies i pintures romàniques després amb la revalorització del seu paisatge natural que culmina amb la creació d'un Parc Nacional dins els seus límits. I ara és possible que es conegui encara més, vist que es troben gairebé enllestides les instal·lacions d'una futura estació d'esquí.

Moltes vegades, en parlar de la vall de Boí, només es tenen en compte aquests fets, que realment donen una visió parcial de les característiques d'aquests indrets.

Això no vol dir que amb el nom de vall de la Noguera de Tor vulguem abastar la totalitat dels aspectes de la vall; simplement creiem que aquest nom és força adient a la finalitat geogràfica del treball.

UNA VALL MANCADA D'UNITAT

Aquesta vall pirinenca, malgrat no ésser massa llarga, podem considerar-la mancada d'unitat, tant en alguns aspectes de tipus humà com, sobretot, en els aspectes físics.

En les relacions socials hi trobem una dualitat, imposada més que res per un determinisme del medi físic. Mentre a la part septentrional la població tradicionalment ha viscut tancada una mica en ella mateixa —imposició deguda a les altes muntanyes que l'envolten i a l'estret de les Cabanasses, que fa una mica de coll d'embut—, el sector inferior, limitat per unes muntanyes amb una progressiva pèrdua d'alçada i una obertura de la conca fluvial, cada cop més marcada, ha fet que els poblets situats en aquests indrets, hagin tingut de sempre una més fàcil comunicació i relació amb les poblacions situades fora de la vall.

La comunicació de Llesp amb Vi-

foto: J. Martí

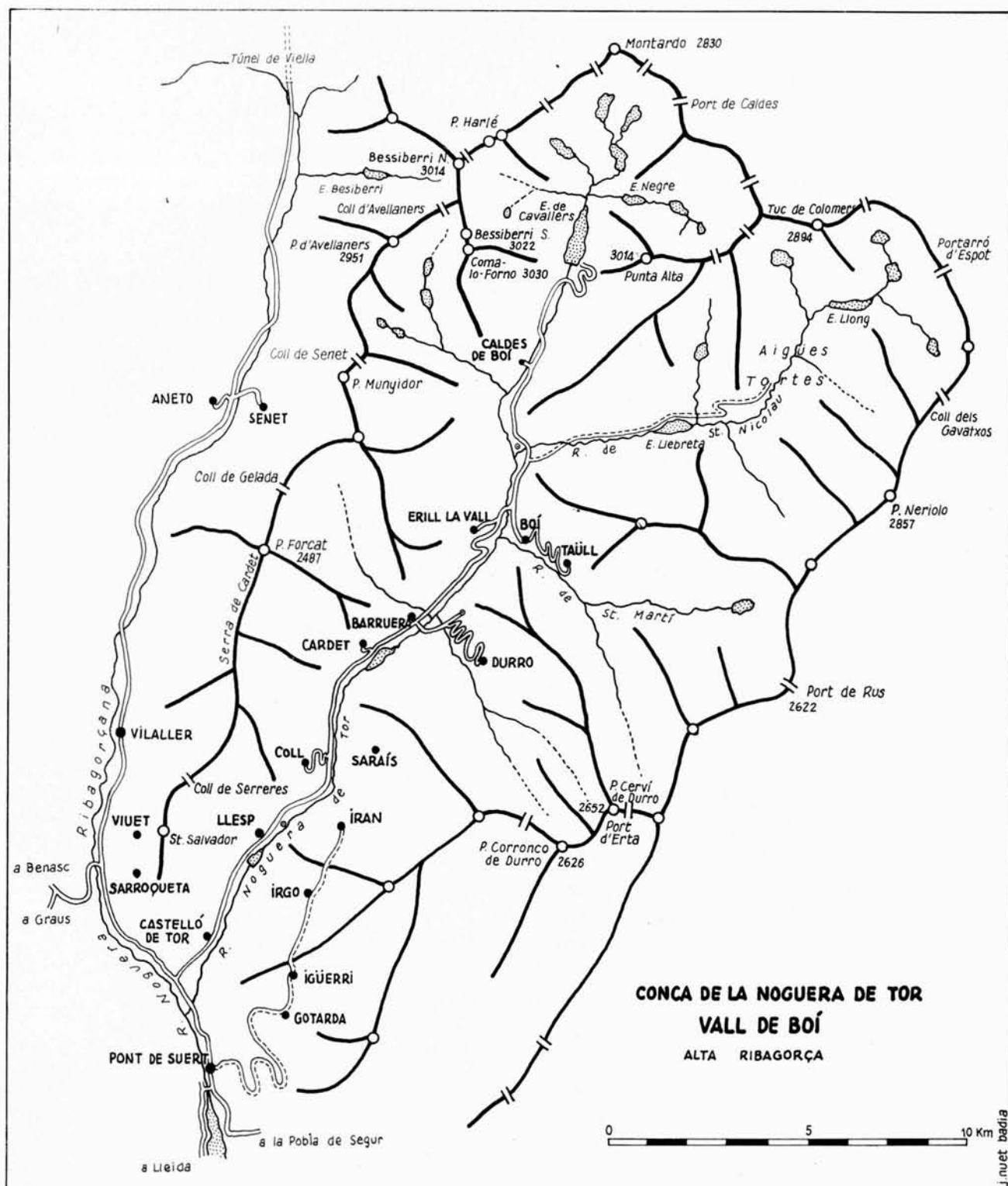
laller, antiga capitalitat de l'alt Ribagorça, no resultava gaire difícil pel coll de Serreres, i amb el Pont de Suert, tanmateix més llunyà, el camí era gairebé planer.

L'actual divisió municipal, encara que no sempre ha estat la mateixa, ens reflecteix aquesta realitat. Ja als censos de 1718 i 1787, trobem els nuclis de població dividits en dos grups:

— al sector septentrional, Barruera, situada al fons de la vall, po-

laritza els poblets del voltant: Boí, Taüll, Erill-la-Vall, Coll i Cardet, llevat de Durro, que formava un municipi (amb l'agregat de Saraís), però perfectament integrat dins la vall de Barruera.

— a la zona baixa de la Noguera de Tor, el municipi de Llesp, integra la resta de llogarrets: Castelló de Tor, Irgo, Iran, i també petits nuclis situats a les valls veïnes, com ara Artiga, Casós, Sarroqueta i Viuet, que vessen al Ribagorça, o

Barruera, embassament de Cardet i l'estret de les Cabanasses, vistos des de la carretera de Durro. Es veu molt bé la forma completament plana de la vall, originada per la colmatació de l'antic llac d'origen glacial. ▼

Igüerri i Gotarta, sobre Pont de Suert.

Actualment, Llesp i els seus agregats han estat integrats al municipi de Pont de Suert, mentre que Barruera segueix formant el seu amb la inclusió de Durro.

Podem trobar-ne d'altres, de factors diferenciadors entre els dos sectors en què hem dividit la vall, com pot ésser la presència dels teulats de pissarra a la zona superior, tant per la facilitat de trobar-ne com per la dificultat de fer pujar les teules des del Pont de Suert. En canvi a la part baixa la comunicació amb aquesta vila és més senzilla; així trobem que tots els teulats són de teula àrab.

Des d'un punt de vista tant biogeogràfic com geomorfològic també hi ha una duplicitat. Encara que de pollancres i freixes en trobem a tota la vall, al sector sud hi predomina el roure, i l'acció erosiva és de tipus fluvial, mentre que a l'altre s'hi troba bàsicament el pi i ha treballat molt més l'erosió glacial.

Cal aclarir que tot això exposat més amunt, avui dia ja no és així, perquè les carreteres enquitranades (molt dolentes per cert) arriben a tots els indrets, i de cotxes i camions n'hi ha com a tot arreu. Ara, això sí, la carretera no va arribar-hi fins als volts dels anys 50, per la qual cosa, fins aleshores, els desplaçaments i transports es feien a peu o a llong de mules.

L'ESPai FISIC

Un dels trets més importants en la configuració de la conca de la Noguera de Tor és la disposició de les branques del riu. Els seus afluents per la dreta són barrancs d'un recorregut molt curt, a causa que la línia divisòria entre aquesta vall i la veïna del Ribagorça, és una escarpada carena (coronada pels Besiberis i el Coma-lo-Forno) en direcció N-S, situada de forma paral·lela al riu.

Això fa que els barrancs tributaris del Tor hagin de salvar en poc

tros, un desnivell fortíssim fins a arribar a l'aiguabarreig amb aquest, car aquesta carena, sovint voreja i de vegades passa els 3.000 m. d'altària.

En canvi, les aportacions provinents de l'esquerra tenen el seu origen en una sèrie de circs glacials excavats en una gran massa muntanyosa, molt compacta i d'una gran extensió (amb alçades de 3.000 m. també en alguns casos), que dona lloc per tots costats, a una sèrie de valls de molta importància, com són ara les de Colomers i Saburedó, cap a la vall d'Aran, la de St. Maurici-Amitges, cap a Espot, i la Noguera Pallaresa, la de Cabdella-estany Gento, on es forma el Flamicell, i les de l'estany Negre de Boí i de St. Nicolau-Aigüestortes, cap a la Noguera de Tor.

Això ha originat una major longitud d'aquests rius. Així, encara que han de salvar els mateixos desnivells fins a arribar a la Noguera, tenen molt més terreny a córrer, amb la qual cosa els desnivells no són tan accentuats com al vessant dret del riu.

L'alta vall de la Noguera és una de les zones on més clarament podem veure les marques produïdes

per l'acció del gel al llarg de les glaciacions quaternàries que hi van actuar. És una de les més interessants des del punt de vista didàctic per a comprendre amb claredat aquest tipus d'erosió.

Aquest sector es caracteritza pels seus circs glacials als quals s'ha originat tota una sèrie d'estanys deguts a la sobreexcavació del gel. (Negre, Travessani, Monges, Llebre, Llong, Culietos, Contraig, etc.).

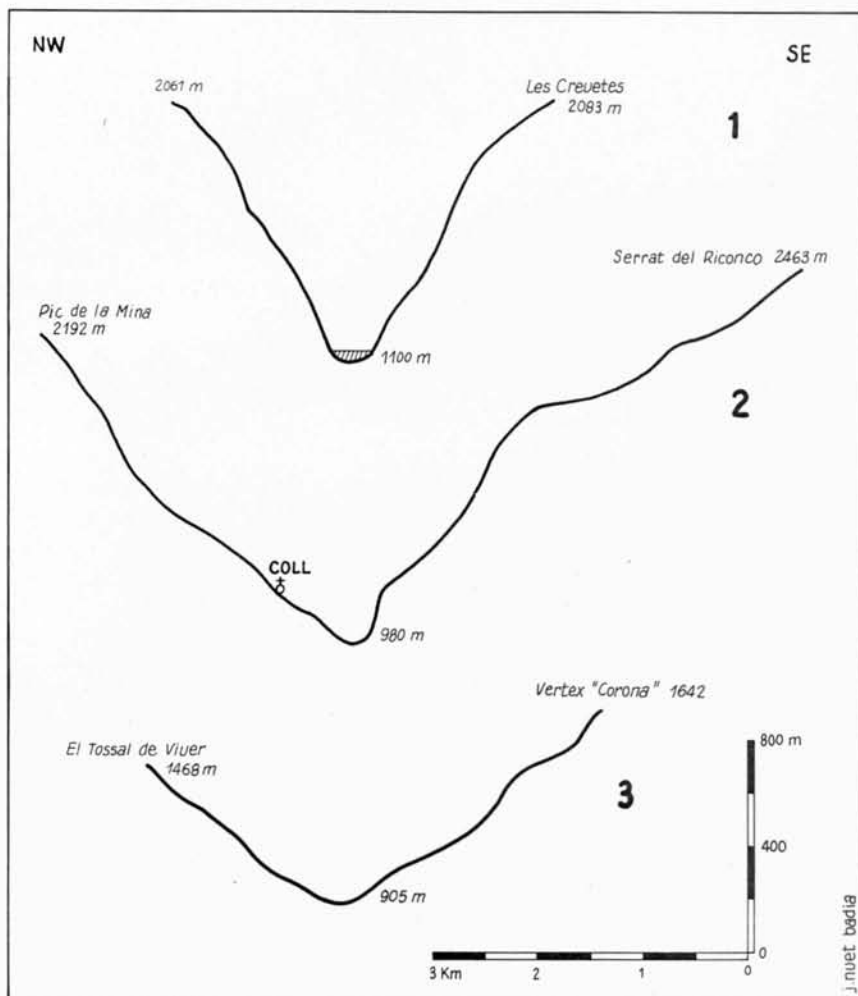
En alguns llocs, a causa de la posterior actuació dels fenòmens d'acumulació —tant els produïts per gravetat (tarteres) com els originats per l'arrossegament de materials—, han estat reomplerts antics estanys com el Planell de Riu Malo o l'indret d'Aigüestortes, el qual dona nom al Parc Nacional.

D'una manera palesa, l'acció glacial va actuar fins a una mica més avall de Barruera. També resulta molt clara, a les rodalies de l'esmentada vila, l'acció del gel. Trobem en aquest cas una vall en forma gairebé perfecta de "U", amb un fons pla i els vessants força esquerps i verticals i amb la característica de l'antiga existència d'un gran llac glacial originat per la sobreexcavació

foto: J. Martí

Talls topogràfics de la vall de la Noguera de Tor. El n.º 1, que correspon al N. de Barruera, ens mostra que l'origen completament pla del fons de la vall és degut als sediments que ompliren el llac originat per la sobreexcavació del gel. La línia contínua marca la forma que tenia la vall quan estava emplenada pel gel. Els núms. 2 i 3 ens mostren els dos tipus de relleu que origina l'erosió fluvial sobre diferents tipus de materials. ▼

Durro, i d'altra banda, és la presència de grans acumulacions de materials fins originats a l'època de les glaciacions, els quals, en gran part, han contribuït a aquesta instal·lació humana. Són els anomenats sediments d'obturació glacial.

Parlarem breument d'aquest fenomen. Als vessants, tant d'un riu com de l'altre, es troba una gran quantitat de prats, en feixes estretes i allargassades, deguts a la presència d'un sòl de bon treballar, el qual és format per una mescla de blocs de diferents mides i una matriu de llims i argiles amb sorres, la qual es va anar acumulant durant les glaciacions.

L'origen d'aquestes acumulacions és el següent: la gran massa de gel que s'esmunyia per la vall principal actuava com a barrera respecte a les aportacions de les geleres i barrancs laterals, amb la qual cosa les morrenes de fons i els materials arrossegats pels torrents subglacials d'aquestes valls laterals, en arribar al contacte amb la vall més important, es trobaven que el gel d'aquesta aturava totes les aportacions, produint, de manera obligatòria, el dipositament d'aquests materials.

Actualment, un cop desaparegut el gel, hi trobem tot aquest reompliment, dipositat a ambdós vessants d'aquests rius.

Són llocs força aprofitats, des del punt de vista agrícola, atès que, com ja hem dit, fan de prou bon treballar ultra servir com a prats de pastura. La característica forma allargassada d'aquestes feixes és deguda a la topografia.

Aigües avall del petit embassament que hi ha al sud de Barruera, el paisatge fa un canvi sobtat i, de l'amplada —trossos més, trossos menys— que havia caracteritzat fins ara la vall de la Noguera, el riu ara s'esmuny per entremig d'uns paratges força encaixats: des de l'estret de les Cabanasses fins a l'alçada de Llesp.

Encara que d'aquí en avall, l'acció glacial hagi pogut produir alguns efectes, tot aquest sector, i ben bé

del gel. Fixem-nos si no que, un quilòmetre més avall de Barruera, hi ha l'estret de les Cabanasses que a l'època quaternària feia de coll d'embut, amb la consegüent major acumulació de gel. Amb tot això, l'acció de sobreexcavació resultava, evidentment, intensificada.

Actualment, aquest gran llac s'ha transformat en una plana originada per l'acumulació dels arrossegalls del riu i dels vessants.

El primer dels talls topogràfics que presentem correspon a l'esmentada vall, on es pot veure molt bé la característica a la qual ens referim. Així mateix, a molts llocs de contacte entre el fons de la vall i els seus flancs, hi ha una gran quantitat de garrells acumulats per gravetat, conseqüència molt lògica en aquest

tipus de formacions.

En el tros del qual ara parlem, i al marge dret del Tor, hi ha dos importants cons de dejecció, situats a l'aiguabarreig de sengles barrancs amb la Noguera i que han permès, pel tipus de material dipositat, l'assentament de Barruera i Erill-la-Vall, amb llurs prats de pastura.

Abans, quan hem parlat dels rius o barrancs que conflueixen al Tor per l'esquerra, hem esmentat els provinents de l'estany Negre i el de la vall de St. Nicolau-Aigüestortes. Parlarem ara dels dos que vénen a continuació: el riu de St. Martí o de Taüll i el riu de Durro.

Hi ha dos factors diferenciadors respecte als situats més al nord. D'una banda, és l'assentament de nuclis poblats com són Boí, Taüll o

Els vessants del riu de Durro i l'ermita de St. Quirc, a la carena, des de Durro. Cal observar-hi la munió de prats, vorejats de freixes, establerts a les feixes allargassades i estretes que s'esgraonen sobre els sediments d'obturació glacial. ▼

foto: J. Martí

fins a l'aiguabarreig amb el Ribagorça, es caracteritza per l'acció de l'erosió fluvial; només que aquesta erosió ens ha deixat dos tipus de paisatge una mica diferents, a causa dels diferents materials que hi ha trobat.

Així, mentre al tros comprès entre les Cabanasses i Llesp, l'erosió ha estat molt més de tipus vertical, atès que el material és dur, més avall de Llesp la vall progressivament es va eixamplant, perquè els materials durs de més amunt (pisarres, esquistos...) aquí són més febles, i alhora n'apareixen d'altres de tipus margós o argilós, molt més fàcils d'excavar.

Els talls topogràfics 2 i 3 ens ho mostren. Al primer, veiem com el llit del riu té una marcada forma de V, característica de les valls fluvials. Al tall n.º 3, l'estretor ha minvat com a conseqüència de la menor resistència dels materials a ésser erosionats.

La repercussió que aquests fets tenen sobre les activitats humanes es reflecteix en la situació dels nuclis poblats (avui molt despoblats).

A l'esmentat tros entre les Cabanasses i Llesp, els petits llogarrets es troben situats entre els 200 i

300 m. de desnivell respecte al fons de la vall, ja que aquí els llocs per a prats són molt minsos, i es redueixen a estretes llenques arran de riu, mentre que als nivells superiors, el terreny perd inclinació i, en conseqüència, no resulta tan difícil la instal·lació dels camps de conreu.

Tot i això, aquests poblets resten força aïllats. I a Coll, el més ben comunicat, l'any 70 hi restaven al voltant de 20 habitants, mentre que a Iran, actualment només roman habitada una casa; Saraís és abandonat, i alguna casa d'aquest poble s'ha instal·lat al fons de la vall.

Llesp i Castelló de Tor, en canvi ja estan situats molt més a prop del riu, on les activitats agrícoles ja no resulten tan feixugues per la suavitat dels terrenys.

L'ESPAI SÒCIO-ECONÒMIC

Volem analitzar ara, sense aprofundir massa però, les principals activitats socio-econòmiques característiques dels indrets per on ens movem.

Intentarem d'exposar els passos que ens han conduït fins a les conclusions extreïdes de l'organigrama precedent.

La seva situació en ple cor del Pirineu permet, com a totes les valls de característiques semblants, un aprofitament dels recursos forestals. Encara que no hi ha grans boscos, la qualitat de la fusta és bona; però els ingressos que podrien extreure's d'aquest aprofitament no repercuteixen gaire en l'economia de la vall perquè bona part dels boscos pertanyen a persones o societats (ENHER, «Agrícola y Forestal del Pirineo, S. A.», etc.) que poca cosa hi tenen a veure, si no és en el fet d'extreure una rendibilitat sense res, o gairebé res a canvi.

Respecte a la ramaderia tenim per un costat que el bestiar oví, cada dia resulta menys rentable, i a causa d'això la disminució dels efectius es fa cada cop més palesa.

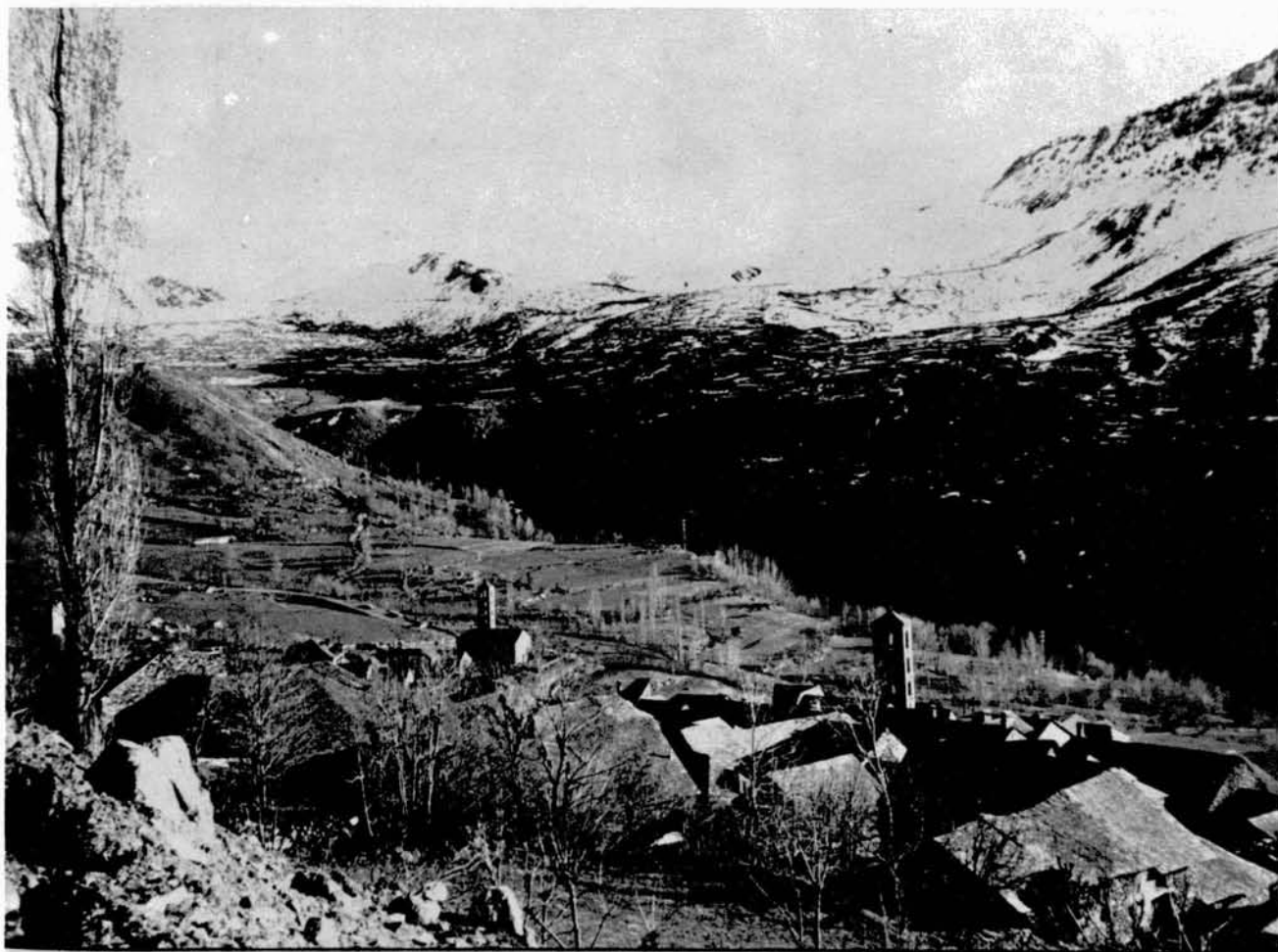
Només els bovins tenen una certa importància, i són els que permeten a una bona part de la gent de seguir conreant els prats d'herba, que caracteritzen gairebé tots els aprofitaments agrícoles de la vall. En general, es va més a la cria dels vedells i no a producció de llet, però no per això deixa de tenir importància.

Un exemple: al poblet d'Irgo, on només resta una casa habitada, «cal Músic», amb 4 persones, de les quals la més jove passa dels 40 anys, aquest darrer hivern, hem pogut comptar-hi uns 20 caps de bestiar boví.

El principal problema que es presenta a l'hora d'intentar millorar aquest tipus d'explotacions és la manca de capital per a invertir. Les possibilitats de millores tècniques susceptibles de fer resten, doncs, sense possibilitats de dur-se a terme.

Parlem ara dels aprofitaments hidroelèctrics. Cal dir que les possibilitats oferides per la conca del Tor, estan molt ben aprofitades. Hi ha tres centrals elèctriques: la de Caldes, la de Llesp i la de Boí; la presa de Cavallers, i una completa xarxa de canals i canonades, les quals aprofiten al màxim les possibilitats

Les dues esglésies romàniques de Taüll, Santa Maria i Sant Climent, han constituït un dels principals factors en la promoció turística de la vall de Boi. A les muntanyes del fons, cap al Tossal de la Serreta, hi ha el projecte d'instal·lar-hi una estació d'esquí. ▼

que l'aigua i la disposició del relleu ofereixen.

En realitat, la presència de totes aquestes instal·lacions i els avantatges que reporten, en la gent de la vall no hi repercuteixen per a res, perquè de llocs de treball, gairebé no en proporcionen, i tots els beneficis econòmics, que són molts, van a raure a una societat semi-estatal amb seu a Barcelona.

D'això n'extraïem una conclusió, i és la que esmentàvem a l'organigrama de més amunt: és una activitat gairebé parasitària per a la vall, per tal com els seus estadants no se'n veuen beneficiats de cap manera.

Una mostra d'això, ens ve confirmada per una xerrada que tinguérem fa uns dos anys amb gent de Taüll; tot parlant del perquè llavors les es-

glésies no estaven il·luminades a la nit (un temps abans ho havien estat, i ara tornen a estar-hi) ens van dir: «doncs no sabem per què ara no ho estan, però ja podrien estar-ho, car l'ENHER, produeix la llum amb l'aigua dels nostres rius, i tot això a nosaltres no ens beneficia de res». Evidentment, ells, com fa 30 anys segueixen dallant l'herba dels prats i traient a pasturar llurs vaques: si l'economia del país va bé, vendran els vedells a bon preu, però si no és així, ells seran els perjudicats; ara, això sí, el preu dels quilovats sempre va amunt, i no per això l'aigua deixa d'ésser aprofitada.

Aquesta afirmació, referent a la poca incidència que tenen els aprofitaments hidroelèctrics per a la vida de la vall, es circumscriu, en aquest

cas, als límits de la conca del Tor, car pocs quilòmetres més avall, trobem el Pont de Suert, que deu gairebé tot el que actualment és, a les explotacions hidroelèctriques de l'alta conca del Ribagorça.

L'altra activitat, podríem dir-ne nova, comparada amb les que tradicionalment han constituït el sistema de vida d'aquests indrets, és el turisme.

En aquesta paraula molta gent hi ha dipositat un munt d'esperances. Sempre se'n parla i mai no arriben. Constitueix el «desideràtum» de molts que voldrien fer canviar el tarannà, no d'aquesta sinó de moltes valls del nostre Pirineu amb la il·lusió que s'aturés el continu despolament, i es possibilités una creixent millora dels aspectes econòmics i socials.

Al contrari del que s'esdevé amb el bestiar bovi, la ramaderia ovina és cada vegada menys rentable. El ramat que veiem pastura a Castelló de Tor.

foto: J. Martí

pressa que l'aigua de la Noguera de Tor, perquè els propietaris tampoc són de per aquí.

L'altre exemple, que en aquests moments, encara no es pot considerar com a tal, és la imminent inauguració de l'estació d'esquí de Boí-Taüll, segurament el proper hivern.

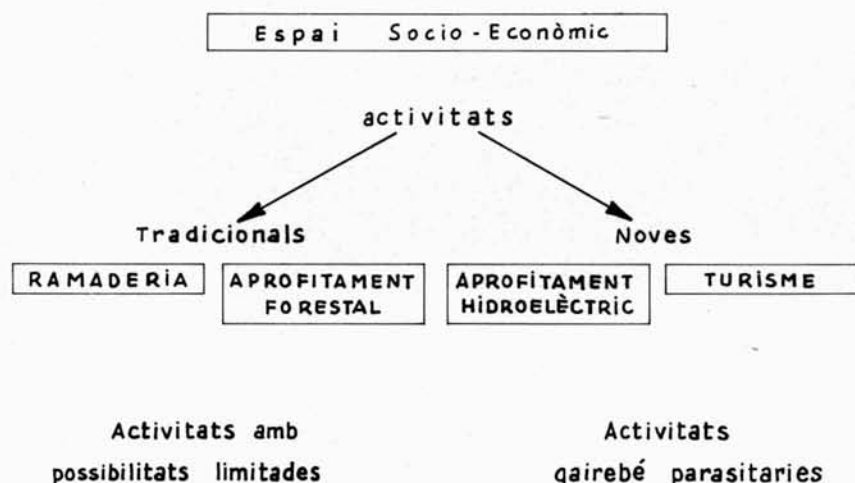
Novament es repeteix el cas d'abans. Els promotors de les pistes i dels hotels que aquestes comporten, tampoc no són d'aquí, però en bona part tenen ja considerables interessos per aquets indrets.

Sota el nom de PROTUPISA, (Promociones Turísticas del Pirineo, Sociedad Anónima), companyia que explotará les pistes, trobem entre d'altres, el propietari de l'esmentat Balneari de Caldes de Boí, i també al de la companyia «Agrícola y Forestal del Pirineo, S. A.», la qual explota una bona part dels boscos de la vall.

Actualment, els únics ingressos per a la gent d'aquí, provinents del turisme, es redueixen a: petits hotels de tipus familiar, principalment a Boí, i als taxis-Jeeps que pugen turistes al Parc Nacional d'Aigües Tortes.

Bé, amb això no pretenem carregar-nos tots els que d'una manera o altra en treuen profit, de les riqueses naturals de la vall. Tan sols exposem uns fets que són la pura realitat, i generalment passen desapercebuts quan per exemple es parla dels beneficis que el turisme pot aportar a tal lloc o a tal altre.

Fa cosa d'un any es va airejar als diaris el projecte de creació de 60.000 (!) places hoteleres a la vall de Boí. Suposem que és una de tanttes informacions sorgides de projectes que després queden en un cul-de-sac. Tenim l'esperança que aquesta barbaritat mai no arribarà a realitzar-se però, si realment es promou el turisme en aquesta zona, ¿hi haurà possibilitats que els seus habitants es beneficiïn dels possibles crèdits o ajudes que es puguin adjudicar?

Aquí, com a molts altres llocs, el principal problema que es presenta és la total descapitalització del món camperol. Com que la gent d'aquestes contrades, llevat d'algun cas de no massa importància, no disposa de diners suficients per a empènyer projectes de consideració, sempre que se'n realitza algun, el capital necessari és aportat per gent de fora: conseqüentment, els guanys també van cap a fora.

Hi ha dos casos força palesos que confirmen la conclusió extreta

abans de l'organigrama.

Un és el del balneari de Caldes de Boí, força conegut i amb una gran varietat d'aigües: des dels 4° C. fins als 66° en alguna deu excepcional. A l'estiu és sempre molt concorregut, fins al punt que fa uns dos anys es va dur a terme una considerable ampliació de l'hotel de luxe, car les disponibilitats de vegades s'exhaurien.

Realment, aquest balneari dona força anomenada a la vall, però els beneficis obtinguts marxen més de-

A l'Oberland amb esquís

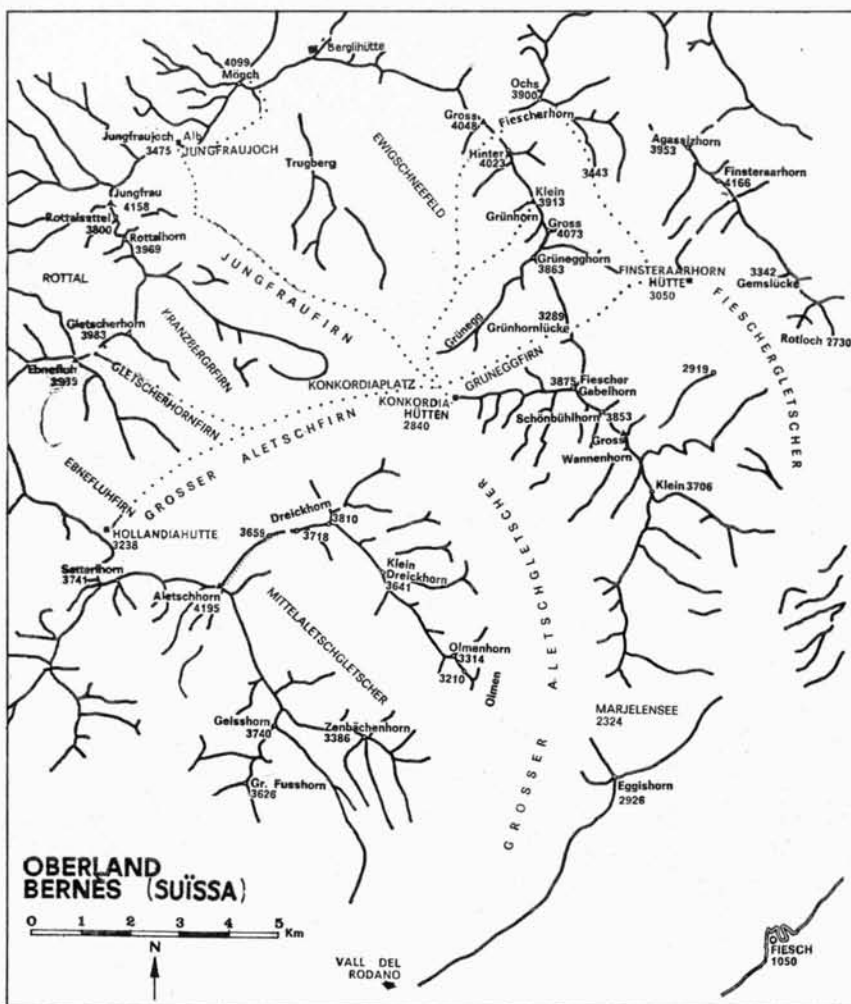
per Josep Casanelles

Som al mes de maig i els nostres cossos estan sobradament endurits per les esquiades arreu del nostre Pirineu, quan un grup de companys, Jaume Altadill, Joan Martínez, Salvador López, la seva muller Marga i jo, decidim anar a fruit d'una setmana d'esquí de muntanya al Alps, concretament a l'Oberland al cor mateix de Suïssa.

Aquesta regió ofereix alguns cims assolibles amb esquís i d'altres amb una gran part esquiuable. N'hi ha set que sobrepassen els quatre mil metres i pràcticament tots formen la capçalera de l'Aletschgleicher, que amb els seus 10 km. de longitud esdevé la gelera més llarga dels Alps. Per tant, s'imposa l'excursió radial prenent com a centre la Konkordiahütte, refugi a l'encreuament dels quatre braços de glaç que formen el Gran Aletschgleicher. En aquest lloc la fondària de la gelera és de 800 metres!

L'accés natural a aquesta gran plataforma és lògicament el mateix Aletschgleicher sortint des de Mörel-Riederalp (1.900 m.), però és poc emprat a causa del llarg recorregut i del desnivell considerable. També s'hi pot arribar per la vall de Lötschental sortint des de Blatten-Flaferalp (1.900 m.) fins al coll de Lötschen (3.200 m.), on hi ha l'Hollandiahütte. Però l'accés més freqüent és per Jungfrauoch (3.573 metres), coll situat entre la Jungfrau i el Mönch, ja que hi arriba un tren-cremallera des de Grindelwald (1.030 m.). Aquest tren ofereix la possibilitat de pujar la Jungfrau (4.158 m.) o bé el Mönch (4.099 metres) el mateix dia d'anar a la Konkordiahütte. Escollim aquest últim car tenim els dies comptats i, encara, podrem traginar còmodament al refugi base tants queviures com ens calgui.

El diumenge, 16 de maig, agafem a Grindelwald el primer cremallera a les 8 del matí. És núvol i això fa que encara ens dolguin més les 1.500 pessetes que paguem cadascú per servir-nos d'aquest artefacte que ens remuntarà immediatament

2.500 metres de desnivell només en tres quarts d'hora. Però a l'estació intermèdia de Klein Scheidegg, la claredat és total, el cel és d'un blau intens i la Jungfrau, el Mönch i l'Eiger se'ns apareixen com la trilogia més divina de la nostra religió alpina. L'encisament ens fa oblidar els equànims raonaments sobre la puresa de la muntanya i se'ns fa llarg el túnel per dintre la cara nord de l'Eiger.

A Jungfrauoch deixem les motxilles, atapeïdes de menjar, i fem la curta aproximació a l'aresta S.E. del Mönch, via normal d'ascensió, avui molt transitada. L'ampla esquena de roca i glaç es va tornant en una afilada i verdosa aresta de gaç. Aprofitem uns cargols posats pel

grup capdavanter i arribem al cim de la piràmide del Mönch.

El dia ja s'ha estabilitzat del tot i podem veure, a 3.000 m. sota nostre, els prats on hem dormit aquesta nit. Al davant mateix, la Jungfrau, també molt concorreguda, i més enllà els coneguts Matterhorn, Weisshorn... Aprofitem aquest mirador per situar sobre el terreny els itineraris programats i els Fiescherhorns, Grunhorn, Finsterarhorn, Aletschhorn i Ebnefluh, s'alliberen de les corbes de nivell per a transformar-se en feréstecs gegants alpins.

A la tarda fem el suau descens d'uns 8 kms. fins a la Konkordiahütte (2.850 m.), que es troba en una plataforma rocosa damunt mateix de l'Aletschgleicher. Per arribar-hi cal

Des del Fiescherhorn podem admirar el Finsteraarhorn (4.166m.), indiscutible sobirà de l'Oberland. ▼

foto: J. Casanellas

superar 80 metres de paret vertical equipada amb una escala metàl·lica molt segura. Sota els darrers raigs de sol contemplem esglaiats la immensitat de totes aquestes geleres on l'esquí és un estri del tot imprescindible.

Dilluns, a les tres de la matinada, a la llum del resplendents estels, sortim cap els Fiescherhorns amb la intenció de fer nit al refugi del Finsteraarhorn. Per la gelera Ewigschneefeld arribem al coll (3.823 m.) entre el Petit i Gran Fiescherhorn. El tros final és molt sobtat i ens cal calçar

els grampons. Deixem els esquís al coll (3.823 m.) i units per la corda guanyem l'aresta rocosa del Gross Fiescherhorn (4.049 m.) i després el curt pendent de glaç de l'Hinter Fiescherhorn (4.025 m.). La contemplació de l'Eiger amb la seva retallada aresta Mittellegi és el nostre millor premi.

Fem el descens pel Fieschergletscher, gelera que té una capçalera molt suau; però de sobte presenta uns sèracs molt trencats i amb perill d'allaus que cal passar al més ràpid possible. Al final es torna a eixam-

plar, formant una gran plataforma on hi ha la Finsteraarhornhütte (3.048 m.) al peu del cim del mateix nom.

La següent matinada es torna a presentar estelada i sortim cap el Finsteraarhorn (4.274 m.), el cim més esvelt i alhora més alt de tota la regió. La neu és molt dura i junt amb molts altres muntanyencs fem tota l'ascensió amb grampons i amb els esquís a coll fins el peu de l'aresta N.W. (4.094 m.). Aquí deixem els esquís i ens encordem per guanyar l'aresta final dentellada i llarga. Les condicions són immillorables, neu glaçada i roca seca, i amb els grampons posats arribem al mateix cim després d'una hora d'excellent grimpada. Una forta encaixada davant l'impressionant Schreckhorn (4.078 m.) marca la culminació de la nostra sortida.

El descens amb esquís és molt pendent, però la neu és franca i esdevé un plaer d'encadenar els seguits giravolts, l'un darrera l'altre, fins al refugi mateix. Tal com havíem previst, a la tarda marxem de la Finsteraarhornhütte cap a la Konkordiahütte travessant el suau coll del Grünhornglücke (3.286 m.) amb neu moll i fonda; i ja sota els primers estels pugem la penjada escala metàl·lica del nostre refugi base.

El dimecres el temps continua mantenint-se bo i ens dirigim al Grünhorn (4.044 m.), situat en la carena dels Fiescherhorns. Remuntem doncs un altre cop la primera part de l'Ewigschneefeld i el deixem a l'esquerra per endinsar-nos dintre el laberint de sèracs que baixa del Grünhorn. Deixem els esquís al coll i encordats enfilem la suau cresta final gaudint de la imatge del Finsteraarhorn, indiscutible sobirà de l'Oberland; però el temps comença a canviar i arribem al cim del tot embolcallats per la boira. El descens, per entremig d'esquerdes molt obertes, es fa perillós per la manca de visibilitat i la neu, cada cop més xopa i fonda. De cop i volta, en Joan s'enfonsa fins a la cintura! Una esquerda s'acaba d'obrir sota seu, per

Amb el Finsteraarhorn ja assolit, a l'esquerra, el grup remunta el suau coll del Gründhorn.

Vorejant les esquerdes de la Gelera, en la pujada al Gross Fiescherhorn (4.048 m.).

sort bastant estreta. La neu és molt tova i els nombrosos ponts de neu que hem de travessar no tenen prou consistència. Acabem, per tant, el descens amb la màxima cura i un xic esporuguits.

El temps ha canviat definitivament; la matinada de dijous ja no hi ha cap estel. Volíem anar a l'Ebnefluh (3.962 m.), esquiable fins al cim, però els companys, davant la mala perspectiva del temps, no volen sortir. Jo, més optimista, em decideixo a sortir sol.

Enmig de la fosca nit travesso la Konkordiaplatz en direcció a l'Aletschfirn. Amb les primeres clarors comença a caure una nevada fina enmig d'una boira cada vegada més espessa, que no em permet passar del Gletscherjoch (3.769 m.). Que n'és d'útil, la traça de pujada per a marcar el descens sense visibilitat per un terreny ple d'esquerdes! A mig matí para de nevar i aprofito una traça d'esquí molt marcada per a anar a l'Hollandiahütte, completant el coneixement dels refugis de la zona.

La matinada de divendres neva intensament. Avui teníem previst de marxar de la Konkordiahütte cap a la Berglihütte, pujant el Trugberg, cim gairebé del tot esquiable i, l'endemà, fer la Jungfrau i anar a buscar el cremallera a Jungfrau-Joch. També teníem previst pujar l'Aletschhorn (4.195 m.), un dels gegants de l'Oberland, però la seva via per aquest costat N. ens va semblar massa complicada i ja n'haviem desistit. El temps, però, ens fa canviar el programa i a mig matí deixem definitivament la Konkordiahütte amb direcció a Jungfrau-Joch.

Mentre obrim traça a la neu que va caient, recordem els meravellosos dies passats i les belles ascensions fetes a l'Oberland, regió on l'esquí i l'alpinisme s'agermanen immillorablement per fruit de l'alta muntanya.

RESSENYA TÉCNICA:

16 de març: Jungfrau-Joch (3.573

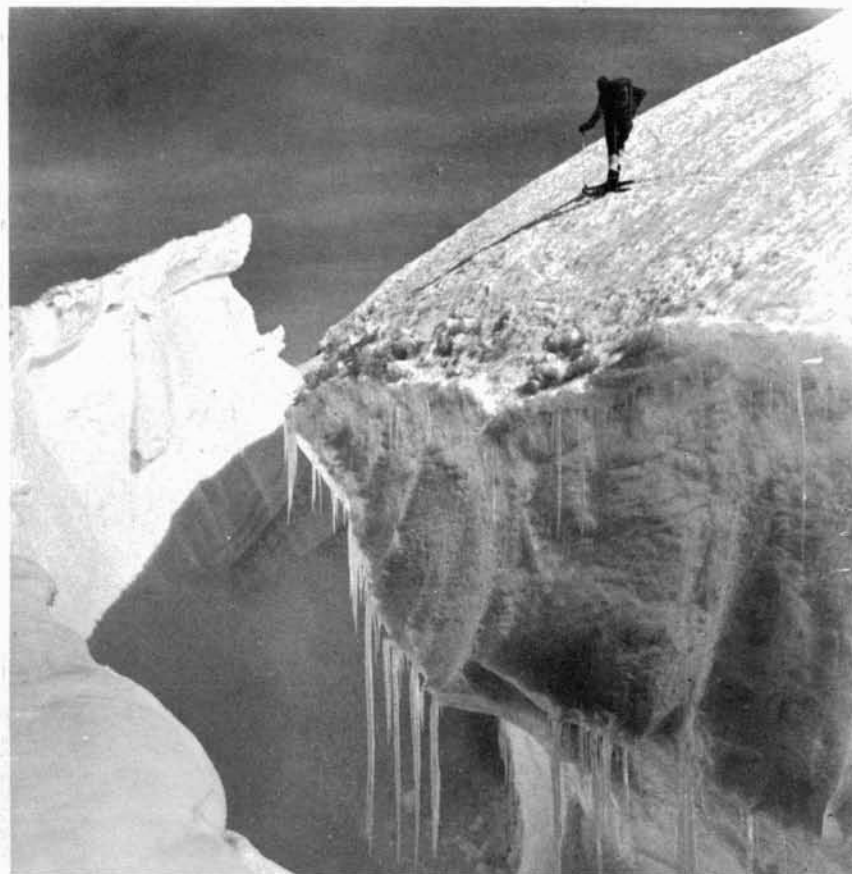

foto. J. Casanellas

metres) - Mönch (4.099 m.) - Jungfrau-Joch: 5 h. Descens a Konkordiahütte (2.850 m.): 2 h.

17 de març: Konkordiahütte-Hinter (4.025 m.) i Gross Fiescherhorn (4.049 m.): 8 h. Descens a Finsteraarhornhütte (3.048 m.): 1'30 h.

18 de març: Finsteraarhornhütte-Finsteraarhorn (4.274 m.): 4 h. Descens a Finsteraarhornhütte: 2 h. Finsteraarhornhütte - Konkordiahütte: 3 h.

19 de març: Konkordiahütte-Gründhorn (4.044 m.): 5 h. Descens a Konkordiahütte: 3 h.

20 de març: Konkordiahütte-Gletscherjoch (3.769 m.): 4 h. Descens a Konkordiahütte: 3 h.

21 de març: Konkordiahütte-Jungfrau-Joch: 3'30 h.

Dificultats: Les arestes finals dels cims no passen de P. D. (poc difícil, II). Els pendents esquiables no

presenten gaire dificultat; cal però dominar l'esquí amb seguretat.

Notes: cal portar corda, piolet, grampons i algun cargol de glaç a més dels esquís amb pells i ganyivetes.

Als refugis hi ha flassades; no cal dur sac, però sí un equip complet d'hivern.

El preu mínim dels refugis és de 300 pts per nit. No és permès de fer servir el fogonet; però pel mateix preu serveixen aigua calenta i cuinen queviures. El mes de maig acostumen d'ésser oberts però és convenient informar-se'n abans.

Bibliografia: plànol amb rutes d'esquí de la Jungfrau, n.º 264 de la cartografia suïssa. Escala 1:50.000.

Guia dels Alps Bernesos del Club Alpí Suís.

Sci - Alpinismo nelle Alpi d'en Toni Gobbi.

Conversa amb Raymond Despiau

per Ricard Vila

Durant la primera setmana de juliol va ser a Catalunya el pirineista Raymond Despiau per presentar l'audiovisual Pirineu-Alps-Caucas que organitzava el CADE (Centre Excursionista de Catalunya) amb motiu del seu 35è aniversari.

Per aquest motiu vaig tenir l'avinentesa de poder escalar amb ell i mantenir una conversa sobre la seva activitat, el GPHM i el Pirineu que detallo a continuació:

—On vares començar a escalar i amb qui?

—Vaig començar a escalar amb P. de Bellefon; devia ser cap als anys 59-60. Amb ell vaig fer les primeres vies al Pirineu, encara que jo vaig conèixer l'escalada a l'escola de Fointenebleau. Una de les primeres vies que recordo és la cara sud del tossal del Mallo, per la via Ravier (3.ª ascensió).

—Com va néixer en tu aquest amor per la muntanya que t'ha dut des de l'escalada d'alta dificultat fins al treball amb el «GPHM» i fins i tot a escriure l'«Actualitat del Pirineu» a la revista «Altitude»?

—Crec que la raó principal és que jo visc al Pirineu. De fet jo m'interesso per tota la muntanya, en general, però centro l'activitat en el meu terreny, el Pirineu. El GPHM (Grup Pirineista d'Alta Muntanya) es va fundar per agrupar tots els alpinistes amb una certa experiència de Pirineu i per estudiar-ne els problemes referents a escalada. Actualment editem l'«Altitude» on pretenem de recollir les novetats quant a ascensions pirinenques i també a d'altres massisos. Personalment jo tinc una predilecció especial pel Pirineu, igual com els meus companys, tot i que quan en tinc una oportunitat aprofito per a anar a d'altres llocs. No fa gaire, posem per cas, vaig ser a Còrsega junt amb Battaia i d'altres i vàrem obrir-hi unes vies prou interessants.

—Dins el teu historial podem veure grans ascensions al Pirineu, Alps-Hoggar-Caucas, però trobem a faltar les grans muntanyes dels An-

foto: J. Altadill

des i Himalaia: hi has pensat mai, d'anar-hi?

—Això és ben senzill. Per a organitzar una expedició d'aquesta mena calen molts mitjans i diners i jo mai no n'he tingut l'oportunitat. He anat a l'Hoggar i al Caucas, ja que eren operacions més senzilles, però això de l'Himalaia no se m'ha presentat fins ara, que sembla que l'any que ve anirem a intentar l'Everest amb Diemberger i altres companys. Altres vegades també se m'han presentat oportunitats per anar als An-

des, però sense cap projecte concret. En aquestes ocasions més m'estimo de renunciar i esperar a trobar un projecte d'ascensió difícil però que mereixi la meua confiança.

—Parla'm d'alguna de les teves ascensions, alguna que recordis amb un afecte especial: pot servir com a exemple la Torre de Marbore?

—Sí. Ben segur: la Torre de Marbore és un dels records més bells d'escalada. He tingut l'oportunitat de fer-la a l'estiu i l'hivern. També

Raymond Despiau mira la Mare de Déu de Montserrat que hi ha al cim del Cavall Bernat. ◀

Un dels passos de la via de la cara sud del Tozal del Mallo, a la vall d'Ordessa. Aquesta fotografia correspon a la primera ascensió. ▼

recordo amb molt de gust l'Eiger i el dièdre Philip-Flan, a la Civetta. D'altra banda, però, també estic molt content de las vies que he obert al Pirineu on he hagut de fer mans i mànigues a causa de la dificultat i no massa bona qualitat de la roca en algunes vies. Potser les que més bon record m'han deixat són el gran dièdre de Mountarroi, a Troumouse, la paret del Llac, a Barroude i la cara NE del Vignamelae.

—Com a gran coneixedor del Pirineu dóna'ns el teu judici sobre les vies més dificultoses que es poden trobar a l'hivern.

—Se'm fa difícil, de respondre a la pregunta. Jo no ho he fet pas tot i depèn molt de les condicions de cada any. Però evidentment entre les hivernals més dures que s'han fet podem trobar la cara nord de la Torre de Marbore, la cara nord de la Punta Chausseque, etc. Quant a ascensions d'hivern crec que són de força dificultat la paret de Barroude, el gran dièdre a Troumouse, la Blanche i la remuntada de tota la gran cascada de Gavarnie.

—En roca, en època estival, què ens pots dir?

—Crec que són de gran dificultat la via Despiau-Luquet, al Vignemale, el «pilier» de l'Embaradère, a l'Ossau i l'esperó del Fire, Via Rabadà-Navarro per citar-ne algunes.

—Cap a on creus que evoluciona l'escalada d'alta dificultat al Pirineu?

—Les grans parets del Pirineu em sembla que ja estan totes vençudes, però encara queden coses a fer, com ara Montrebei i d'altres parets de 200 a 400 mts al cantó francès. L'evolució de la dificultat al Pirineu sembla que va prenent un mateix camí; als Alps, això vol dir fer ascensions amb el mínim de mitjans artificials i una limitació de pitons. L'altra part és l'escalada solitària, que encara no és gaire estesa al Pirineu, però que pot anar endavant.

—Què et dóna l'alpinisme, que el practiques amb tanta intensitat, realitzat vies d'alta dificultat?

—La resposta és molt llarga, però

foto: R. Despiau

en síntesi podríem dir que en l'alpinisme trobo un mitjà d'evasió i una manera de realitzar-me a través d'aquestes hores d'escalada a la muntanya. També m'ajuda molt a conèixer coses de la meua persona que són impossibles de trobar a la vida quotidiana. Això és el que em duu a practicar l'escalada d'alta dificultat. Ho faig per superar-me, cada

cop més, i trobar una companyonia que és introbable en altres situacions.

—Digues: quins són els alpinistes que més admires per la seva concepció de la muntanya i quins són els més preparats tècnicament?

—En el pla mundial és difícil de jutjar, encara que aprecio molt Messner per la seva concepció de la

Un moment de la primera ascensió hivernal a la cara nord de la Torre de Marbore, realitzada per R. Desplau i la seva cordada. ▼

dificultat dins l'escalada i Lionel Terray, que vaig tenir ocasió de conèixer. Quant a l'activitat, crec que els capdavaners són Cechinel, Jaujer, etc. En escalada en roca els més bons, actualment, són els americans de l'escola de Yoshemite i els russos, que em van impressionar molt a les darreres competicions d'escalada en què vaig participar com a convidat. Com a alpinistes més complets puc parlar de Messner, Seigneur, Don Williams i el desaparegut Haston.

—Quina opinió tens dels nostres escaladors?

—He observat que els alpinistes espanyols en general i els catalans en concret tenen un gran entusiasme per la muntanya i em quedo sorprès per la quantitat d'expedicions que organitzen cada any arreu del món.

En l'aspecte tècnic hi ha grans escaladors amb un historial molt

complet, però en general sembla que es respira un complex d'inferioritat en relació amb els escaladors de «l'altre cantó de la carena» tant al Pirineu com als Alps.

—Explica-ho més, això del «complex»: com creus que s'apuntala bàsicament?

—Podríem dir que el complex és generalitzat, però en la meua opinió sense fonaments. Jo l'atribuïria bàsicament a la manca de mitjans i al nivell tècnic, sobretot al glaç. Considero que això és un absurd, ja que l'alpinista d'aquí, salvant els mitjans per a entrenaments diaris com tenen els guies alpins, és al nivell dels escaladors de «l'altre cantó de la carena».

—Quins són els teus projectes immediats?

—Aquest any, pel juliol, aniré al Caucas Central i l'any que ve, tal com ja t'he dit, hi ha el projecte de l'Everest.

Al Pirineu hi tinc previstes unes primeres com ara Ansabere on queden prou «pilars» per fer i la Peça Telera. Als Alps m'interessa per les grans clàssiques com la nord del Cerví, el Piz Badile i la Walker, però bé que aquesta en darrer lloc a causa del sobrepitonatge a què està sotmesa.

—Una sèrie de preguntes ràpides: un pirineista?

—(Rumia una estona) J. P. Barokas.

—Una muntanya.

—L'Everest.

—Una paret.

—La nord del Cerví i també l'Eiger.

—Una regió del Pirineu.

—(No es decideix, dubta...) Ansabere.

—Una via d'escalada.

—La Nose, al Gran Capitan.

—On t'agradaria anar.

—A l'Himalaia.

foto: F. Thomas

39

(J. Nuet Badia)

El mirador de Sant Joan (1002 m), dalt del Montserrat, ofereix una bella visió de conjunt sobre el sistema mediterrani català. A primer terme i a l'esquerra de la fotografia hi tenim la Serralada Pre-litoral: el Montserrat, Sant Salvador de les Espases i la Mola de Sant Llorenç de Munt (1095 m). A segon terme, s'hi pot observar la Depressió Pre-litoral, el nostre Vallès, ocupat per terrenys moderns del Terciari superior, bastant embarrancats. A darrer terme, la Serra Litoral, amb els massissos de Garraf, de Collserola i del Maresme. A banda i banda de la Depressió Pre-litoral hi corren sengles falles que han produït els aixecaments i enfonsaments dels blocs. El Llobregat travessa per engorjats aquests sistemes muntanyosos.

primerament de materials detrítics vermells, i després de calcàries nummulítiques (la pedra de Girona) i Amer, formant després les cingleres del Far fins a Centelles, tot continuant vers Montserrat fins a desaparèixer prop de Montblanc.

Finalment i en quart lloc, dins aquesta història sedimentària abreuçada, el mar Mediterrani durant el Miocè va transgredir el Massís Català, fent-ho aquesta vegada pel front costaner, pel golf del Penedès i del Camp de Tarragona, endinsant-s'hi fins arran del Llobregat, ja quan la Depressió Pre-litoral va quedar individualitzada. Un fenomen paral·lel tingué lloc simultàniament pel golf de València. Després d'una regressió marina generalitzada a tota la conca mediterrània, la mar tornà a envair les zones costeres durant el Pliocè; especialment pel Rosselló i l'Empordà, pel Barcelonès i Baix Llobregat, penetrant fins a Castellbisbal i, per l'Ebre, fins a Tortosa.

No cal recalcar doncs, com a primera conclusió que aquest sector de la Catalunya costanera varia molt de composició d'un sector a l'altre. El sòcol antic hercinià, granític i esquistós, i sempre fràgil, hi aconsegueix un paper essencial en la formació del relleu, un relleu determinat per les fractures i els moviments verticals de blocs. Però cap al sud-oest el sòcol va essent revestit per una cobertora o tegument sedimentari progressivament més gruixuda. Així, doncs, aquesta cobertura sedimentària pot desadherir-se i plegar-se per l'efecte dels moviments compressius de l'escorça terrestre independentment del comportament fràgil del sòcol que la suporta. Aquesta desadherència ve afavorida per la presència d'alguns nivells de roques plàstiques i lubricants com ho són les argiles i sals del Trias superior. D'aquests fets se'n deriven les grans diferències estructurals i

40

(J. Nuet Badia)

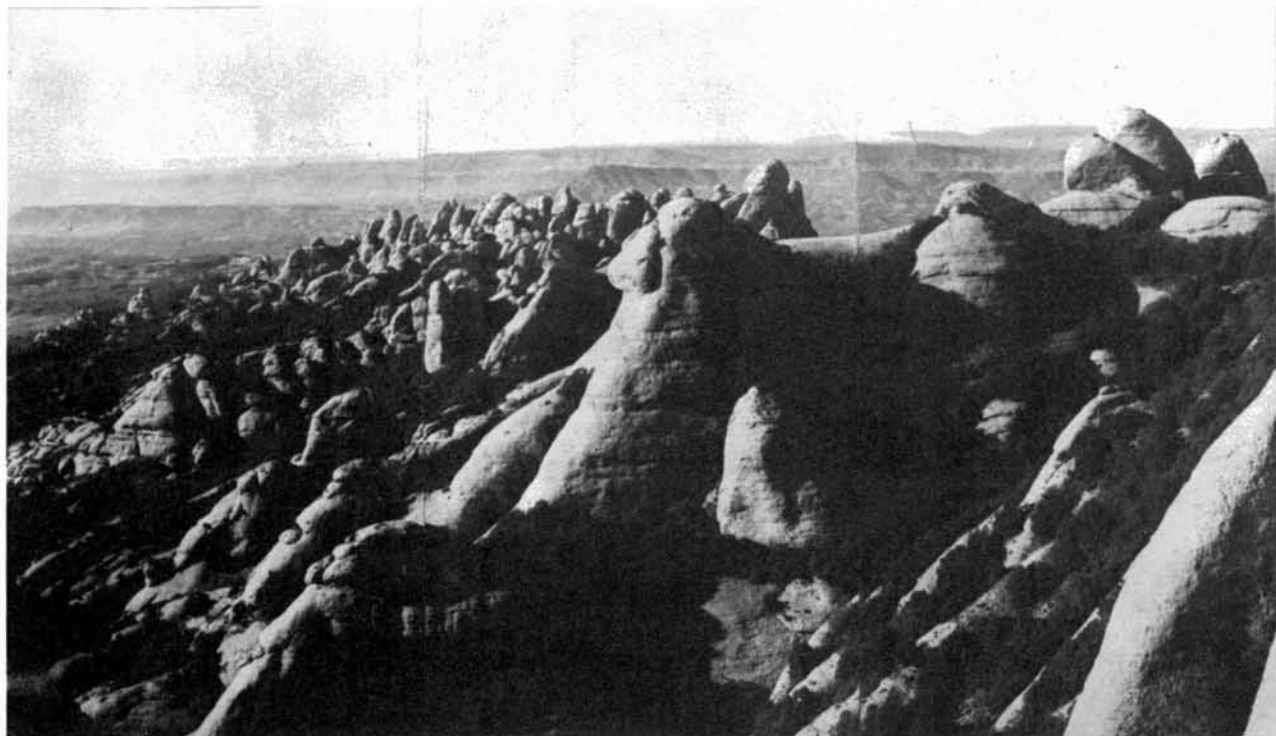
La plana del Maresme, entre Mataró i Llanvaneres, vista des del turó granític d'Onofre Arnau (130 m), és una andana, entre el mar i la muntanya, formada pels arrossegalls, les sorres, escombrades del granit, descompost en sauló sota el clima mediterrani.

41

(J. Nuet Badia)

Una altra vista del Maresme amb la serralada de Marina o Litoral, a darrer terme, tota coberta de pineda. Ho veiem des del turó d'Onofre Arnau, al costat del castell de Mata. Paisatge format pel granit desintegrat en sauló el qual dóna lloc a un relleu de vessants suaus, aptes per als conreus de plantes que volen sòls silícics, friables i profunds.

42

(Josep Llaudó)

Els corpredors cims de Montserrat vistos des del vessant del Bruc i cap al nord-oest, tot seguint l'eix del massís. Vegi's a primer terme la textura dels conglomerats que formen tota la muntanya, la gran homogeneïtat i el ciment que els trava, que han dut a la formació d'aquests monòlits de parets verticals i formes arrodonides. Remarqueu com aquest relleu montserratí està format per una sèrie d'arcbotants o bambolines paral·lels a la fotografia causats per un sistema d'esquerdes (diàclases) que l'erosió ha obert en profundes canals. Aquests són els trets essencials que han donat lloc a les formes inigualables del nostre Montserrat. A darrer terme s'albiren els planells estructurals de la Depressió Central Catalana.

morfològiques que es poden observar d'una comarca a l'altra de la serralada.

La part central de les Serralades Costeres Catalanes és l'única on es poden distingir bé les tres subunitats esmentades més amunt. La Serralada Pre-litoral, que s'estén des de la Garriga fins a Sant Quintí de Mediona, es caracteritza per dos grans accidents. El primer i més antic, és una falla de compressió, o de tipus encavalcant, formada durant l'Eocè i Oligocè, on els blocs hercinians i triàsics han xocat violentament contra les molasses i conglomerats de la Depressió Central, i han muntat els més antics sobre els més moderns de manera que fins i tot s'han esllavissat formant uns petits mantells de corriments de poca profunditat. Aquest fenomen és molt visible a Bigues, a la serra de les Pedritxes (769 m), a Collbató, a la serra dels Mollons (721 m), etc. Aquest tipus d'accident, amb certes interrupcions, es retroba més al sud-oest, per exemple a la serra de Miramar, a les serres de Pauils i de Cavalls i al ves-

sant NW dels Ports de Beseit. Paral·lela aquesta falla i, a poca distància, hi ha una altra falla, més moderna, ja que es mogué durant el Miocè, i també molt més rectilínia (passa per Cànoves, la Garriga, Caldes de Montbui, Olesa, Vallbona). Es tracta de la falla que limita la Cadena Pre-litoral amb la Depressió del Vallès-Penedès. És una falla de distensió o normal, i posa en contacte el Miocè de la Depressió amb els blocs aixecats de la Serra Pre-litoral. Des del punt de vista morfològic cal fer remarcar, malgrat que es tracta d'un conjunt de blocs aixecats i antics, que no són pas aquests els que assoleixen els cims més alts sinó que més aviat són els conglomerats marginals de la Depressió Central els que ho fan mercès a la gran resistència a l'erosió. Així, doncs, sembla correcte que s'incorporin a la Cadena Pre-litoral el Montserrat (1236 m), del Sant Llorenç del Munt (1101 m) i el Montsant (1124 h). Aquesta cadena té, per consegüent, un caràcter mixt.

La Depressió Pre-litoral, reblerta de materials miocènics, marins al Penedès, i continentals al Vallès es caracteritza per tenir un paquet sedimentari basculat o inclinat cap al nord-oest contra la falla esmentada, al peu de la qual s'hi ha desenvolupat un peu-de-mont de graves que cobreixen els interfluvis. El relleu deprimat i relativament pla va recobrar una certa energia quan la xarxa fluvial, en encaixar-se, va embarrancar i aixaragallar els materials tendres de la Depressió. Els cursos fluvials importants serveixen dues o tres terrasses esglaonades.

El contacte de la Depressió Pre-litoral amb la Serralada Costera es fa també mitjançant una falla, o algunes falles que es relleven, generalment de poc

43

(J. Nuet Badia)

Una altra vista del massís de Garraf des de la Morella (592 m) pertanyent a la Serralada Litoral o de Marina. Confrontant-se amb la mar veiem les planes del Llobregat (amb Gavà i Viladecans) i del Barcelonès, separades pel Montjuïc. Més ençà, els cims paleozoics mig pelats de Sant Ramon i a primer terme les calcàries cretàcies que formen el Garraf pròpiament dit.

A l'horitzó es retallen la Mola de Sant Llorenç del Munt i el Montseny.

salt, que la posen en contacte amb el granit de la serra de la Marina, amb les llicorelles de Collserola o les calcàries del massís de Garraf.

La serra de la Marina, entre el Besòs i la Tordera, és granítica. Ara bé, el granit del Mediterrani per alteració ha esdevingut una roca tova sota l'efecte d'un clima químicament més agressiu; és el sauló, incoherent i permeable. La roca és la mateixa que el granit del Pirineu, però les circumstàncies climàtiques han variat. Aquest granit va acompanyat de sistemes de filons i dics intercalats, de roques més

45

(R. Pujol i Alsina)

Panoràmica de la costa empordanesa. El poble de Begur, arraulit al peu del seu castell, i d'esquena al mar, domina la plana al·luvial de la platja de Pals, on s'aboquen els rius Fluvià i Daró. Cap al fons, cloent-la, es veu el massís calcari del Montgri i les Illes Medes. Més enfora encara, s'albira la península del cap de Creus.

44

(J. Nuet Badia)

El vessant barceloní del Mont d'Ossa (Sant Pere Màrtir) és un contrafort de la Serralada Prelitoral, constituït per roques metamòrfiques descansant damunt d'un sòcol granític, el qual domina el delta del Llobregat i la plana quaternària barcelonina.

resistents, les quals, en general, són les que determinen els relleus sobresortints, els lloms i el cims aparentment desordenats d'aquesta serralada. Hi ha superfícies d'erosió situades a les parts més altes que encara es conserven força bé; per exemple, la del Corredor (638 m). El Montnegre, per altra banda, ofereix un relleu molt destacat sobre els envoltants a causa d'un enclavament de roques paleozoiques —esquistes, gresos i calcàries— més dures que el granit. Aquesta morfologia s'estén per la Costa Brava fins a la platja de Pals, així com per la Selva i les Guilleries.

La Serra Litoral, a ponent del Besòs (Collserola 512 m, serres de Sant Ramon i de Sant Climent de

46

(J. Nuet Badia)

Visió, un xic deformada pel teleobjectiu, de les tres unitats que constitueixen la Serralada Costera Catalana. Al fons, hi dominen els cims nevats del Montseny (Turó de l'Home, 1712 m), massís pertanyent a la Serralada Prelitoral. A segon terme, s'hi veu la llenca de terrenys plans i enfonsats del Vallès Oriental, que forma la Depressió Prelitoral (a la zona il·luminada s'hi albiren Mollet, Parets, Martorelles...). Finament, a primer terme, la serra Litoral, amb els massissos de Collserola (l'Arrabassada i el turó de Montcada) i el de Sant Sant Mateu, separats pel corredor del Besòs.

Llobregat), és dominantment esquistosa, amb una mica de granit al vessant barceloní. Hi ha dos turons que destaquen per ésser calcaris: els turons de Montcada i de Santa Creu d'Olorda. Més a ponent encara, damunt el bloc pissarrenc, hi sobresurten els relleus encinglerats del Trias gresós i rogenc d'Eramprunyà el qual suporta les masses calcàries i dolomítiques que constitueixen el bloc o massís de Garraf (La Morella, 595 m). Aquestes masses calcàries mesozoiques no presenten deformacions de plegament, el relleu és tabular encara que conserva algunes superfícies d'erosió deformades. Els sols són esquelètics. S'hi ha desenvolupat tot un sistema de formes de dissolució càrstica com són les dolines i avencs i els rius subterranis —com el de la Falconera que dona al mar, sota l'aigua—. Una sèrie de cavi-

tats foren explorades per Font i Sagué i altres membres del CEC fa quasi un segle!

El massís de Garraf perd alçària cap a Ponent i desapareix prop del Vendrell, justament en el lloc on la depressió Pre-litoral es veu limitada pel mar i s'hi enfonsa. Així és com fineix la Serralada Litoral.

La part oriental de les Cadenes Costeres Catalanes perd els trets geomorfològics principals que hem descrit en referir-nos a la part mitjana. Així tenim que la Depressió Pre-litoral, reblierta de terrenys detrítics, sembla desaparèixer entrenyent-se, més enllà de Sant Celoni. Anant cap a Girona, s'entra a un sistema dominantment granític, amb algunes clapes de roques esquistoses antigues, solcat per falles que fan desnivellar blocs enormes. Es tracta de relleus que els especialistes qualifiquen de tipus germànic i que els anglòfons anomenen «block mountains». Les falles esmentades pertanyen a dos sistemes encreuats: un de paral·lel a la costa, i un altre de sensiblement normal. Són falles molt modernes, preceptibles en les imatges de satèl·lit, per les quals han sorgit, d'una manera escadussera, els magmes basàltics que han donat lloc a les manifestacions volcàniques d'Hostalric, de la baixa Tordera, de Caldes de Malavella, de la «caldera» del Clos de Sant Dalmau, etc. Així, hi ha blocs que romanen deprimits, com són els de la Selva i Gironès recorreguts per les principals vies de comunicació entre Barcelona i Girona, i d'altres que

47

(J. Nuet Badia)

Des de Ca N'Arimells, prop de Sant Marçal del Montseny, la vista s'estén per damunt del relleu intricat de les Guillerries orientals, profundament erosionat per les rieres d'Arbúcies i de Sant Hilari. Es tracta d'un bloc granític aixecat i suaument inclinat cap a la depressió de la Selva, que s'endevina a la dreta de la fotografia.

s'han enlairat com el del Montseny o de les Gavarres.

El Montseny —muntanya peonera de l'excursionisme català, i tan a l'abast dels barcelonins— constitueix un gran bloc pissarrenc, de morfologia àmpliament bombada cap a migjorn, i que cap a ponent desapareix sota els gresos vermells del Trias de Taganàsent. La vella superfície d'erosió de la base del Trias ha quedat exhutada avui dia i forma els planells extensos de la Calma. Així mateix el retrocés de la cinglera de Tavertet ha deixat exhutada una superfície pre-eocènica, molt visible a Montdòis. Les crestes de Matagalls (1700 m), de les Agudes (1706 metres) i del Turó de l'Home (1712 m) són el resultat de la reculada erosiva del contacte entre els esquists metamòrfics i el granit més tendre del vessant nord. Per això aquest vessant és més rostrat. A més, la falla d'Arbúcies-Espinelles ha deprimat el bloc de les Guillerries respecte al del Montseny. La falla d'Amer-Santa Coloma de Farners, a la seva vegada, separa amb un fort abrupte, el bloc de les Guillerries del bloc de la Selva.

Les falles galgades a la costa han determinat la formació de la Depressió Pre-litoral; però també n'hi ha una altra que ha retallat de llarg a llarg la nostra costa de Llevant fins al cap Begur. Sembla que és molt moderna i encara es mou de tant en tant i causa terretremols. De la Tordera al Besòs, la posició retirada del bloc mediterrani calgut, ha permès que al seu repeu s'hi formi l'andana detrítica, i bastant planera del Maresme. En arribar a la plana barcelonina hi té efecte un rellevament de l'esmentada falla per d'altres emplaçades més enfora. Així tenim la falla del Morrot, al peu del Montjuïc, la falla de la Rovira, la falla dels Penitents. A l'altre extrem, la falla costera passa ran del bloc granític de la Costa Brava.

L'anomenat corredor de Palafrugell és un bloc enfonsat prop del de Begur.

Per altra banda, les falles NW-SE de direcció normal a la costa tenen a la Catalunya oriental un gran valor morfològic. Les falles del Francolí i del Llobregat són molt probablement els accidents que han permès el passatge d'aquests dos rius per atènyer la mar. A més, han desplaçat horitzontalment, en sentit dextrògir, els blocs que elles separen. La falla de la Tordera, a la vegada, ha permès també l'eixida del riu cap al mar i travessant la serra de la Marina. Però és més cap al Nord on aquest sistema de falles adquireix grans dimensions creant-hi blocs muntanyosos enèrgicament desnivellats: les falles de Banyoles, d'Amer, de Terrades, de Llèmena i d'altres

48

(J. Nuet Badia)

Vista del congost de l'Anoia. El riu, en travessar la Serralada Prelitoral, aprofita una falla que posa en comunicació fàcil la depressió del Penedès amb la Conca d'Odena. A la dreta del riu, Capellades (317 m) s'ha bastit damunt l'extens replà format per una terrassa trevertínica, d'una vintena de metres de gruix. La presència de diverses deus al peu de la falla ha causat la formació de les tosques o travertins calcaris durant el Quaternari. Les balmes o capellons calcaris constitueixen abrics habitats per l'home del mousterià, com el de l'abric Romani.

49

(J. Nuet Badia)

Les Guilleries nevades observades des de dalt de la cinglera de Tavertet. El Ter abandona els terrenys terciaris de la Plana de Vic per l'escolladura de Sant Romà de Sau, visible a la dreta de la fotografia, i entra, tot engorjant-se, dins els terrenys cristallins, granítics que constitueixen el bloc de les Guilleries. Terres poc habitades, poc aptes per als conreus i cobertes pel bosc d'alzines. El Montseny, a darrer terme, constitueix un bloc enlairat de la Serralada Pre-litoral.

han basculat els terrenys sedimentaris de l'Eocè originant-hi uns relleus muntanyosos que hom anomena Sistema Transversal Català. El Puigsacalm n'és l'exponent de major altitud (1515 m).

La part occidental del Sistema Català a ponent del Penedès adquireix els caràcters d'una serra de plegament i fractura propis d'un orogen. En aquesta part occidental tampoc no trobem cap argument per a mantenir-hi les subunitats o denominacions de Serres Litorals i Pre-litorals. Si esguardem el mapa geomorfològic de conjunt, podrem adonar-nos que les

Imatge nadiral de la Catalunya oriental obtinguda pel satèl·lit LANDSAT-1 (ERTS - 1, Earth Resources Technology Satellite; NASA n.º 1115-10033) el dia 15 de novembre de 1972, cap a les 11,30 del matí. La il·luminació venia, doncs, del SE, cosa que es pot constatar per la direcció de les ombres dels núvols que cobrien gran part del Pirineu fins a l'Albera i zona de Figueres; així com per la projecció de les ombres del relleu (en efecte, per a obtenir-ne una visió més real, mireu la imatge capgirada i amb la il·luminació provinent del SE). Hi són especialment visibles les clapes fosques de la vegetació, i la negror de la mar i de les aigües estancades: estany de Banyoles, embassaments de Sau, de Boadella, de Susqueda. Remarqueu-hi a la zona d'Olot els volcans més conspicus amb la taca central corresponent als cràters, i la gran caldera volcànica de la Closa de Sant Dalmaí, entre Girona i Santa Coloma de Farners. L'anàlisi de la imatge permet descobrir-hi les principals línies estructurals del territori, especialment les de fractura; algunes de les quals no havien estat mai detectades mitjançant l'observació directa sobre el terreny. Les poblacions, donada l'ona de llum captada, no hi són pas perceptibles.

50

51

(Josep Llaudó)

Vista del Montmell (la Talaia 861 m) des de la Joncosa. És un bloc de calcàries cretàciques plegades, similars a les del massís de Garraf, que separa la depressió del Penedès del Camp de Tarragona (o depressió de Reus-Valls).

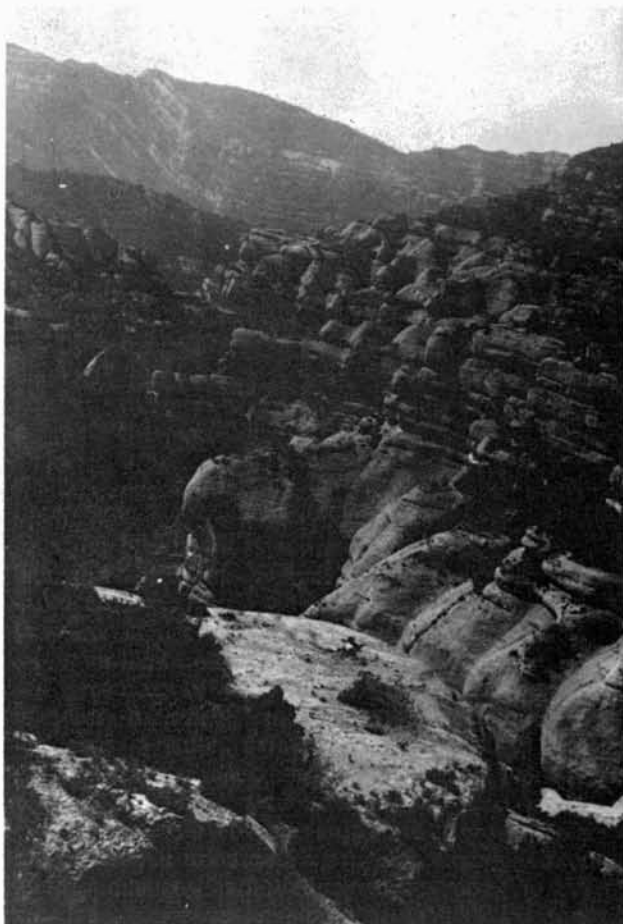
falles recents, que delimiten massissos muntanyosos i depressions, incideixen obliquament a la costa. L'anomenat massís del Gaià (Montmell 861 m, Montgut 963 m) allargat de NE a SW separa la Depressió del Penedès d'una altra de veïna: el Camp de Tarragona. Ambdues recobertes de sediments miocènics i quarternaris, sota els quals desapareix el bloc del Gaià abans d'atènyer el litoral. Més cap a l'Oest una altra falla ens limita el Camp de Tarragona amb les Muntanyes de Prades. És un accident, de més de 700 m de salt, que passa prop de Valls i Reus i es perllonga cap a SW, fent rellevament amb altres, fins a l'Hospitalet de l'Infant, ran del mar. Cap al nord, el Camp resta limitat per la serra de Miramar (864 m), que manté unes característiques similars a les de la Serra Pre-litoral als envoltants de Matadepera.

El massís de Prades és un bloc tabular de materials paleozoics i de granit que formen el sòcol d'una cobertura secundària força potent i de relleu tabular. Siurana n'és un bon exemple. Cap al nord-oest, aquest bloc està recobert pels conglomerats del Montsant (1124 m) solidaris de la Depressió Central. Al costat oposat, en direcció sud, els sediments secundaris de la cobertura del massís van essent cada cop més deformats pel plegament. Primer hi trobem les Moles de Colldejou i de Llaberia (914 m) i més enllà encara les serres calcàries de Vandellós i de Tivissa, intensament plegades i amb estrats de molta gruixària. El plegament és de plecs-falles amb eixos orientats d'ENE a WSW que donen lloc a un relleu estructural de característiques similars als altres exemples esmentats més amunt. Trobarem estructures similars en el bloc de Cardó, a l'altra banda de l'enigmàtic Pla de Burgar; i així mateix en trobem a l'altra banda de l'Ebre, ja en el compacte massís dels Ports de Beseit i del Mont Caro (1447 m). Aquest muntanyam, amb fama de feréstec i eixorc, enllaça sense solució de continuïtat amb el Sistema Ibèric.

Entre Gandesa i l'Ebre s'estenen les serres de Pàn-

dols i de Cavalls que formen un conjunt de roques calcàries allargassat i que per una banda limita amb la Depressió Central o de l'Ebre, i per l'altra amb l'anomenada Depressió de Móra d'Ebre, d'origen tectònic i reblerta de conglomerats i argiles roges molt semblants a les que hem vist a la Depressió Central.

El riu Ebre, en abandonar la Depressió Central, busca l'eixida al mar a través de les Serralades Costeres. Sabem que abans del Pliocè, la depressió era una conca hidrogràfica closa. El problema plantejat, i sembla que no resol, és el de com pot haver-se realitzat el drenatge vers el Mediterrani. El recorregut per dins la serralada és complicat i tortuós. A l'estret de Vinebre el riu talla normalment l'accident cavalcant que limita les dues grans unitats que ja hem descrit, i entra tot seguit a la Depressió de Móra. Novament l'abandona per engorjar-se a partir de Miravet, descriu una gran marrada, i surt dels

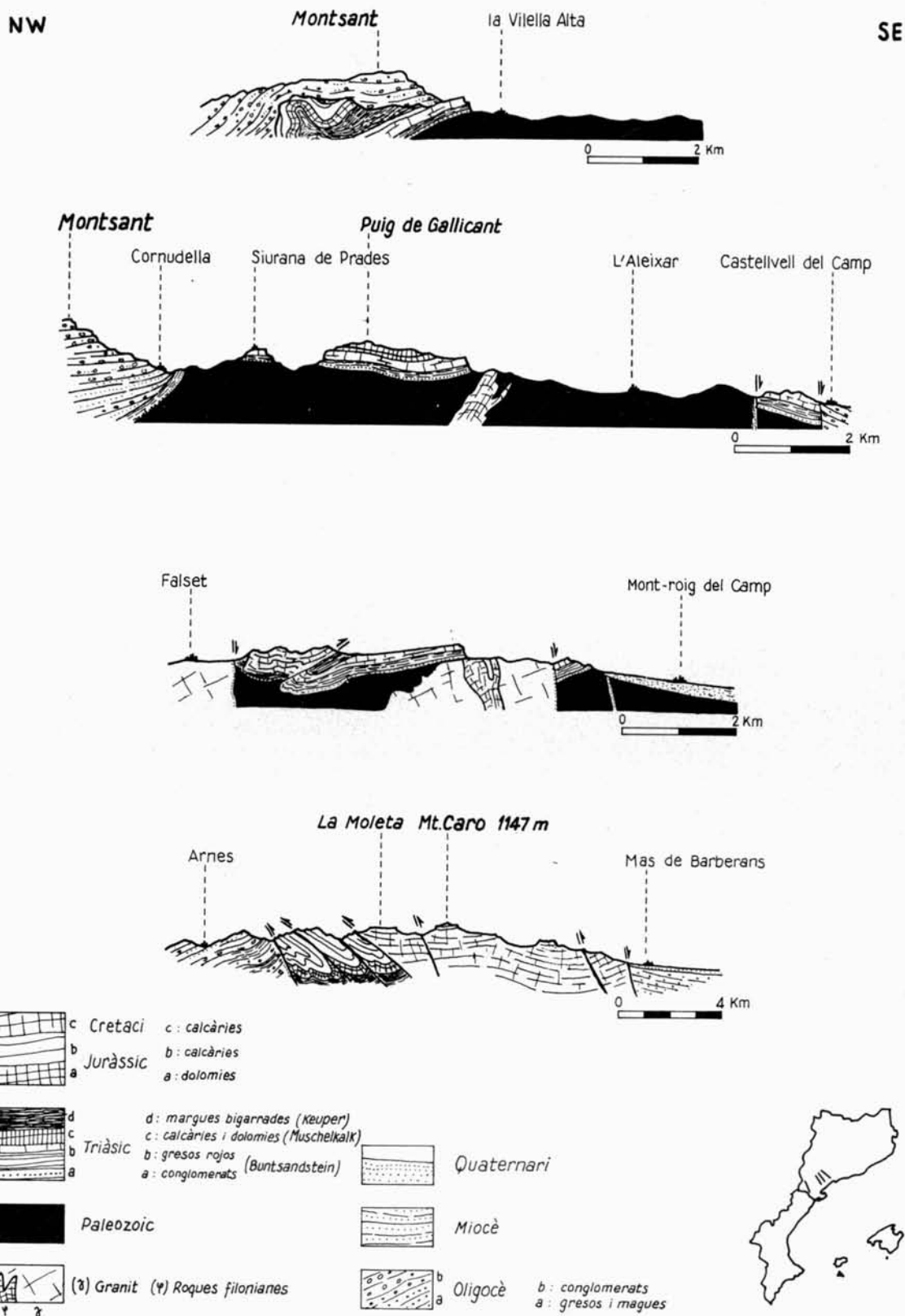

52

(Anna Borbonet)

Vista impressionant del congost de Fraguerau excavat pel riu Montsant dins els conglomerats oligocènics de les serres de la Llena i del Montsant. Cap al fons de la imatge hom hi remarca un plec en genoll amb una inclinació de les capes de pinyolenc cap al nord-oest. Rossoles molt arrodonides i rostes, amb breus saplans i balmes, ens recorden el relleu montserratí, d'una roca i d'edat molt semblants. Remarqueu-hi els meandres encaixats del riu.

53 Talls geològics transversals del sector meridional de la Serralada Costera Catalana. Segons N. Llopis Lladó

54

(Josep Llaudó)

La Cartoixa de Scala Dei (420 m), en ple Priorat (prop de Poboleda) ha cercat el recer del Montsant que veiem al fons, amb el cim de la Cogulla 1060 m). Dos paisatges dominats per dues roques ben diferents s'ofereixen al visitant: A dalt hi ha els conglomerats terciaris, formant els cingles del Montsant, i als seus peus, s'estén el paisatge més suau i menys rostre de les llicorelles i gresos carbonífers, de tons bruns i grisencs, recoberts pels conreus. Es pot afirmar que l'àrea dels famosos vins del Priorat gairebé concorda amb l'extensió de les llicorelles. Hi ha un lligam entre roca mare, el sol, la planta i la qualitat del producte vinícola.

55

(Josep Llaudó)

La blancor del poble de Porrrera, en ple Priorat, destaca fortament de la grisor general de les llicorelles i gresos carbonífers. Valls estretes i una xarxa fluvial molt diversificada amb vessants no gaire rostos són unes característiques de la contrada. Els sòls esquelètics permeten el conreu de la vinya i de l'avellaner.

56

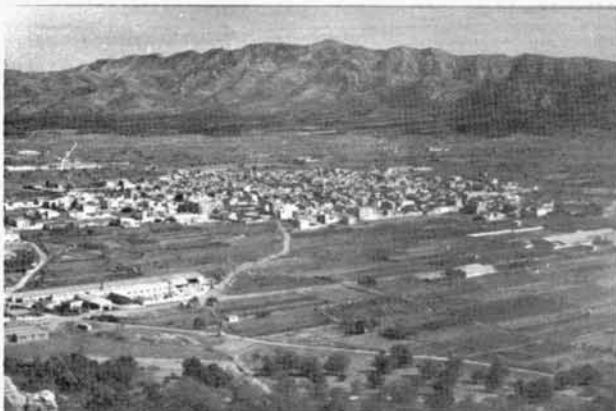
(Josep Llaudó)

Els cingles de la Creu de Llaberia (912 m) i al fons la Mola de Colldejou (914 m) formen uns relleus muntanyosos d'aparença tabular, envoltats d'estimballs en els confins de les comarques del Baix Ebre, el Priorat i el Baix Camp. De fet, les capes calcàries juràsiques i triàsiques, que veiem ací, romanen fortament plegades si es miren en llur conjunt. Justament per la collada, que hi ha entre l'una i l'altra, hi passa una línia d'encavalcament que representa un salt d'uns quants centenars de metres.

sud recorrent la Depressió recoberta per graves de peu-de mont i que formen aquesta plana. Remarquem, però, que el drenatge d'aquest planell va dirigit cap al nord...

La costa catalana

D'un cop d'ull al mapa, podem constatar que la costa catalana és força rectilínia. Aquesta regidesa és deguda a les falles que l'han delimitada. Falles molt recents que s'han mogut fins al Pliocè i Quaternari (menys de 6 milions d'anys) que han aixecat o

57

(Josep Llaudó)

El corredor d'Uldecona que uneix la ribera de l'Ebre amb la Sénia, és una estreta depressió d'enfonsament entre la Mola de Godall (377 m, des d'on s'ha fet la fotografia), i el massís calcari del Montsià (762 m) que veiem al fons. Els extensos glacis de sedimentació quaternaris, de pendents molt suaus, constitueixen bons conreus de secà.

penyals calcaris mesozoics per Benifallet on troba ja el camí dretur vers la mar. Tot sembla assenyalar que en aquest trajecte tan complicat hi han concorregut dos factors importants: una sobre-imposició de Móra, i una tectònica molt moderna que ha forçat l'adaptació del curs fluvial al joc dels blocs mòbils pròxims a la costa. El Pla de Burgar sembla indicar-nos que el camí més recte del riu per a llançar-se al mar seria el que va dirigit des de Benissanet cap al

58

(Josep Lladó)

Port de la Selva i els contraforts septentrionals de la península del Cap de Creus des del castell de Sa Verdura. Massís, essencialment formant per esquists i llicorelles, constitueix la part més oriental dels Pirineus axials. Recentment va sofrir un enfonsament que va donar lloc a la invasió del mar dins les valls fluvials formant la costa més retallada del litoral català. Cales sense sorra que es rebleixen molt lentament. El descens del nivell del mar que tingué lloc durant la darrera glaciació (uns 120 metres per sota el nivell actual) va deixar emergida la plataforma sorrenca rossellonesa. Aquestes sorres empeses per la tramuntana s'engolfaven per la vall i saltaven cap a la badia de Roses. Testimonis en són les dunes relictues que es troben prop de la carretera de Cadaqués. Paisatge batut per la tramuntana que afavoreix els incendis dels matolls i que no deixen créixer el bosc.

enfonsat grans compartiments del nostre subsòl. Hi ha testimonis, com els turons de Montgat, de Montjuïc i el de Sant Onofre (prop de l'Aldea) que ens ho acrediten. A l'altura de Barcelona, com ja hem dit, hi ha un rellevament de falles; la dels penya-segats de Garraf és més avançada que les del Maresme.

El feix de falles paral·leles de Valls - Reus, cap al sud, esdevé la falla que limita la costa a partir de l'Hospitalet, fent-ne una costa molt rectilínia fins gairebé la ciutat de València.

Per altra banda, el bloc granític de la Costa Brava serva encara un contorn força retallat en el detall degut al fort aixecament i perfil abrupte del bloc i a la resistència molt desigual del rocam i als febles aportos de sorra de les rieres; per això no s'hi ha assolit una regularització del perfil de la costa. La costa del Maresme és molt més madura pel fet d'haver-s'hi desenvolupat una plana de peu de muntanya i d'haver rebut arrossegalls molt més importants, especialment els de la Tordera que han estat enduts cap a ponent pel corrent de deriva litoral.

La costa del Camp de Tarragona, després dels penya-segats calcaris de Garraf, presenta generalment un graó format pel Neogè recobert per dipòsits de peu de muntanya, a voltes força coherents, que donen lloc a un abrupte d'alguna desena de metres, bastant aixaragallat, que domina gran part de la costa meridional catalana.

Els deltes

Si deixem de banda el bloc calcari del cap de Salou, ressalten de la nostra costa les formacions deltaïques que constitueixen extenses planes arran de l'aigua. Vegem-hi els deltes de la Tordera (8 Km² de superfície), del Besòs (16 Km²), i el del Llobregat (90 Km²), de tipus arrodonit i amb un sol distributari. Però és sobretot el delta de l'Ebre el tret més remarcable de la nostra costa, el qual té una extensió d'uns 320 Km² i una penetració d'uns 25 quilòmetres mar endins. És el tercer delta del Mediterrani, després del Nil i del Roine. Es tracta d'un delta de tipus lobulat que s'ha desenvolupat ràpidament, a conseqüència de l'estabilització del nivell del mar que tingué lloc ara fa uns 3000 o 3500 anys. A l'època romana, encara es comportava com una «ria» per la qual era assequible Tortosa com a port marítim. Fins al segle 16, el tributari principal —l'actual Riet Calent, totalment reblert— es dirigia cap al sud i hi va formar un lòbul sobresortint, ja desaparegut. Durant els segles 17 i 18, fou el Riet de Saida el qui formà un lòbul dirigit cap al nord. El distributari modern dels segles 18 19 i 20 és el que ha format el lòbul de Llevant, amb forma de bec, que fineix en el cap de Tortosa. D'aquest en diflueix un braç molt curt, que desemboca a la gola de Migjorn i que clou l'illa de Buda. Però el delta no resta estable. L'octubre de 1937, una crescuda del riu va esportar la riba esquerra tot desviant-lo cap al Nord, de manera que l'antic tributari de la Gola que coincideix amb el

59

(GECSA)

Vista aèria, certament ben encalitzada, de la Gola Nord del delta de l'Ebre. Durant la riuada de 1937, el riu, pocs quilòmetres abans d'atènyer la gola, va difluir cercant una eixida més propera cap al nord (a la dreta de la fotografia). El buc del riu abandonat, que veiem a primer terme, roman clos per una barra de platja i un tap de sediments format a la riba dreta del riu, el qual es va reblint a poc a poc. Així, l'illa de Buda ha annellat un bocí de terra de dunes i d'aiguamolls, que abans era terra ferma. La manca d'aports fluvials a la punta del cap de Tortosa fa que la costa retrogradi terra endins; la torre del far, que veiem a primer terme, ja ha desaparegut i és un testimoni palpable de la ràpida dinàmica deltaica.

cap de Tortosa va quedar abandonat i ple de llots i sorres. Per aquesta raó el cap de Tortosa està en regressió, retrocedint uns 52 metres per any, alhora que la nova gola progressa ràpidament cap al Nord. Afegim-hi, de passada, que la morfologia del delta de l'Ebre presenta dues banyes molt característiques: la del Fangar i la dels Alfacs, dirigides respectivament cap al NW i SW, les quals tanquen dos golfes de poca fondària amb tendència a anar emergint a poc a poc.

Un delta com el de l'Ebre té un equilibri dinàmic molt delicat que s'estableix entre les aportacions sedimentàries del riu —tendència al creixement— i els agents destructius i de transport de les onades, dels corrents marins i del vent —el vent que forma les dunes de la costa NE. Quasevol alteració que s'hi produeixi en pot alterar profundament la fisonomia i fer perillar la seva perdurabilitat. L'home modern, amb tots els elements mecànics que té a la mà, és l'agent que pot malmetre'n l'existència. Els embassaments de Flix, de Mequinçà i de Ribarroja han detret una part molt considerable del cabal sòlid que, fins fa uns anys, feia possible el creixement del delta de l'ordre dels 10 metres per any. Els projectes de dessecació i «sanejament», les urbanitzacions i altres obres en projecte, amb tota probabilitat destruiran de manera irreversible quelcom que hauria d'ésser protegit com a parc natural.

EL SISTEMA IBÈRIC (*)

De fet, la part meridional de Catalunya i una gran part del País Valencià fins al Xúquer pertanyen geològicament al muntanyam del Sistema Ibèric, el qual, més enllà d'aquest riu, enllaça amb el Sistema Bètic, ambdós clouen cap a llevant la Depressió de València. Heus ací les tres grans unitats que constitueixen el País Valencià.

Per raons descriptives separarem el Sistema Ibèric en dues parts: la primera correspon a la regió natural de Castelló, que comprèn les comarques dels Ports de Morella, Baix i Alt Maestrat, la Plana Alta i la Baixa, el Camp de Morvedre i l'Alcalatén; a més de les dues comarques, fora del domini lingüístic del català, que són l'Alt Millars i l'Alt Palància, o vall de Sogorb. La segona, correspon a la regió de València, dins les comarques del domini castellà, que són: els Serrans, l'Altiplà de Requena, la Foia de Bunyol, la Vall d'Aiora, el Congost del Xúquer i la Canal de Navarres; i en el domini del català hi ha les comarques de l'Horta Valenciana, Camp de Llíria i les dues Riberes del Xúquer.

La muntanya de la regió de Castelló

A la part muntanyosa castellonenca podem distingir cinc subunitats: 1) Una **part septentrional plegada** que constitueix la prolongació cap al sud de les muntanyes dels Ports de Beseit o de Tortosa i que entronca amb el Sistema Litoral Català. Els eixos de plegament catalans, de direcció NE-SW, formen un arc amb la concavitat girada cap al nord de manera que, un cop arribats al riu Guadalop, ja han adquirit la direcció NW-

60

(Josep Lladó)

Ares del Maestrat és un poble encimbellat (1194 m), en plena comarca que li dona el nom i en els confins de la Serralada Litoral catalana amb el Sistema Ibèric. Els terrenys molt poc deformats constitueixen bancs calcaris que a'ternen amb d'altres de més tous. La tendència a formar relleus en forma de moles ve subratllada per la toponímia, com la mo'a del castell que veiem ací, i la mola d'Ares (1321 m), és un dels trets característics del relleu d'aquesta contrada anomenada també serra de la Vall de l'Àngel (nom que d'una manera increïble ha esdevingut oficialment «Valdancha»!).

SE, característica de la Ibèrica. Els plecs i plecs falla són estrets i atapeïts, i bolcats cap a la Depressió de l'Ebre. 2) Una segona subunitat és la **zona central subtabular** que forma els alts planells del Maestrat, gairebé sense deformar pel plegament. Es pot delimitar dins el triangle de: Cantavella, Vilafranca del Maestrat i Catí. Com a la zona anterior, són els terrenys juràssics i cretácics, molt potents i de predomini calcari; però han estat feblement ondulats. Per aquesta raó l'erosió diferencial hi ha afaïçonat un relleu de moles, de planells i de superfícies estructurals encinglerades, amb una xarxa fluvial profundament encaixada. 3) Una **zona meridional**, a migjorn de l'anterior, és de domini calcari i ha romàs suaument plegada i amb eixos de plegament orientats de WNW a ESE; però presenta algunes valls —com la de Llucena— ocupades pel trias superior argilós i guixenc. 4) Més al sud encara, hi trobem els **serrats triàsics** de la comarca de Morvedre (o Sagunt) amb la serra d'Espadà (1041 m) i les muntanyes de Portaceli (789 m) que formen un conjunt plegat i molt fallat amb eixos incidents normalment a la costa. El conjunt és molt pin-

(*) Els tres capítols que ara segueixen han estat preparats amb nombroses publicacions i dades procedents, no solament dels autors citats a la pàg. 8, sinó també d'aquells que han publicat monografies d'alguns aspectes del País Valencià. Cal mencionar els treballs de Vicenç M. Rosselló i Verger sobre les costes; els de P. Birot i L. Solé Sabarís, sobre la morfologia dels massissos del Maestrat i de les Bètiques, a més dels autors de mapes i monografies geològiques, encapçalats pels treballs de R. Brinkmann i H. Gallwitz.

toresc a causa del seu relleu estructural molt enèrgic, és a dir, amb forts desnivells on l'erosió treballa amb gran intensitat i alhora pel rocam de colors molt viues; els gresos roigs de la base del trias i a les marques rutilants, roges i verdoses del trias superior, entre les quals s'intercalen les calcàries i dolomies de la part mitjana del trias. El castell de Morvedre fou bastit dalt d'un serrat dirigit vers la mar i damunt els gresos roigs esmentats, per tal de defensar el passatge coster entre les dues planes de Castelló i de València, així com l'entrada a la conca del Palància (Sogorb), ruta obligada que duu cap a les terres altes d'Aragó. 5) I, finalment, tenim la **zona oriental costanera**, la qual en el capítol anterior, hem cregut escaient d'incorporar al conjunt de la Serralada Costera Catalana pel fet de presentar característiques molt semblants i de no trobar-hi solució de continuïtat amb els massissos del Montsià i de Godall, a l'altra riba de la Sénia.

Les quatre zones que hem indicat més amunt són àrees muntanyoses, inhospitalàries, predominantment calcàries amb algunes intercalacions margoses o gresoses que, cap a la part interior, tendeixen a formar planells extensos, monòtons i molt enlairats. Sovint s'hi han resguardat restes d'una superfície d'erosió establerta cap a la fi del Miocè; la qual talla obliquament els estrats mesozoics i els deixa arranats gairebé horitzontalment. Posteriorment, durant els dos darrers períodes geològics, el pliocè i el pleistocè, la dita superfície ha estat àmpliament deformada per bombaments de gran radi, a voltes ha estat retallada per falles molt recents les quals coses fan que el país s'enlaira progressivament cap a ponent per damunt els 1200 metres (Carrascal 1252 m, la Mola d'Ares 1318 metres) i alhora que, contemplat de dalt estant, presenti un aspecte molt allunyat del concepte de muntanya que puguin tenir molts excursionistes avesats a altres tipus de relleu, com són els Pirineus. Tanmateix, els rius mediterranis s'han engorjat profundament dins el rocam calcari, i els barrancs que s'hi han obert són de tipus epigènic o per antecedència. Re-

61

(N. Llopis Lladó)

La Penyalgosa (1813 m), prop de Xodos, és el cim culminant del País Valencià, en el límit entre les comarques de l'Alcalatén i l'Alt Millars. Les calcàries del Cretaci inferior s'inclinen una quinzena de graus cap al nord i formen una costa morfològica molt notable.

62

(Josep Lladó)

El cim de la Penyalgosa (1813 m), situat en els confins occidentals de les terres catalanes amb les aragoneses, domina des del seu mirador tota la Plana de Castelló i el Maestrat. Les calcàries aptianes, inclinades cap al nord, formen un estímbol vertical, inaccessible pel vessant SE.

petint allò que ja ha estat dit anteriorment, són les valls secundàries les que esculpeixen el relleu estructural. Hi fan ressortir les roques més dures, mentre que les més blanques donen relleus còncaus i més aplanats. La Penyalgosa (1813 m), punt culminant del País Valencià, és un dels exemples més imposants del relleu estructural, fet per una capa calcària suauement inclinada i erosionada verticalment pels seus flancs.

La zona pertanyent al sistema coster català es caracteritza per una sèrie de serrats paral·lels, de natura essencialment calcària i d'edat juràssica i cretàcia, separats per uns corredors o fosses reblertes de roques detrítiques, argiles roges, graves i conglomerats i crostes zonars, d'edat terciària i quaternària. El quaternari antic hi afaïçona uns glacis de «piedmont» molt extensos (són superfícies suauement inclinades cap al riu, recobertes per sediments detrítics, argiles roges i les mencionades crostes zonars), els quals formen les planes de Vinaròs i de Castelló. Hi podem distingir, d'oest a est, les unitats següents:

Serra d'Esparreguera i de la Vall d'Angel.

Depressió de Tirig — La Barona, recorreguda per la Rambla de la Vidua.

Massís de la Serratella.

Fossa mitjana: Cabanes — Sant Mateu — Santa Bàrbara, prop de l'Ebre.

Serres de les Talaies d'Alcalà i del Montsià.

Fossa d'Alcalà de Xivert.

Serra Grossa d'Irta.

Massissos del Desert de les Palmes i del Montnegre.

Aquest conjunt de serrats paral·lels té de comú la naturalesa calcària del rocam, exceptuant-ne el Montnegre i el Desert de les Palmes, on hi ha uns afloraments de llicorelles i gresos negres carbonífers bastant extensos. En general han estat poc ondulats,

però, en canvi, han quedat molt fracturats per falles modernes, algunes de les quals els limiten a banda i banda amb el terciari de les fosses veïnes. A dalt dels serrats es troben retalls de la superfície d'erosió finimiocènica, la mateixa que hem vist a l'Alt Maestrat. Els rius principals van dreturats a llançar-se a la mar, i s'encaixen i tallen normalment els massissos esmentats; per exemple, el riu Sec de Cervera. Són llurs afluents els cursos fluvials que drenen longitudinalment les fosses.

És molt remarcable el gran desenvolupament adquirit pels glacis de «piedmont»; singularment el que s'estén al peu del Mont Caro i davalla fins a la ribera de l'Ebre; o bé el que forma la plana de Vinaròs i de Benicarló. Petits barrancs trenquen, amb llur encaixament, la monotonia d'aquestes planes suaument inclinades cap a la mar.

La costa, força rectilínia, és abrupta, amb alts penya-segats a la serra d'Irta i entre Benicàssim i Orpesa. Penya-segats baixos, sense platja, s'estenen entre Sant Carles de la Ràpita i Benicarló. La resta de la costa la trobem formada per platges de codolers i platges de sorra fina. Entre la Sénia i Morvedre hi destaquen els petits deltes d'un sol distributari, similars al de la Tordera, com són els del riu Segarra, del Millars i del Palància, els quals sobresurten molt poc mar endins. A la costa nord d'aquests deltes poden formar-s'hi algunes dunes. Al sud de Benicarló la costa tendeix a regularitzar el seu perfil longitudinal, s'hi omplen els entrants mitjançant uns cordons de platja que s'aferren als penya-segats sobresortints de la costa, o bé als petits deltes esmentats més amunt. Això ha fet que, per la banda de terra, s'hi hagin estancat les aigües per formar-hi unes maresmes o marjals, alguns dels quals es troben en vies d'asseccament, o ja n'estan del tot. Recordem-ne els marjals de Peníscola, de Torreblanca a Orpesa, de Castelló de la Plana, de Nules, i el de Xilxes.

Seria inexcusable no recordar el tómbolo de Peníscola; roca calcària emergent que fou aprofitada com a plaça forta, i que, al present, resta adherida a la costa per un istme de sorra.

La part meridional del Sistema Ibèric que, amb les altes muntanyes i altiplans, domina la Depressió de València, pertany a les comarques de parla castellana de l'antic Regne: la comarca dels Serrans, l'Altiplà de Requena, la Foia de Bunyol i el Congost del Xúquer. No hi ha cap dubte que el rei Jaume I va atorgar als colons catalans les terres més bones, més baixes i planeres, les regables i de clima més temperat...

El Muntanyam de la regió de València

El paisatge morfològic d'aquestes serres no ha canviat gaire del que ja s'ha descrit anteriorment, referit a la regió castellonenca. Hi ha també predomini de les calcàries sobre els nivells margosos o gresosos del juràssic i cretaci. Dels gresos blancs del cretaci s'extreu el caolí emprat tradicionalment a Alcora, Paterna i Manisses. De manera un xic més escadussera hi afloren les margues bigarrades i salo-

63

(GECSA)

Paisatge de la comarca de l'Alt Palància amb Sogorb a primer terme, que n'és el centre comarcal. El riu Palància ha excavat una àmplia depressió dins les margues del Trias superior, de la qual ressurten, per erosió diferencial, alguns turons fets de dolomies i calcàries del mateix sistema. Les terrasses del riu forneixen bons sòls de conreu de regadiu. Al fons, les serres d'Espadà i d'Espia que fan el límit amb l'Alt Millars.

bres del trias superior que, generalment, formen el fons de les valls voltades pels massissos calcaris, com les que trobem a Sogorb, a Xelva, a Bugarra, a Cofrents-Aiora, a la Canal de Navarrés i a la comarca dels Alcalans (Montroi, Torís i Llombai). Les alineacions muntanyoses i estructurals conserven encara la direcció ibèrica (NW a SE), com podem constatar a les serres de Duesaigües, de Malacara, de la Cabrera o dels Boscos, les quals es caracteritzen per llurs formes massisses, pels ressals i relleixos imposants de l'erosió diferencial i pels planells i moles encinglerades. El Túria i el Xúquer hi han obert gorges molt encaixades. Cal esmentar també les valls estretes, petites fosses, reblertes de materials miocènics que uneixen i comuniquen l'Altiplà de Requena amb la Depressió valenciana, a Foia de Bunyol, salvant en poc espai un desnivell d'uns 400 metres causat per una flexió o conjunt de falles situades al peu de la serra, prop de Bunyol. Aquesta és una de les poques vies de penetració cap a la «Meseta» resseguida pel ferrocarril i la carretera general de Madrid. El mateix contrast paisatgístic és observable entre Barracas i Viver, en davallar de Terol cap a Sogorb per la Cuesta del Ragudo; i el portell per on s'escola la ruta que uneix l'altiplà d'Almansa i que baixa per la vall de Montesa cap a Xàtiva.

Per cloure aquest capítol resta encara fer esment dels massissos calcaris de les serres de les Agulles (625 m) i de Corbera, i del Mondúver (840 m), que són els més meridionals, pertanyents al sistema Ibèric. Romanen al sud del Xúquer i al nord del gran encaucament (o «falla sud valenciana») que passa per Xeresa, Barx i Xàtiva. Pertanyen a les comarques de les Riberes del Xúquer i la Valldigna. Les dues ser-

res constitueixen els dos flancs d'un gran anticlinal d'orientació ibèrica (NW-SE) esventrat per l'erosió del Xeraco i de la Vall d'Aigües Vives. Als materials del cretaci que són dominantment calcàris i dolomítics, formant bancs molt potents, s'intercalen roques més tendres, algunes margues o gresos; d'aquesta manera, a banda i banda de l'eix, s'hi han format unes «cuestas» morfològiques de sentit oposat, coronats de crestes i agulles. El Mondúver ve a ser la continuació de l'anticlinal esmentat separat per una falla transversal. Cap al sud són molt freqüents les interferències dels plecs ibèrics amb els més recents de direcció bètica (ENE-WSW). Morfològicament, les roques carbonatades, calcàries i dolomítics, com que són ací molt solubles i el gradient hidràulic és molt fort, s'hi ha desenvolupat un relleu càrstic molt remarcable, estudiat per V. Rosselló. Un bon nombre de coves, algunes d'interès arqueològic, s'han obert dins les calcàries (coves de l'Aigua, de les Meravelles), així com dolines i avencs, de desenvolupament vertical, els quals, quan s'eixamplen per una dissolució progressiva de la roca, es fan coalescents i donen lloc a les valls tancades, anomenades «poljés». Es tracta de fondalades obertes en terrenys calcaris, de fons pla i sense drenatge superficial i amb vessants molt rostos. El «polje» de Barx, entre d'altres, és el més destacat. A més, un massís d'aquestes característiques té deus i ressorgències de cabals força remarcables; per exemple, les de Simat assoleixen, sumades, 476 litres per segon.

La depressió de València

La **Plana valenciana** és una zona deprimida arran del mar tancada cap a ponent pel muntanyam ibèric que acabem de veure i cap a migjorn per les serralades bètiques, que formen el promontori del cap de

64

(Ll. Solé Sabaris)

La depressió valenciana, reblerta de materials neògens i quaternaris suaument inclinats cap al mar (són els conreus que veiem a primer terme), fineix bruscament en arribar a Bunyol, a causa probablement d'un sistema de fractures que la limiten amb el Sistema Ibèric. La serra de Malacara, d'on s'extreuen les calcàries per a la fabricació del ciment, constitueix el primer contrafort que condueix a l'altiplà de Requena. Aquest poble és el centre comarcal de la Foia de Bunyol.

65

(Ll. Solé Sabaris)

A la vall de Cofrents, el Xúquer, abans de ficar-se en els engorjats, voreja el «pitó» volcànic (segurament la resta d'una xemeneia o conducte volcànic), de roca basàltica negra i parets verticals. Al fons els espadats miocènics de la Foia d'Aiora.

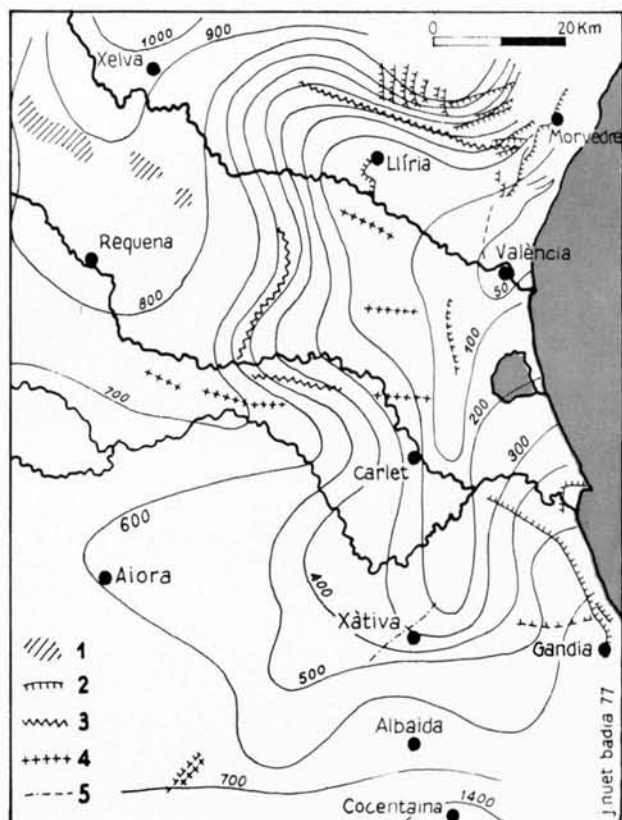
66

(Ll. Solé Sabaris)

La carretera que mena de Cofrents a Balsa de Ves puja cap als altiplans de la serralada Ibèrica que enllacen amb el d'Albacete. Els terrenys calcaris plegats han estat arrasats per la superfície d'erosió fini-pontlana i, després, la xarxa fluvial dels rius Xúquer i Cabriol s'hi ha encaixat profundament. (Fotografia L. Solé Sabaris).

la Nau. La costa, força rectilínia fins al Grau, descriu vers el sud l'oval que clou el golf de València. Dos grans rius, el Túria i el Xúquer i llurs afluents baixos han estat els creadors d'aquesta plana de sedimentació recent i que durant els darrers mil·lennis ha guanyat molt de terreny al mar. A despit del que acabem d'esmentar, cal remarcar que a llurs desembocadures no s'hi hagin format uns deltes preeminents, com el de l'Ebre. Ara ho veurem.

La depressió valenciana no té caràcters d'homo-geneïtat si ens atenim a la composició del substrat rocós i als relleus que alteren la monotonia de la plana. En efecte, una sèrie d'eminències, atribuïbles al Sistema Ibèric, hi destaquen: les serres de la Rodana (345 m), de Perenxina, de Falguera (360 m), de Cullera (233 m) i les serres de les Agulles (625 m)

67

(segons Ll. Solé Sabaris 1952)

La Depressió de València s'ha format per enfonsament en temps força recents: al finalitzar el Miocè i poc després del dessecament de la Mediterrània, episodi també conegut per «crisi de salinitat», que s'escaigué ara fa uns 5 a 6 milions d'anys. Aquest enfonsament és evident si hom observa les deformacions que ha sofert la peneplana neogènica, segons fal·les i flexions. Les isolínies enllacen els punts de la peneplana que assoleixen la mateixa alçària. Explicació: —1: restes de la superfície d'erosió; —2: Fal·les; —3: Flexions; —4: Àrees d'elevació; —5: Àrees d'enfonsament.

i de Cabrera, a més d'alguns turonets de gresos roigs, com els emplaçats al nord de València, prop de la costa i a Puig. Tot aquest conjunt fa pensar que el substrat rocós, abans de l'alluvionament plio-quaternari formaria una sèrie de relleus muntanyosos, alguns dels quals, indubtablement, haurien estat unes illes, com és el cas de Cullera. Això fa suposar que el substrat rocós de la Plana ha estat fraccionat en nombrosos blocs enfonsats o enlairats, encara que tot el conjunt hagi romàs deprimit i amb una declivitat devers la mar ben palesa. En efecte, ja hem vist, en parlar de la conca mediterrània, com el «canal» submarí de València té per capçalera la depressió valenciana. Així, tenim que si la depressió de València ha estat sotmesa a un enfonsament o subsidència que ha perdurat del començament del pliocè fins als nostres dies, hi ha hagut ensems un moviment ascensional de totes les terres que l'envolten. I aquest fet ve provat per la geologia, ja que a la banda externa de la depressió els terrenys miocènics

es veuen deformats, aixecats per flexures, o trencats per fal·les de valor morfològica. Damunt el miocè marí (les argiles de fàcies «tap», al sud, o els gresos al nord de la depressió) hi ha les argiles rogenques encimbellades per un banc calcari lacustre. Més tardament, durant el quaternari s'han desenvolupat al peu dels relleus muntanyosos uns cons d'arrossegalls que s'han fet coalescents cap avall i que constitueixen els anomenats glacis de sedimentació, sovint recoberts per crostes calcàries. Aquests glacis enllacen cap amunt i sense discontinuïtat amb els glacis d'erosió. Tot el conjunt ha estat deformat. Alguns al·luvions antics han anat a raure sota el nivell del mar. Els sondatges per a la recerca d'aigua han trobat que, a València la base del miocè es troba a —800 metres, i que al seu damunt s'acumulen encara 200 m d'al·luvions pleistocènics amb nivells de torberes, mentre que a Carlet es troben a —80 m. Per altra banda, sembla que les platges tirrenianes que, com veurem a les Illes i a la regió alacantina, són platges penjades damunt el mar, ací, aigües enfora de l'Albufera, són a —20 m sota l'aigua.

Així, aquesta subsidència generalitzada, per una banda, i per altra l'ascensió del nivell del mar causada pel desglaçament esdevingut en finalitzar la darrera glaciació (és a dir, ara fa uns 15.000 anys) feren que el mar envaís gairebé tota la plana al·luvial convertint-la en una badia força espaiosa. I els rius que s'hi abocaven iniciaren tot d'una la construcció de llurs deltes, alhora que el nivell del mar es va estabilitzar. El procés i la cronologia són idèntics als que ja hem descrit per al delta de l'Ebre; però els **deltes del Xúquer i del Túria** han estat deltes interns d'una badia, com el del riu Po, al Veneto. Alhora, una fletxa d'arena, aferrada al delta preeminent del Palància i als turonets del Puig, va anar progressant cap al sud empujant per la deriva litoral (corrent paral·lel a la costa) fins que va arribar a adherir-se a l'illot de Cullera. Així és com es va cloure la massa d'aigua marina de l'Albufera, compresa entre els deltes del Túria i del Xúquer. Segons els estudis de V. Rosselló, aquesta albufera primitiva va anar rebent el reblum dels rius, especialment durant les grans riuades, la qual cosa feia augmentar les àrees deltaïques, alhora que l'Albufera reduïa l'extensió.

L'Albufera

L'Albufera era unida a la mar per dos canals, el del Perelló i el del Perellonet, que feien de sobreexidor de les aportacions d'aigües dolces que hi afluien d'algunes rambles o barrancs, i també dels ullals artesianos o fonts subaquàtiques. Ara bé, l'home valencià ha contribuït molt a accelerar aquesta evolució. En 210 anys (de 1761 a 1970) l'estany s'ha reduït de 10, a poc menys de 7 quilòmetres, afavorint els aterraments, mitjançant les barcades, per a la transformació en arrossars. Una nova boca, la Gola del Pujol, ha estat proveïda de comportes, que romanen closes d'octubre a gener per a fer pujar el nivell de l'aigua d'acord amb les necessitats del cultiu de l'arròs. El cordó de platja, amb dunes funcionals, fou

Entorn al XIX Rallye d'Alta Muntanya

per Joaquim Senties

El Piton Carré ((3.198 m.) vist des d'a la sortida del «couloir» de Gaube. v

Quan la Redacció de MUNTANYA em va reclamar un reportatge que m'havia encarregat sobre el darrer Rallye d'Alta Muntanya, passava uns moments de despressió, d'aquells en què un hom no és bo per a res. Ni se m'acudien les idees, ni recordava bé les coses, ni sabia com començar. El remei providencial va consistir en uns fulls de paper de bloc de butxaca, rebregats i tacats de fang i la lletra següent:

Sr. Joaquim Senties: Avui, netejant la motxilla, he trobat aquests papers que adjunto que, si mal no recordo, vaig recollir de la vorera, després de baixar de l'autocar amb què havíem tornat de Panticosa. Com que després de cridar: «De qui és això?» no vaig rebre contesta, maquinalment m'els vaig ficar a la motxilla i els vaig oblidar totalment fins ara. Ningú, me n'ha parlat i com que no porten signatura, no puc tornar-los al seu autor. Com que conté certes idees interessants, els envio a vostè, un dels organitzadors de la prova, per si poden treure'n cap profit. No li dono el meu nom, no fos cas que l'autor fos un company meu i no li fes cap goig que els seus escrits fossin coneguts per altres persones. «Un dels del Vignemale.»

Llegides les notes de l'anònim autor, malgrat la lletra borrosa pels dobles i les taques, que n'impeïen una lectura completa, he cregut que el que en quedava era prou bo per a constituir un curiós reportatge, enfocat des d'un doble punt de vista, i que pot resultar més interessant per als lectors de MUNTANYA que no pas el que jo pogués escriure sobre el Rallye d'enguany. Heus ací, la transcripció més afanada possible de l'esborrany original.

«Estic assegut, sol, en un bar de Biscas, el diumenge a la tarda, després d'haver abandonat, aquest matí, el Rallye del Centre, per no haver-nos vist en cor de fer el Vignemale dintre de l'horari previst pel reglament, horari que segons diu

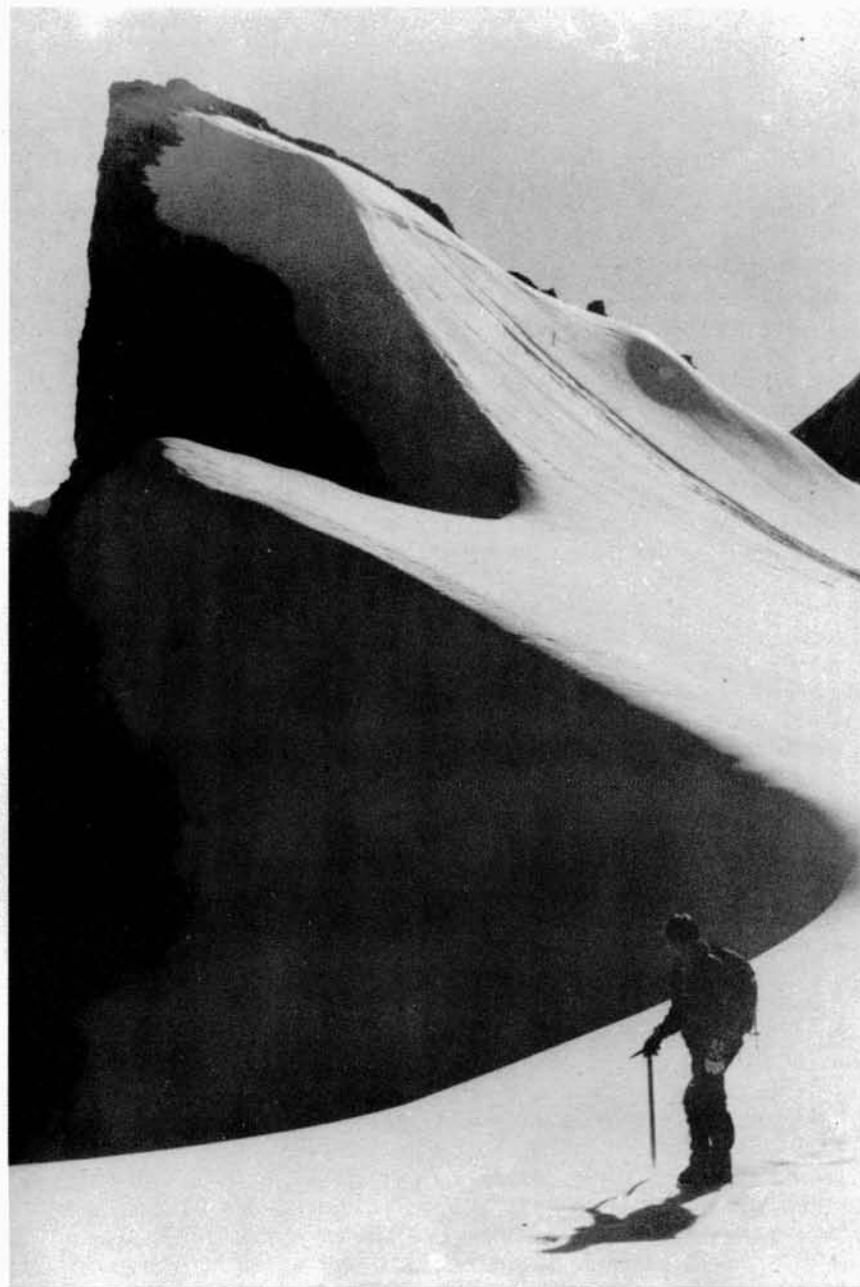

foto: J. Abril

(més ben dit, brama) el meu company gran, sembla calculat per... (nota del transcriptor: aquí segueixen unes ratlles de les quals només es pot entendre algun rene) ...i dinat a mitja tarda dalt del port de Cotefablo, a 1400 m. i en un escenari tan inhòspit com els nostres ànims. El nostre trio, és compost pel meu company gran, que sempre

reacciona exageradament, tirant a empenyat, el meu company petit que a tot diu amén, i jo, que navego entre els altres. La nostra conversa de sobretaula: una pedrota plana vora la carretera; curta, perquè ja és una mica tard, versa sobre els esdeveniments matinals: l'intent d'arribar al cim de la Pique Longue que a 3298 m. d'altitud, corona el

massís del Vignemale, encara que tothom en diu el Vignemale, d'aquest cim. Segons es desprèn de la guia editada pel CEC, hi ha diverses vies normals o mig normals per a atènyer la Pique Longue. Una d'elles, la més directa des del campament, a causa de la neu, el glaç, i els rocs, fou destinada pels organitzadors, a via d'ascensió únicament, ja que la baixada de molta gent per aquell indret, diu que podia ocasionar accidents. Això ens va fer mala espina, i decidírem d'utilitzar una via que diu que passa pel clot de la Hount, però no la sabérem trobar. Aleshores ens encaminàrem al coll des Oulettes, per a creuar la gran fondalada de les Oulettes de Gaube, pujar novament fins a la Hourquette d'Ossoue, anar fins al refugi de Baysellance, i emprendre la pujada al Vignemale per la gelera d'Ossoue, una de les mes amples i imponents del Pirineu. La fondalada de les Oulettes, es pot creuar baixant fins a trobar el camí que ve del refugi de Gaube, o, sense baixar tant, encarant-se directament amb la Hourquette d'Ossoue, per un terreny irregular, ple de pedres i neu. Tots dos són prou desagradables, em va semblar, i encara més per a nosaltres que, nerviosos i fatigats després de no haver trobat la via directa, no sabíem mai si havíem decidit d'anar pel dret o bé baixar fins al camí. De cop em vaig imposar i vaig seure a terra, per esmorzar (encara no ho havíem fet i eren ja les deu del matí). Els meus companys s'hi negaren de primer; al cap d'uns minuts però, reconegueren que amb l'estómac buit encara ho passaríem pitjor que no ens anava i tornaren enrera, però... (N.T.: aquí comença un nou full, però una gran taca en cobreix la part superior. Sembla que es refereix a la discussió que tingueren els tres companys, la qual va finir amb la retirada de l'equip segons que entenem pel fragment no tacat) ...«A mi no m'hi veureu pas més, pel Rallye. No estic per matar-me, ni per posar-me de mal humor, ni

per patir fam, set i fatiga, tot ple-gat per res», deia el meu company gran mentre baixàvem novament del coll d'Oulettes, ara, però, cap al campament, i a tot gas, com si ens perseguissin els gendarmes. «Llàstima de refugi», deia el meu company petit, pensant potser que si haguéssim arribat a Baysellance, ens hauríem sentit més animats per a continuar. «Ja saps el que manca fins al refugi: dues hores; i per a arribar a la Pique Longue, tres hores més, i per a tornar al refugi, i a aquesta maleïda fondalada i aquí dalt a les Oulettes, cinc hores més; i tot el que hem fet aquest matí, però a l'inrevés, tres hores més. Au, véu suant, i arribarem al campament a les dotze de la nit i, a sobre, desqualificats, cansats, i demà, hem de sortir del campament, amb la tenda a l'esquena, i fer tot el que varem fer ahir, o bé sortir pel coll de Brazato, que només està a 2578 m. Et sembla que estem per a aquestes passejades, nosaltres?» Aleshores m'hi vaig agafar bé: «Això, això, ara sí que en tens de raó: que no estem per a aquestes trotades. Que hi ha Rallyes a l'abast de tothom, per la suavitat de la seva orografia, almenys si només es busca la medalla de coure, i hi ha Rallyes, com aquest, que amb el de la Munia-Mont Perdut, són els que tenen l'escenari més complicat, als quals tots plegats ens hi hauríem de mirar una mica, abans de decidir-nos a anar'hi.» «Que jo sàpiga, avui no buscàvem pas Or ni Plata; avui no volíem fer tres cims, ni anar per la via directa; que jo sàpiga, ens conformàvem amb el Vignemale, i demà amb el coll de Brazato. Tot ple-gat, un sol cim, en dos dies i mig i, ja ho veus, res de res. «Però teníem setze hores per a aquest sol cim, i ja veuràs com més d'un equip els haurà fet tots tres, en menys de les setze hores.» «Això només vol dir que a Catalunya hi ha molts menjamuntanyes d'aquells que ni tan sols miren el paisatge, i que aquest Rallye és fet per a ells.» «Estic segur que molts dels equips

que acabin amb medalla d'Or et podran fer una descripció molt acurada del que han vist i admirat —vaig replicar novament— I no és que aquest Rallye sigui fet per a ells; és que aquest Rallye és fet entorn de! Vignemale i de la vall de l'Ara, i de la fondalada de les Oulettes i del circ de Gaube, i de la cantelluda serratada que va del Petit Vignemale fins al Monferrate. I com que tot això és així, resulta que, com has dit abans, no és per a nosaltres, que ja som massa ganàpies, o que no som prou coneixedors d'aquest massís, i no tenim tampoc les facultats necessàries per a corregir en plena marxa els errors d'orientació.» «Admeto que sigui així, però aleshores que ens ho diguin els organitzadors, i ens quedarem a caseta, i ens estalviarem la marxa d'aproximació d'ahir, hores de camí per a no anar enlloc, i les despeses, i els paperots que aquest any ens han exigit, i santes pas-ques, i anem avall que fa baixada, pel mateix camí d'ahir, que és una preciositat.» Per acabar la discussió, que només ens hauria encrespat els nervis, vag abstenir-me de comentar que els organitzadors no han de ser tampoc la mainadera de ningú, i quant al tros que varem fer ahir, ara en faré un resum.

Abans he escrit que estic assegut en un bar de Biescas, mentre el meu company gran s'ha quedat al cotxe amb l'excusa de repassar el motor i el meu company petit, amb el pretext d'estirar les cames, que gràcies a Déu es veu que les hem estirat poc, està donant volts pel poble a la cacera de noies maques. «Llàstima de noies», que diu ell, que no sé si vol dir que llàstima que no les pugui heure, o bé llàstima que elles no s'adonin del que perden no fent cas de les seves ullades enceses. També he dit que la nostra conversa de sobre-aula o de sobrepedra, gira entorn de l'aventura del matí. Com que tot això que escric ho faig per matar l'estona, i, ben segur, acabarà en un manyoc de paper darrera uns

El control del cim de Montserrat (3.220 m.), del dinovè Rallye d'Alta Muntanya. Al fons, a l'esquerra, el massís de Marboré (3.253 m.). ▼

foto: J. Abril

matolls, m'abstinc d'aclarir si les coses que comento corresponen al matí, vall avall, o a havent dinat, o bé ara; tot plegat, són elucubracions entorn de tot i de no res, i com que ningú no ho llegirà, ja hi ha prou explicacions! Mai que ho llegís, algú si no ho entén, ja em perdonarà.

La preciositat de camí d'ahir, segons el meu company feréstec, és l'aproximació des de la cruïlla, que un xic passat Torla, separa la carretera que va a Ordesa i la pista que, a mà esquerra, porta fins al Santuari i Hostal i Càmping de Sant Nicolau de Bujaruelo. Allí començaren les nostres penes, que consistien principalment en més de cinc hores de camí, dues de les quals per pista sense cap mena d'encís quant a perspectives aèries, ja que sem-

pre va encaixonada, de primer entre el bosc i el riu al fons del barranc, i després igualment pel riu i per l'estretor de la vall, només en algun lloc una mica eixamplada per l'acció de torrentades afluents. I les cinc hores de camí, amanides amb el pes de la tenda i tota l'enderga. I planant al damunt de tot, una mena de sensació física d'impotència, motivada per la immensitat de la vall i, potser en el fons, per una secreta admonició del terrible Vignemale de l'endemà que, sense saber-ho, sabíem que no podríem vèncer.

Els paperots que aquest any ens han exigít, als quals alludia aquest matí el meu coriàci company, són una mena de farsa molieresca, en què als que no dúiem passaport o tarja de pas de frontera, els orga-

nitzadors ens feien participar, signant un acord de retirada de la prova. Així, van dir-nos, si els francesos, de vegades tan simpàtics amb els espanyols, pescaven algun equip indocumentat, l'organització es quedava tan ampla, perquè ja ens havien retirat. D'aquesta manera resultava que encara que volguéssim continuar, no podíem, perquè ens havíem retirat, per bé que teníem permís per a continuar. I si no passava res, encara que ens haguéssim retirat abans de començar, podíem continuar, perquè havíem començat després de retirar-nos. Com a cosa clara, ni l'aigua del riu Ara. I ara que parlem de l'Ara, Mare de Déu, i quina quantitat d'aigua que duia, i els torrents que hi desemboquen, com hi anaven de plens. De gom a gom, amb aigua clara, i fres-

ca i sorollosa. Ben segur que aquestes terres no s'han vist mai tan ben regades com aquest any.

De les dotze hores que ens corresponien reglamentàriament per a anar del Puente de los Navarros, que és com s'anomena el pont que hi ha vora la cruïlla abans esmentada, fins al campament base, només ens en restaven sis: quatre, segons tabalejava el meu company gran, ens les havien... (N.T.: nou fragment borrós, del qual només s'entenen els mots «buròcrates», «modificació», «ganes de», i «incapacitat») ...ja que de primer s'havia fixat a les tres l'hora de sortida, però van obrir el control a les onze del matí, una altra l'havíem perdut perquè la carretera, des d'Ainsa fins a Broto, era més entortolligada que no permetia la nostra capacitat de conductor, i una altra hora, de deu a onze, era massa fosca per a la meua capacitat ocular de gran curt de vista. Però vaja, les sis de què disposavem ens varen permetre arribar a temps de plantar la tenda sense llum artificial, i sopar entre dues clarors.

Com deia abans, les dues primeres hores són de pista, gairebé sempre penjada del terreny, amb el riu a mà dreta fins a Bujaruelo, i amb el riu a l'esquerra, fins al final de la pista, encara en construcció, i que no sé pas on dimoni deu haver d'anar, perquè no és pas la que de Bujaruelo ha de pujar fins al port de Gavarnie, i enllaçar amb la que els francesos ja tenen acabada fa molt de temps. Després de finida la pista, el camí puja encara més, més i més penjat fins a una mica de collet, en què una petita i ràpida baixada, amb virada cap a la esquerra, travessa el torrent que per la dreta baixa dels cims de Crabere i de la Bernatoire, i arriba prop d'un petit refugi, des d'on, sense baixar a l'aiguabarreig, s'enfila novament cap a un altre collet, que domina un esvoranc profund a l'esquerra, per on circula el riu Ara, amb força rabior i gens de contemplacions. Cal remarcar que, de tant en tant, unes

marques i pals de fusta, amb els senyals internacionals de l'Atlètic de Bilbao (vull dir blanques i roges), ens informen, segons que sembla, d'una Gran Ruta de Muntanya que deu unir Ordesa amb la G. R. 10 francesa, que surt o passa pel llac de Gaube. Sembla també que els Montañeros de Aragón i un Comitè Català constituït a l'efecte estan posant al dia una mena de xarxa de camins oberts i marcats com a rutes principals a conservar, i aquesta n'és una. Altra volta, una hora més enllà, es troba una segona cabana-refugi a la vora dreta del camí, i la vall s'obre fins a reunir-se riu i camí. Som a prop del torrent de Brazato o d'Espelunz, i ja comencem a veure els cims que tanquen la vall. Al cap d'una estona, varem arribar al campament, i aquest és el mateix camí que aquest matí hem desfet, després de plegar la tenda i fer les motxilles a trompades, i procurar no comentar la nostra retirada amb l'objecte que el meu company gran no es desboqui.

A mitja davallada, el meu company petit ha dit: «llastima de tiquets», perquè resulta que en el cost de la inscripció hi anava inclòs un dinar fred com a comiat general a Panticosa. Però, oh, sorpresa! el meu company gran no ha trencat del tot amb el Centre i diu: «tiquets? Si et refereixes als nostres no es perdran, perquè no permetré que ningú se n'aprofiti. Anirem a Panticosa, demà, i dinarem de gora.» Vaja, almenys no anem cap a Barcelona directament. Encara podrem veure el balneari, on es fa l'arribada del darrer dia, quan des del campament, i pujant un xic més, vall amunt, a mà esquerra s'obre el barranc dels Batanes, per on uns equips aniran al pic de las Neveres, molt a prop del gran pic d'Arratille, que alguns anomenen de Bramatue-ro, per mor del llac que hi ha al dessota, altres aniran al pic de Bacias, i altres aniran als dos, descendent per la mateixa banda de l'Ara, a mig aire, vorejant els petits ibons dels Batanes, per unes tarteres i

congestes que diuen fàcils, però on demà ens assabentarem que s'hi ha despenjat de cap un dels controls. Encara que nosaltres, en cas de no haver-nos reirat, hauríem anat directament al balneari, pel coll de Brazato, al final del torrent de Batanes i després, vorejant el gran bon superior de Brazato, trajecte sense dificultats de cap mena segons els entesos.

Això d'entesos, si ho diguéssim en veu alta, promouria les ires del meu company gran, perquè segons ell, ningú no ha d'ensenyar-li res, però més hauria valgut que algú ens hagués ensenyant la manera de pujar al Vignemale, pel clot de la Hount, pel coll de Cerbillona o per on fos, sempre que hi arribéssim. No aspiràvem pas a fer el Monferrate o el petit Vignemale, com havíem de fer i hauran fet molts equips. Però, caram, almenys la Pique Longue, on no he pujat cap vegada. L'any que ve, hauré de cercar algú que m'hi acompanyi. Qualsevol excursionista, mentre no sigui el meu company gran.

Nota del transcriptor: aquí sembla que s'acaben les notes fetes el diumenge a la tarda, a Biescas. En una altra mena de paper, es troben uns apunts ràpids, com fets en alguna parada de l'autocar, perquè sembla que l'autor es va separar dels seus companys, i prengué plaça en l'autocar de l'organització. Heus aquí els apunts:

Dinar fred a Panticosa. No està malament del tot. Depèn, és clar, del que els organitzadors hagin satisfet per aquest concepte. Escenari, el casino. Taules en la sala decorada com un balneari del segle passat. La gent que passeja pel parc i pel llac semblen també del segle passat. Com que tothom ha pagat, tothom hi és, incloent els retirats que en són una tercera part. És un conhort, què dimontri! Des de l'escenari, perquè hi ha escenari de debò, un home de bastants anys, que podeu veure a tots els Rallyes (deu ser de l'entitat) llegeix els resultats: 23 equips classificats, 6

foto: J. Abril

amb medalla de coure, 5 amb la de plata i **dotze**, o sigui **trenta-sis** persones amb la medalla d'or. O sigui 36 menjamuntanyes, un altra tercera part dels inscrits, que ho han fet tot. Vergonya per al meu company cascarràbies. L'hi dic. Em mira agressivament. Callo. Discursos de sempre, excepte el federatiu, car sembla que la Federació ha fet, com ara és costum general, suspensió de pagament, vull dir, de parlaments.

Parla el President de la Secció de Muntanya. Parla el president del Centre. El Company gran diu: «I el Director del Rallye, on és? L'han expulsat per incompetent?» Reben-

to: «A qui haurien d'expulsar, és a tu. Ha anat a Panticosa, al poble, per veure si la Guàrdia Civil fa alguna cosa més que redactar atestats, per a recollir amb helicòpter al cotnrol estimbat a Batanes, carcamal». De resultes d'això, haig de prendre l'autocar. Quan m'acomio del company petit, només diu: «Liàstima de company». No sé a quin dels dos es refereix i tampoc demano aclariments. Més tard, veiem l'helicòpter francès baixar vora el llac del balneari, el xicot accidentat, que sembla que no ho és greument. Comprovo l'excel·lent disposició espanyola per a redactar atestats i l'excel·lent organització

francesa per a recollir estimbats. Finit els discursos, la gent aplaudeix, però menys. Menys que altres anys, és clar. Les mans del poble estan tipes d'alaudiments polítics. Les meves aplaudeixen igualment, perquè aquesta gent del Centre, encara que s'equivoqui, té molt bona fe i fa el que pot. Fa dinou anys que porta, cada estiu, dotzenes de persones a muntanya, perquè es cansin, dormin i mengin malament, però en el fons, s'ho passen bé. Ara jo, sol cap a Barcelona, però també m'ho passaré bé. Dormiré tot el...

Estat actual de les explotacions al sistema Arañonera

per Josep M. Cervelló

La cova de Santa Elena, per on s'escola el riu subterrani d'Arañonera, fou descoberta l'any 1975. Les seves galeries enllacen amb les vies de l'avenc T-1 des de l'estiu de 1976. Un lleuger corrent d'aire fresc que sortia per una boca obturada de pedres fou argument suficient per a intentar-ne la desobstrucció, cosa que permeté el descobriment de gairebé tres quilòmetres de galeries.

Les exploracions que duu a terme l'ERE, de la nostra entitat, i el GIE, del Club Excursionista de Gràcia, d'ençà del 1972, a la serra de Tendeñera (Pirineu Central) on van descobrir el sistema Arañonera, han constituït aquest any una altra fita important en el coneixement de l'ample món subterrani d'aquell racó del Pirineu.

Després dels resultats obtinguts en la campanya 1976, en què s'enllaçà l'avenc T-1 (fins ara la principal boca del sistema) i la cova de Santa Elena, grandiosa cavitat, localitzada l'any 1975, per on circula el riu subterrani que drena les aigües de tot el massís cap al riu Ara —enllaç que significà que la fondària coneguda del sistema arribés als 620 m., i que passés a ser la «integral» més fonda de tota la península ibèrica— l'esforç des d'aleshores ha estat adreçat a la localització de boques superiors que arribessin a connectar amb les galeries avui conegudes, que es localitzaren durant la campanya de l'any passat en l'avenc T-97 que s'explorà fins més avall dels 200 m. de fondària, lloc on s'abandonà momentàniament el descens.

Aquest any les dificultats produïdes per la gran quantitat de neu acumulada feien impossible l'avanç pel T-97 i s'hagué d'abandonar aquesta idea. La prospecció es dirigí cap a unes cingleres calcàries properes a un coll que s'obre sota mateix del pic de Tendeñera, a 3 quilòmetres i mig en línia recta de la boca del T-1 i a 2600 m. d'alçada. Allà es va localitzar una sèrie de cavitats adossades a la paret, de dificultós accés, però que després d'alguns esforços hom aconseguí d'explorar. Així les cavitats S-1 i S-2 penjades en plena paret, una a 50 m. damunt de l'altra, resultaven ser la mateixa cavitat, unint-se mitjançant un pou de grans dimensions després d'un recorregut per un seguit de meandres fortament excavats. L'exploració es deixà aquí, a més de 200 m de fondària i amb grans probabilitats d'avanç en futu-

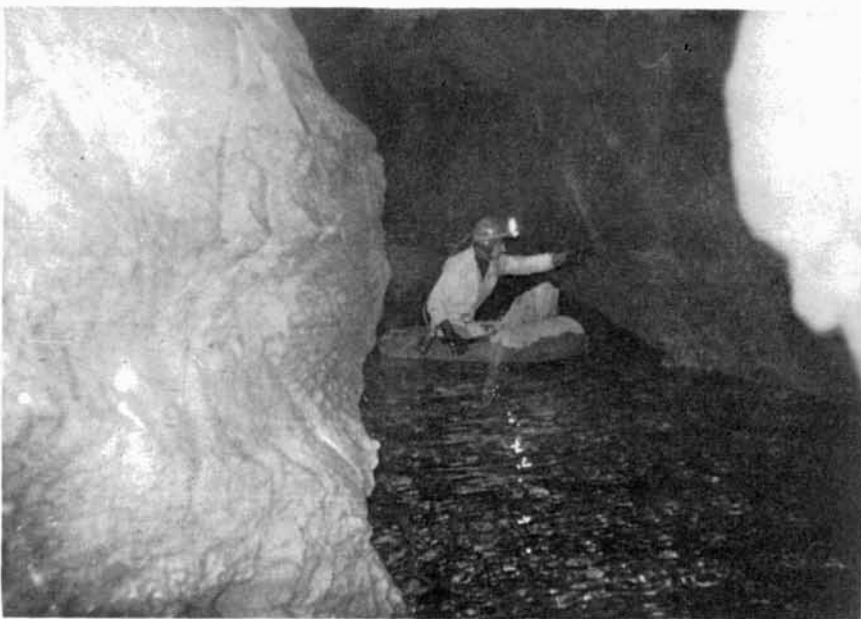

foto: L. Pérez

res exploracions. Es varen localitzar tanmateix altres avencs i alguna cova que supera el mig quilòmetre de galeries.

Al sector proper a l'avenc T-1, base del campament, s'explorà l'avenc T-38 descobert en el transcurs del campament d'estiu de l'any 1974 i del qual es coneixia poca cosa més que els seus primers pous que arribaven a una fondària propera al centenar de metres. La seva localització prop del pic de Fénez (2538 m.) el feia especialment interessant i a partir de les primeres exploracions ja es va comprovar que l'avenc guanyava fondària ràpidament per un seguit de pous. Superat un pas estret, l'avenc continuava sense oferir massa dificultats; el corrent d'aire existent i un petit riuet que hi circulava feien preveure òptimes condicions perquè l'avenc permetés el pas cap a les zones pregoneres del sistema i, fins i tot, per l'orientació de les galeries i la geologia de la zona, anés a raure a les parts conegudes i explorades de la cova de Santa Elena, la boca de la qual s'obre a 2 km. en línia recta i a més de 1000 m. de desnivell.

La situació actual de les explo-

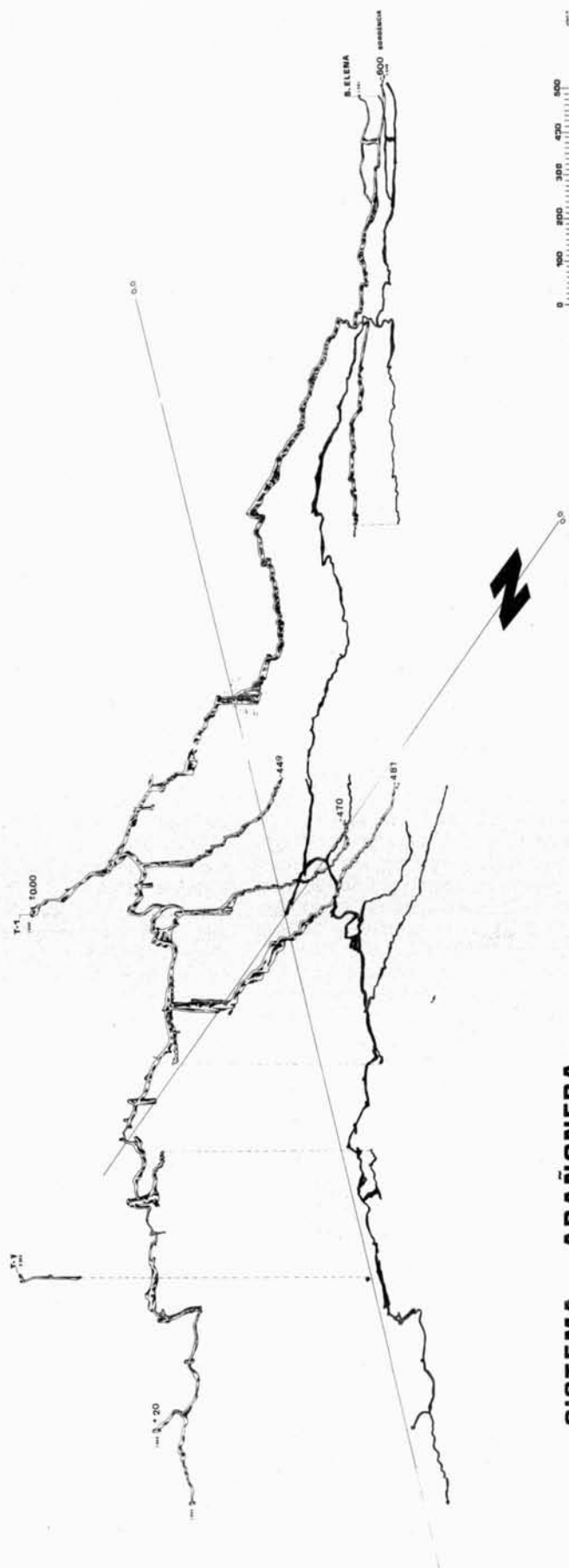
racions a l'avenc T-38 ens permet d'ésser francament optimistes quant a les seves possibilitats: el desnivell subterrani assolit des de la boca és superior als 500 m., els quals han estat topografiats meticulosament i tant les dimensions dels conductes com la seva orientació coincideixen amb allò que hom desitja.

El sistema Arañonera es va perfilant clarament com un complex càrstic important; és com un gran trenca-closques en què, any rera any, es van encaixant els elements i es clarifica a poc a poc una visió de conjunt que pren magnituds un xic impensables l'any 1972, quan es va començar a explorar l'avenc T-1. Durant tots aquests anys els treballs d'exploració i de recerca científica han estat constants, al mateix temps que davant els problemes que s'anaven presentant es milloraven i es posaven al dia tots aquells aspectes de tècnica i de materials que permetien una contínua progressió. No cal dir que l'exploració d'aquest tipus de sistemes subterranis d'alta muntanya és especialment dura. A les dificultats pròpies de qualsevol activitat espeleològica d'envergadura cal afegir-hi els con-

dicionaments del lloc: llunyania, superació de grans desnivells, gran volum de material a transportar, temperatures glacials a l'interior de les cavitats i climatologia sovint adversa en superfície; tota una sèrie de factors que fan que s'hagi de complementar el que s'ha anomenat com «espeleologia alpina» amb una organització ben planificada que permeti treure el màxim profit de la gent i del poc temps disponible.

Aquest estiu les dificultats han vingut especialment per la meteorologia, factor que ens obligà a reduir els objectius marcats pel campament davant el fet que les boires, la pluja, les pedregades i fins i tot les intenses nevades ens immobilitzaren durant dies seguits dintre les tendes. Per altra banda, la gran quantitat de neu que persistia formant congestes sobre els camps de rascler per damunt dels 2400 m., impedia en gran part la prospecció de les zones altes, de gran interès de cara a la troballa de noves entrades al sistema.

Malgrat tot, el treball d'aquest any, centrat en l'avenc T-38 i en la sèrie d'avencs localitzats a la part superior de la vall de Soaso, pensem que ha obtingut uns resultats prou importants i engrescadors que justifiquen els esforços esmerçats i que ens esperonen a prosseguir amb il·lusió la recerca espeleològica en aquest insòlit i majestuós món subterrani que es diu Arañonera, un dels noms més importants de l'espeleologia catalana contemporània.

SISTEMA ARAÑONERA

crònica del centre

a cura de Modest Montlleó

Cicle de projeccions «35.è Aniversari C.A.D.E.»

Raymond Despiu a Barcelona

Amb motiu del 35.è Aniversari de la fundació del nostre Centre Acadèmic d'Escalada (C.A.D.E.), el 7 de juny propassat va tenir lloc una projecció de transparències presentada pel destacat pireneista Raymond Despiu, sota el títol d'«Escalades: Pirineu-Alps i Caucas». L'acte es va celebrar a la Sala d'Actes del Col·legi «La Salle Comtal», iniciant-se la sessió amb unes paraules del President de la nostra entitat, Lluís Puntís, que va agrair la presència de Raymond Despiu en aquest cicle de projeccions en què participen destacats alpinistes del moment a fi de posar-los en contacte amb tota l'afició alpinística de Catalunya. Aquesta projecció també fou presentada a Terrassa i Lleida. Igualment li fou lliurada una petita placa, com a record de l'acte, amb l'enseny del C.A.D.E. sobre una base de conglomerat montserratí.

Tot seguit Ricard Vila, actual President del C.A.D.E., va fer una breu presentació de Raymond Despiu, el qual es disculpà davant el públic assistent a l'acte de no poder fer els seus comentaris en català, tot desitjant que el seu francès fos de fàcil comprensió per a tothom.

La projecció va ésser molt ben presentada, amb tècnica de dos projectors i una única imatge, amb fosos encadenats que en molts moments aconseguiren efectes ben reeixits.

Les primeres imatges corresponguen

ren a escalades als Pirineus, amb llocs tan interessants com la cara nord de la Torre de Marbre, una hivernal a la clàssica a la Pique Longue, al Vignemale i d'altres massissos com ara els Mallos de Ríglos, Picos de Europa, la Rabadà-Navarro a la cara oest i les fantàstiques Agulles d'Ansabere, entre d'altres. Als Alps, el dièdre Philipp-Flamm a la Civetta, la fissura Brown de la Blatierre. Del Caucas se'ns va oferir una regió fantàstica, amb escalades en què l'equip de Despiu aconseguí uns resultats excel·lents amb primeres ascensions de gran mèrit, de les quals remarcuem la cara sud del pic Chacaladni.

Finalment vam poder veure imatges de la seva ascensió a la sempre fascinant cara nord de l'Eiger que cloguen la selecció del que podem considerar com una de les millors escalades realitzades fins ara per Raymond Despiu.

Tècnicament ens cal remarcar una música adient i uns primers plans molt meritoris que potser massa sovint trobem a faltar en moltes de les nostres projeccions. Diríem fins i tot que, en el cas d'aquesta projecció, hi hagué moments en què plans de la mena que comentem arribaven gairebé a saturar una mica, per bé que el realitzador tingué l'encert de saber-los alternar amb diverses visions de la flora i de la fauna, tot aconseguint de trencar l'omnipresència de la lluita entre l'home i la muntanya, sempre sobre un buit purament vertical. Raymond Despiu ens demostrà com, amb l'entusiasme i la tècnica acuradíssima del seu estil, és possible de vèncer parets com les que ens fou permès de veure. No podem estar-nos de dir que tot això només ha estat possible per la seva dedicació constant, dia rera dia. Als seus 42 anys, Despiu és sens dubte un dels alpinistes que més s'atansen a la perfecció, amb una experiència i una dedicació tan absolutes que han fet que els homes del C.A.D.E. volguessin comptar amb la seva presència en la inauguració d'aquest cicle.

Lluís Belvis

Homenatge a Pere Adserà

El 23 de juliol propassat, tota una colla de veterans del Centre (la majoria acompanyats de les mullers respectives) es traslladà a la Molina, amb autocar i cotxes particulars. Ens reuní-

rem més d'una cinquantena d'amigues i amics al voltant de la taula que el bon Pere Adserà ja ens tenia parada a casa seva. Cal dir que el dinar fou quelcom d'extraordinari, i s'hi coneixia la seva intervenció personal. La taula era presidida per ell i la seva muller, i en arribar al xampany, el nostre Pere Adserà va aixecar-se per brindar per tots nosaltres i pel Centre; i amb paraules plenes d'emoció i molt ben dites, va fer-nos un bell elogi de l'amistat. Tot seguit, el nostre volgut company Albert Oliveras féu l'ofrena de l'homenatge, també amb paraules molt emotives, tot recordant els inicis de la Molina, ja fa més de cinquanta anys.

Llavors l'infatigable Wilfred Müller (l'organitzador indiscutible de l'homenatge) va fer lliurament a Pere Adserà de l'àlbum amb els fulls de signatures recollides al Centre, de tots els vells socis que s'adherien a l'homenatge, però que no havien pogut anar a la Molina. Dins de l'àlbum hi havia un original d'una auca fet per Joan Queralt (A.C.S.), fa prop de cinquanta anys, una de les vinyetes de la qual representa l'efígie de l'Adserà a la porta del vell xalet de la Molina. D'aquesta auca se'n donà una reproducció fotogràfica a cada comensal, signada per Pere Adserà, com a record de la diada. El nostre President, Lluís Puntís, volgué també significar (malgrat la intimitat de l'acte) la seva adhesió personal i la del Centre. Tot resultà molt simpàtic, i es clogué la festa amb l'optimisme que, la gent que estíem la muntanya, portem sempre aparellat. Pere Adserà era radiant, malgrat les molèsties de la seva artrosi. Són més de cinquanta anys al peu del canó, sense defalliments. La història de la Molina és la seva pròpia història. Que Déu li doni llargs anys de vida, i que es decideixi un dia a escriure les seves memòries de primer hotelier de la Molina. Fóra un bon llibre!

R. P.

Garma Ciega 77

Per la darrera Setmana Santa (abril 77) es desplaçaren a San Pedro de Soba (Santander) alguns membres de l'E.R.E. amb la intenció d'assolir la cota —970 m. (donada per l'última expedició d'espeleòlegs polacs) que fa d'aquesta cavitat la més fonda de tota la península. Les condicions climatolò-

giques (molta neu) i la gran quantitat d'aigua que com a conseqüència entrava per la boca, donat el sol impetuós que el dia abans d'entrar va fer, ens obligaren a abandonar l'exploració a la cota — 367 m. (Salle Blanche), on un dels companys tingué un petit accident. Es recolliren diverses espècies animals que fins al moment no han estat identificades. El resultat, tot i que pugui semblar que no, el podem considerar de positiu, ja que van ésser molts els problemes a resoldre i molt dures les condicions a què vam haver de fer front.

Aquests mateixos dies coneguérem 2 membres de l'Oxford University Caving Club, els quals ens van convidar a una exploració que preparaven per als primers dies d'agost. Aquesta exploració es portà a terme la primera setmana d'agost amb participació de membres de l'esmentada O.U.C.C. i del Shepton Mallet Caving Club, amb la participació també d'un membre del nostre club. Encara que hi hagué problemes amb la salut d'alguns membres de l'expedició, dos equips de dues persones poguérem assolir la cota — 770 metres, lloc on es deixà l'exploració per manca de temps. Recollírem mostres d'un mineral, identificat com *mirabilita*, i també algunes mostres d'isòpods identificats com «*Cantabroniscus Primitivus*», capturats a — 757 m., al lloc anomenat «siphon». Aquesta expedició es pot considerar un èxit si tenim en compte els resultats obtinguts i el reduït nombre de membres efectius. En general estem contents del resultat; tan sols un desig pendent: la revisió topogràfica de la cavitat, puix considerem poc acceptable la cota actualment acceptada, — 970 m.

Antoni Amenós

L'E.R.E. a l'avenc GESM

Durant els deu primers dies de setembre va tenir lloc una campanya espeleològica a l'avenc GESM (Sierra de Tolox, Màlaga), continuació de les que s'hi efectuen des de l'any 1972, en què fou descoberta aquesta cavitat per membres del «Grupo Espeleológico de Málaga». Aquest any cinc membres d'ERE han participat, conjuntament amb els companys del GESM, en l'exploració d'aquest avenc gegantí. En aquesta campanya conjunta s'ha superat la cota 673 m. assolida pels companys malaguenys l'any 1975. La tasca desen-

volupada al llarg d'aquests deu dies ha estat bàsicament d'exploració i topografia. Hom arribà així a la cota 910 m. (setena cota mundial). L'exploració va ser força dura i complicada a causa de la contaminació de l'aigua per llunes d'aliments obertes, carbur i d'altres deixalles que abandonaren un grup d'«espeleòlegs» que, sense donar-ne coneixement ni explicacions al GESM, havien intentat l'exploració durant el mes d'agost. Repudiem enèrgicament la nul·la esportivitat i escassa ètica espeleològica d'aquest «grupet». També podem dir que el canvi d'impressions, experiències i tècniques amb els companys i amics del GESM ha estat força profitós i que esperem de continuar aquestes bones relacions.

Xavier Crespo

Josep Maria Escayola i Catarineu

Ingressa com a soci del Centre l'any 1931 (6 octubre). Poc després de la guerra civil, i en reprendre les tasques socials de la nostra Entitat, Escayola va dedicar-se preferentment, i amb molt bons resultats, a la recuperació i ordenació del material de la Secció de Muntanya. Fou després del període 1936/39 el primer vocal de material. Per espai d'uns quants anys, va formar part també de la Comissió de Refugi, on la seva tasca fou igualment profitosa i estimada. Fou un bon muntanyenc i un bon esquiador. Formà sempre part del grup capitanejat per Albert Oliveras i Folch. Els anys trenta i en diverses ocasions havia estat company de campament del Mestre Pompeu Fabra. La col·laboració d'Escayola

als campaments del Centre, arreu del Pirineu, fou sempre ben rebuda i estimada, per la seva llarga experiència en el càmping. Ens ha deixat als seus 68 anys. A.C.S.

Remembrança i recança de Josep Maria Escayola

Amb l'amistat mantinguda llarg temps, es produeix, com en el matrimoni, la donació de qualitats, que ajuden a resoldre la vida.

Quan l'amic se'n va, queda aquest efecte de l'amistat, com un principi d'orfandat. No passa igual amb cada pèrdua dels que ens envolten, perquè tot depèn d'un procés de comunicació, a penes visible.

Josep Maria Escayola deixa aquest món el dia 2 de setembre, després de lluitar amb poques armes contra un defectuós funcionament del cor. Lluita amb plenitud de consciència. Veu, la reducció de forces del seu cos. Lluita per ordenar el consum del seu organisme amb les seves aspiracions i comprova la disminució progressiva de si mateix. Aquesta darrera etapa, reflexiva, clarivident, se li presenta, concentrada, en la comunicació íntima d'un amic, de: «ara, ja no podré tornar més a muntanya», acompanyada de dues llàgrimes als ulls.

Escayola, ple de bon sentit comú, moderat, alegre, bon company, ha trobat en l'excursionisme l'equilibri agradable entre l'activitat i la reflexió. Potser aquest cor que ha fallat definitivament ara, li marcava, abans, uns límits que no podia exagerar, que no trenca-va, i que el felen d'una lleialtat i senzillesa que guanyava tot allò que volia.

Josep Maria Escayola ens ha deixat. Se n'ha anat. Potser a la muntanya, com volia. Aleshores, no l'hem perdut. El trobarem!

Ha estat el germà petit de la família i el company més jove de la colla. Potser això li ha produït el sentiment de mirar-se en els ulls dels altres i rebre amistat en trobar-se bé, confortable, en les decisions preses en conjunt. Ens ha deixat un buit de bon sentit que caldrà equilibrar. Mentrestant, haurem de buscar una altra persona per a posar-nos d'acord, quan vulguem discutir.

Descansi en pau el bon amic. La seva memòria seguirà, ben fàcilment, entre nosaltres.

Albert Oliveras i Folch

foto: A. Oliveras

LA MASIA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
(estudi de la masia catalana)

COL·LEGI D'ARQUITECTES
DE CATALUNYA I BALEARS

Plaça Nova, 5 - Barcelona

8 SETEMBRE A L'1 D'OCTUBRE 1977

Exposició «La Masia»

El dia 13 de setembre quedava inaugurada solemnement, a la sala d'exposicions del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears, una singular exposició-estudi de la **Masia Catalana**, presentada per la nostra Entitat, en col·laboració amb el Col·legi d'Arquitectes, naturalment, Amics de les Masies de Barcelona, senyor Josep Deloncle, conservador de la Casa Pairal de Perpinyà, Amics dels Museus, senyor Lluís Carulla i l'equip de treball de l'estudi,

i els senyors Amadeu Matosas, P. Miquel Alarcon, Ramon Pujol, Vicenç Cusó, Josep Llaudó, M.ª Cristina Estrada, Anna Borbonet. Hom hi comptà també l'aportació impagable del senyor Miquel Badal, arquitecte designat pel Col·legi per a l'Exposició.

Un formós opuscle fou editat per facilitar el recorregut del conjunt exposat, el qual aporta al mateix temps dades de la situació actual de la masia al nostre país, alhora que dona llum a les noves generacions, sobre la tasca important de la fundació «Concepció

Rebell» (Patxot), actualment dipositada al Centre, com saben molt bé els nostres socis. L'exposició també pretén de trobar col·laboradors per a prosseguir l'estudi de la masia i el seu futur, i sensibilitzar, entre els assistents, un corrent d'interès per aquests tipus de construcció. El Centre és conscient que una tasca d'estudi de la masia és cosa de dies i prou problemàtica; però davant d'un fet tan important, creu que trobarà l'escalf i el suport de molts excursionistes, com s'esdevingué l'any 1923, quan es va crear la fundació sota el mecenatge del consoci exemplar Rafael Patxot i Jubert.

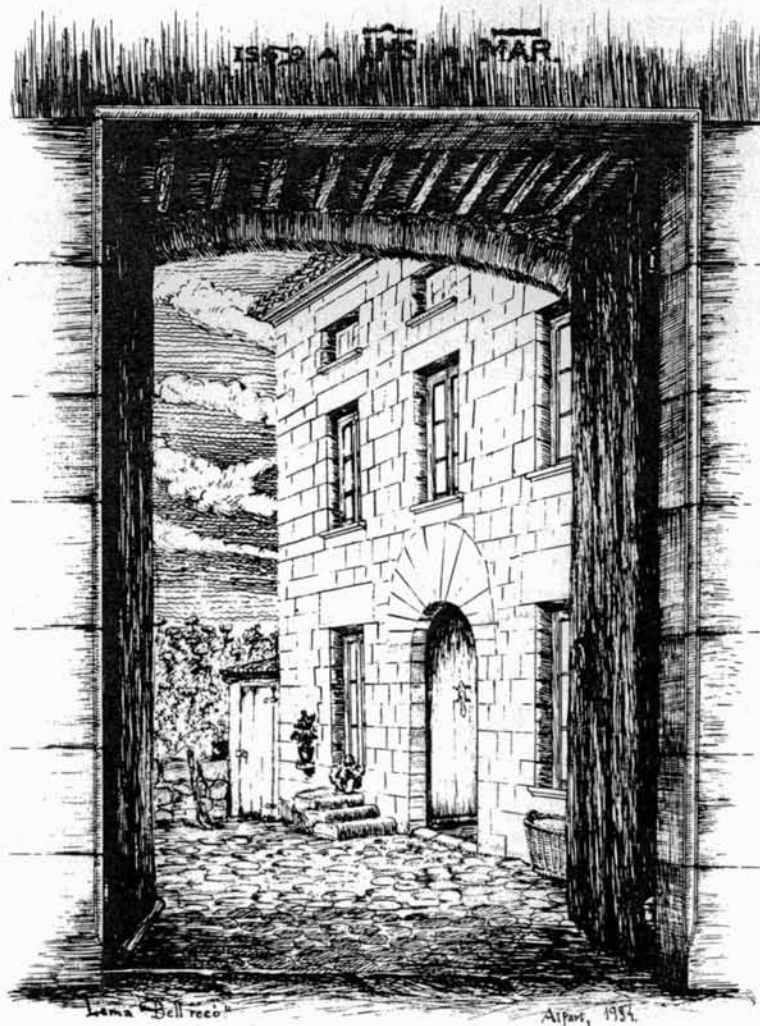
Fou gràcies a Rafael Patxot que es va poder iniciar l'estudi de les masies catalanes. La guerra civil en paralitzà l'obra i els treballs fins a aquell moment. Farà dos anys, tornà al Centre tota l'obra que de nou retrobava l'estatge del seu origen. Tot seguit, un equip entusiasta es féu càrrec de l'estudi amb més de 5.000 fotografies documentals, 1.300 clixés, una biblioteca especialitzada amb més de 50 volums, molts dibuixos originals, plànols, alçats i alguns treballs monogràfics.

Calia continuar l'obra i la mostra de la tasca realitzada en dos anys i els projectes de futur es volgueren mostrar al públic sensibilitzat per la nostra arquitectura rural.

El recorregut per l'exposició és una delectança contínua. Unes senyalitzacions indiquen per on cal començar. L'itinerari recorre les diverses comarques del nostre país, però l'inici és més aviat de preparació. Il·lustra aquesta introducció l'opuscle esmentat, segueixen reproduccions d'uns mosaics romans, fotografies de pagesos de principi de segle, uns dialogant al peu d'un portal o descansant al pedrís de la porta, d'altres a la plaça major, un dia de festa, una batuda a l'era, trulls, el pou, el celler, la placidesa d'un vestíbul, el paller, el molí de gra, la cuina, la llar de foc, la pastera i el pa de xel·la, el forn i els esrtis: tota una orientació per entrar a la «contrada» on el visitant s'haurà de familiaritzar amb una masia catalana. Una poesia de Ramon Garriga titulada la Casa Vella, clou aquesta «preparació».

L'interès és creixent a mesura que hom s'endinsa per les comarques. Un rètol indica que la primera exposició de l'estudi de la masia catalana va tenir lloc l'any 1933 a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. A continuació

Uns dibuixos a la ploma de masies, provinents d'antics concursos convocats al si d'entitats excursionistes. Una vista exterior de Can Pujol de Pagès, a Mollet del Vallès, i l'entrada de Can Bosc, a el Far (Maresme). ▼

una col·lecció de dibuixos a la ploma (reproduccions), molts dels quals, provinents de l'Agrupació Excursionista Tagamanent, mostren el fruit d'uns concursos efectuats els anys 1933-36.

Un mapa de Catalunya, de gran many, senyalitzat convenientment amb masies, dóna lloc a profunditzar de forma efectiva per les comarques; unes magnífiques fotografies mostren la varietat arquitectònica catalana segons la latitud i segons la utilització. Així, totes les fotografies responen a una necessitat il·lustrativa i quasi exhaustiva de la construcció segons les necessitats, costums, climatologia, etc. Es en aquest punt de l'itinerari on els visitants s'entenen més i conversen; i de les moltes coses que es pogueren escoltar vam sentir que l'exposició era valuosa, però que n'hauria pogut ésser ampliada la temàtica als camps afins de l'etnografia, la sociologia o el folklore.

Després de veure les masies segons cada comarca, un mapa de Barcelona crida l'atenció. Hi ha localitzades les masies incloses en el catàleg del patrimoni arquitectònic històric-artístic.

Unes fotografies i diferents diorames deixen visibles les particularitats de les masies catalanes, segons la visió creadora de l'autor. Un diorama d'un hostal, de la col·lecció Carulla, complementa el recorregut artístic, cultural i arquitectònic per les masies catalanes.

Abans de marxar encara podem asseure'ns i presenciar un seguit de diapositives en color de masies i, encara, abans de deixar el recinte hom pot embadalir-se contemplant un paller natural, obra de Josep Milà, de Vilafranca del Penedès, i de Jaume Vinyals, del Centre Excursionista Penedès. Potser també és l'obra que per les seves dimensions es destaca més del recinte i que hom contempla amb més goig. Uns cartells allusius a les necessitats urgents de la pagesia complementen el clos de l'exposició.

Al carrer, dos xiprers recorden l'hospitalitat que brindaven les masies solitàries a aquelles persones que tenien necessitat d'aixopluc circumstancialment; masies que avui potser no resten en peu, però que l'Estudi de la Masia ens en podria explicar altra vegada.

Assistiren a l'acte inaugural els senyors Balcells, Degà del Col·legi d'Arquitectes, acompanyat de col·laboradors i Lluís Puntís, President del Centre, assistit per l'equip de treball de l'Estudi

de la Masia, membres de Junta i socis. Després de les breus paraules del senyor Balcells, en què va remarcar la satisfacció que tenia el Col·legi de poder acollir l'exposició a casa seva, prengué la paraula Lluís Puntís, agraint la col·laboració. Finalment, el senyor Llaudó, de l'equip de treball, va destacar la importància del llegat i la necessitat de la seva continuïtat. Un cop acabats els parlaments, tots els assistents es reuniren a l'entorn d'una taula on els esperava un refrigeri.

La premsa de Barcelona ha col·laborat divulgant l'exposició i detallant aspectes de l'Estudi de la Masia catalana.

Felicitem totes les persones que han fet possible aquesta extraordinària manifestació artística, divulgadora d'una arquitectura que cal salvar.

M. M.

Relacions profitoses Alguer-C.E.C.

Les relacions catalanes amb l'Alguer, «la ciutat catalana d'Itàlia», o «la porta d'oro di Sardegna», sembla que són freqüents i nosaltres podem constatar-ho, tota vegada que vàrem rebre la visita, al nostre estatge social, d'un alguerès distingit, el senyor Remo Sotgiu, la seva muller (neboda del poeta Rafael Sari), acompanyats de tres familiars. Els va acompanyar a la nostra entitat l'amic Pere Català i Roca «cònsol» de Catalunya en aquella ciutat, i el nostre President Lluís Puntís els va rebre a la Sala de Juntes, on sostingueren una agradable conversa, sobre les relacions que de sempre han existit entre la nostra entitat i l'Alguer.

En aquest capítol de records, sortiren anècdotes de viatges, com el que es va organitzar l'any del nostre Centenari, o el que hi va fer l'Orfeó Català, però que comptà també amb molts socis nostres, com el senyor Ramon Pujol, amic entusiasta de l'Alguer. Es recordà també l'homenatge a Antoni Ciuffo (Ramon Clavellet), escriptor alguerès que, vingut a Catalunya l'any 1906, tingué ocasió de dissertar des de la tribuna del nostre estatge, il·lustrant la seva conferència amb algunes cançons algereses com la melodiosa «Desperta-te», original de l'esmentat conferenciant, enterrat segons que sembla a Barcelona.

La sessió fou íntima i va tenir un color catalanesc, de viva cordialitat; abans d'acomiar-se, Lluís Puntís féu lliurament al senyor Sotgiu d'uns ob-

sequis en recordança de la seva breu estada a casa nostra. Creiem que el matrimoni Sotgiu (tots dos mestres d'escola) guardaran un bell record, malgrat la distància, de la nostra deferència i estima envers aquella ciutat catalana. Nosaltres, «germans de parla», des d'aquesta columna us diem: a reveure!

M. M.

crònica

a cura de Modest Montlleó

XII.* Pau i Treva de Déu a Toluges

El dia 24 de juliol va celebrar-se a Toluges (Rosselló) la festa commemorativa de la Pau i Treva de Déu, instituïda l'any 1065 per l'abat Oliba. Com anys anteriors, la nostra entitat hi fou representada pel bibliotecari, M. Montlleó, i un grup de socis fidels a la diada, i podem dir que aquest any la festivitat ha tingut una variant, al nostre entendre fora de lloc: debat polític. No ha d'estranyar-nos doncs que el senyor J. M.ª Batista i Roca, president del Consell Nacional Català i representant aquest any de l'Honorable President de la Generalitat, senyor Josep Tarradellas, signifiqués amb enèrgiques paraules que la Pau i Treva no podia polititzar-se, atès que aquest no era l'esperit de concòrdia i germanor que proclama la festa. Fou molt precís i entenedor i creiem que per a successius anys es tindrà en compte de no caure en innovacions poc reeixides.

Encara que sembli que la nota dominant la donaren els parlaments dels polítics invitats, sobresortí la cercavila, l'ofrena floral al monòlit commemora-

tiu, la missa en català, oficiada per mossèn Perarnau, en el curs de la qual es va llegir una emotiva pregària de Lluís Xirinacs, al·lusiva al missatge de la Pau i Treva; la ballada de sardanes, el dinar de germanor, l'actuació folklòrica, a la plaça, d'esbarts rossellonesos i de Manresa i una exposició de pintura i escultura de pintors catalans. Una diada molt apretada d'actes, acompanyada d'un dia esplendorós.

Aquesta trobada a Toluges donà lloc a profitoses converses amb persones del Rosselló que tinguérem el goig de saludar i conèixer el passat 9 de juliol, quan vingueren a Barcelona amb la batllia de Toluges, els organitzadors de la festa, i els representants de les entitats Centre Cultural Català, Casa Pairal, Terra Nostra, etc. També aquell dia la nostra entitat estigué present a l'acte de recepció que la Diputació va oferir als visitants al Palau de la Generalitat, en la persona del nostre President, Lluís Puntís, vicepresident, Hilari Sanz, i d'altres membres de la junta.

M. M.

L'Albufera d'Alcúdia (Mallorca)

Per l'agost féu un any que el Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa està treballant, àdhuc a escala internacional, per aconseguir que l'Albufera d'Alcúdia, de més de 2.000 hectàrees, sigui declarada parc natural. Un dels seus mitjans ha estat editar un opuscle il·lustrat amb 21 fotografies a color, amb l'expressiu títol: «Per a qui volem salvar s'Albufera». És un treball d'equip molt estudiat, amb un apèndix de 194 espècies diferents d'aus observades en el seu entorn.

La tasca d'aquest Grup ha entrat ara en una fase de recollida de signatures i adhesions, havent-ne recollint més de 30.000. La nostra entitat, que sempre ha vetllat aquests tipus de defensa de la naturalesa, s'ha adherit a la campanya i creiem que fins i tot s'hi podria anar, organitzant una excursió de socis interessats. Idea que podria fer seva qualsevol Secció especialitzada.

M. M.

Diada de l'11 de setembre

La junta de l'Entitat, conscient del sentit patriòtic de la jornada, reivindicativa al mateix temps de tot allò que encara no tenim, va acudir a la crida, assistint als actes del Fossar de les

Moreres, al matí, i a la gran manifestació de la tarda, al costat de consocis, companys del Congrés de Cultura Catalana i d'altres entitats excursionistes.

Sabem que a causa de les dificultats que va representar de coincidir al lloc escollit del Passeig de Gràcia, i com a conseqüència de la multitud que ocupava l'amplada del carrer i voravies, molts socis varen marxar separatament, amb grups afins; d'altres ho feren amb els companys del seu partit polític.

El nostre President, Lluís Puntís, junt amb alguns membres de la junta, compartiren l'honor d'empunyar la senyera catalana durant tot el trajecte, que durà més de quatre hores.

També ens assabentaren que alguns socis feren ofrenes florals al Fossar i al peu del monument a Rafael Casanova, acció que no podem deixar d'exposar als nostres socis.

De la Diada ha quedat ben demostrat que Catalunya es mobilitza sempre que és cridada per una causa patriòtica, i aquest 11 de setembre multitudinari, mai no vist pels nostres avantpassats, el poble ha respost amb una força cívica, catalanitat profunda, amb quantitat de senyeres al vol i amb desbordant entusiasme.

En aquest dia memorable no podien faltar els excursionistes; per això, fent pinya amb els companys de les altres entitats germanes, marxaren donant suport a tots aquells ciutadans que hi acudiren amb fidel afecte a les nostres tradicions i reivindicacions.

M. M.

crònica alpina

a cura de Ricard Vila

35.è Aniversari del Centre Acadèmic d'Escalada (CADE) CEC

El propassat mes de maig, amb motiu del 35 anys d'escalades del CADE, es va celebrar una sèrie d'actes adreçats a fer conèixer els treballs i ascensions realitzats per aquest grup d'escalada i, d'altra banda, a mantenir unes trobades entre els veterans i joves del grup, amb intercanvi d'impressions sobre les tècniques, escalades i funcionament del grup.

— Actes celebrats:

10.5.77. Acte acadèmic d'inauguració. Coincidint amb la data del 35.è aniversari de la fundació del CADE, Agustí Jolis va fer una introducció sobre la ral·litat del grup, la qual fou seguida d'una explicació del President sobre els

treballs actuals. Això donà pas a un animat col·loqui entre els assistents, membres de totes les generacions, sobre tècniques, escalades i expedicions del grup, igual com de la seva funció social dins el Centre.

22.5.77. Sortida col·lectiva «Veterans i Joves». Coordinada per l'incansable Kildo Carreté, es va fer una sortida a Montserrat, a la zona d'agulles, on, després d'una costellada, es varen fer diverses escalades, tot fent cordada conjunta veterans i joves del CADE, així com companys d'altres centres.

14.5.77. Sopar commemoratiu 35.è Aniversari. No podia faltar dins els actes el típic sopar. Així ens aplegàrem prop de cent persones, entre membres del CADE, familiars i amics, en un àpat d'autèntica germanor. Les postres foren servides amb els parlaments del President del CADE, Ricard Vila, que explicà l'actual funcionament del grup i els projectes més immediats i, tot seguit, el President del Centre, Lluís Puntís, parlà de l'actual moment d'expansió del CADE dins el Centre i donà ànims al grup per a continuar la tasca començada l'any 42 por Estasen i els seus companys.

1-15 juliol. Durant aquestes dates va estar muntada a la Sala d'Exposicions del Centre l'exposició «Fotografia i Material, 35 anys d'escalada al CADE», que es podia seguir mitjançant fotografies, cartells, fullets d'anuncis i mostres de material: tota l'evolució del CADE d'ençà de la seva fundació.

El dia 7 de juliol es presentà a Barcelona l'audiovisual «Pirineu, Alps, Caucas», del pirineista Raymond Despiu, dins el cicle de projeccions organitzat pel CADE, del qual trobareu referència en aquest mateix número.

EXPEDICIONS

Expedició Països Catalans. Hindu-Kush 77 (Afganistan)

De juliol a setembre s'ha desenvolupat aquesta expedició, formada per dotze membres del CADE del Centre Excursionista de Catalunya, al corredor del Wakhan, vall de Mandaras.

L'aventura començà el primer de juliol, quan c'nc membres varen emprendre camí cap a l'Afganistan amb una camioneta carregada amb 1500 kg. de material. El dia 15 de juliol, tots reunits a Kabul i després d'una setmana de tràmits, es dirigeixen a Quaz-i-deh,

El cim M7, a la vall de Mandaras, corredor de Wakhan a l'Afganistan. Hi ha indicada la via nova que obri l'expedició Països Catalans, del Centre. (línia de punts), l'itinerari de l'aresta nord (via Audoubert, Pradal, Rouch i Panozzo), seguida en el descens i els bivacs.

foto: J. Ponce

últim poble, on contracten 26 homes que portaran el material al camp base, instal·lat a 4.200 mts. Només els queden deu dies de muntanya, per la qual cosa centren tots els esforços en el cim de l'M7. Les típiques indisposicions paralitzen alguns membres de l'expedició i d'altres no s'acclimaten prou ràpidament. Intenten, doncs, l'ascensió en pla alpi dos expedicionaris. Efectuen dos bivacs de pujada i un a la davallada. El dia 5 d'agost és conquerit el cim de l'M7, de 6.224 m., per una via inèdita de glaç. Ja no queden dies i l'expedició ha de retornar; cinc membres ho fan amb furgoneta per un recorregut de gairebé 10.000 km.; la resta, amb avió, via Kabul, Istanbul i Roma, fins a Barcelona.

L'equip humà de l'expedició era format per Joan Créixams, cap de l'expedició que, per motius de treball, no va poder-hi anar, Emili Civis, director

tècnic, Lluís Belvis, Pep Camarena, Jaume Bonaventura, Josep Casanovas, Josep Ponce, Josep M.ª Castan, Enric Ribot, Joan Germà Casola, Ricard Vila, el metge Josep Viñas i la seva dona, Odette Viñas.

Pirineu

Gallinero, via Rabadà-Navarro. És seguida el 25.6.77 per Paco López, Joan Marí (CADE) i, el 26.6.77, per Jordi Fornés i Jordi Corriu (CADE).

Al massís del Vignemale Josep Casanellas i J. Romero fan el «couloir» de Gaube al cim de la Pique Longue.

Espingo. El gran dièdre de Spijeoles és seguit per Mercè Plana i Esteve Margenat (CADE) el 14 d'agost i per Pere Camnis i Xav'ier Cabré el dia 13.

A la vall d'Ordesa, Pere Camins i Xavier Cabré (Agruac) escalen la via Ravier al Tozal del Mallo.

— Pics d'Europa.

Ramon Masats i Mingo Albir (CADE) fan l'esperó dels francesos a la Peña Vieja i una primera ascensió absoluta a la cara O-S de l'agulla Peña Olvidado.

— Mallos de Riglos.

La via Seron-Millan al Pison és seguida per Jordi Fornés, Jordi Corriu, Mingo Albir i Esteve Margenat (CADE).

Dolomites (Tre Cime i Sella)

Ressenyem tot seguit l'extensa activitat realitzada per un grup d'escaladors de Barcelona a Dolomites (CADE i AGRUEC).

— Travessia de les torres de Sella, torre Delago, spigolo SW, torre Venèzia, cara W-Cima Grande de Lavaredo, esperó Dibona per Joan Germà Casola i Pere Camins.

— Cima Piccolissima, V. Preus, per J. Rodríguez, A. García, Ll. Hortalà i M. Martínez.

— Punta di Frida, VN i Cima Piccola, V. Prusik, per Pere Camins.

— Cima Piccola, esperó Giallo per Ll. Hortalà, M. Martínez, J. Rodríguez i J. G. Casola, S. Martínez, A. García.

— Cima Piccola, V. Innerklofer per Ll. Hortalà, Pere Camins, M. Martínez, J. Rodríguez i S. Martínez, A. García.

— Cima O. de Lavaredo, esperó Demuth per Ll. Hortalà, P. Camins, J. Rodríguez i M. Martínez.

— Cima Piccolissima, V. Cassin per J. Rodríguez, Ll. Hortalà i P. Camins.

— Punta di Frida, V. Comici per S. Martínez, A. García, M. Martínez.

— Cima O. de Lavaredo, cara N, V. Cassin-Ratti per A. García, M. Martínez, J. Rodríguez i S. Martínez, Ll. Hortalà, P. Camins.

— Cima Grande de Lavaredo, cara N. V. directa Alemanya (Hasse-Brandler) per J. Rodríguez, Ll. Hortalà, S. Martínez, A. García.

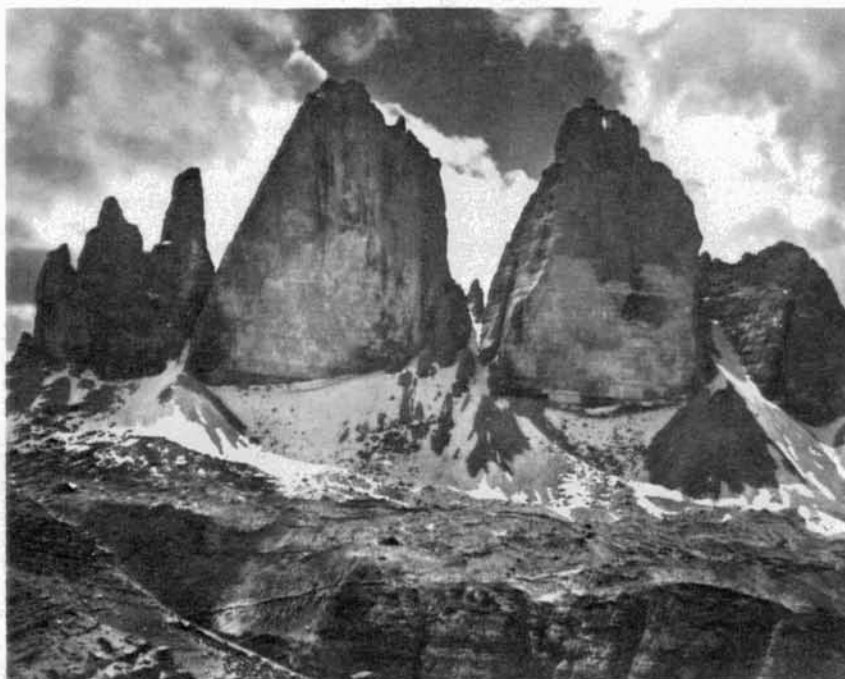
— 2.ª torre de Sella, esperó NW per S. Martínez, P. Camins, Ll. Hortalà, J. Rodríguez.

— El Pollice per Ll. Hortalà, P. Camins, S. Martínez, J. Rodríguez.

— 3.ª torre de Sella, V. Vinatzer per Ll. Hortalà, S. Martínez, P. Camins.

Zermatt

Mont - Rosa, punta Dufourspitze (4.634) amb esquís per Joan G. Casola, J. Altadill, J. Casanellas i Lluís Gómez.

Alps (Mont-Blanc)

— Gran Capucin de Tacul, V. Bonatti-Ghigo per Vicenç Badia i J. C. Gris (GEDE).

— Agulla Negra de Peuterey, Aresta S. per R. Bresco, T. Fontdevila, J. Castells, M. Bordes i J. Martínez.

— Petites Jorasses. Cara O. per Christian Ferrera (CAF) i Pere Roca (GEDE), 1.ª Nacional.

— Agulla de Midi, V. Rebuffat per Jordi Corriu i Jordi Fornés (CADE).

— Les Courtes, esperó NE per J. Casanellas, C. Cases i germans Torà.

— Petite Verte C. Nord i Rognon du Plan, aresta NE, per Joan Jover (pare i fill) (CADE).

— Agulla de Chardonnet. Esperó N per Joan Riera i Lluís Riera (AGRUEC).

— Les Courtes, Directa Suïssa per L. Fraga i S. Hernández.

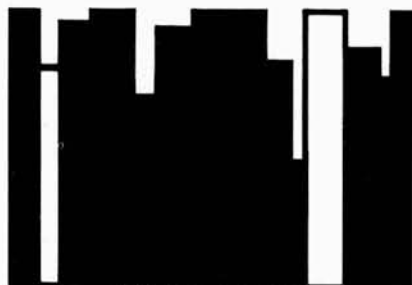
— Triolet, cara N. per L. Fraga i M. López.

— Agulla Verte, «couloir» Couturier per L. Fraga (solitari) i «couloir» Cordier per M. López i un company, els quals tingueren un accident mortal en descendir l'agulla.

① Spigolo Dibona - Stübler ④ Via Siegart - Kauschke - Uhner
② Via Mauro - Minuzzo ⑤ Via Comici - Dimai
③ Via Hasse-Brandler-Löw-Lehne ⑥ Via Stösser-Hall-Schütt

La cara nord de la Cima Grande de Lavaredo i les seves vies: 1 - esperó Dibona - Stübler; 2 - via Mauro - Minuzzo; 3 - via Hasse - Brandler - Löw - Lehne; 4 - via Siegart - Kauschke - Uhner; 5 - via Comici - Dimai; 6 - via Stösser - Hall - Schütt.

bibliografia

a cura de Josep Girona

Mapa del Pirineu (Cap d'Aran - Pallars Sobirà)

Es tracta d'una edició, feta en un sol full, dels quatre mapes de l'«Instituto Geográfico y Catastral», a escala 1:50.000, n.º 149 (Isil), 150 (Noarre), 181 (Esterrí d'Aneu) i 182 (Tírvia); això ens permet de reunir la capçalera de la vall d'Aran i la zona nord del Pallars Sobirà.

Aquesta obra ha estat realitzada per l'«Instituto», que ha fet un treball tècnic de gran mèrit, sense parió dintre la cartografia nacional.

L'edició ha estat patrocinada per la «Federación Española de Montañismo», la qual apoià en tot moment la idea del president de la Federació Catalana, senyor Francesc Martínez Massó, de publicar un mapa d'una regió interessant del Pirineu, que a causa de la quadrícula del mapa nacional deixava partits nuclis muntanyencs que convenia de reunir en un sol full, tal com ja s'havia fet per la Federació Espanyola amb Picos de Europa i Guadarrama.

Martínez Massó va encarregar el 1972 aquesta tasca a Andreu Romà i Espí, del Club Muntanyenc Barcelonès, Joaquim Cabeza i Vall, de la Unió Excursionista de Catalunya, i a Agustí Jolis i Felisart, del Centre Excursionista de Catalunya, que si bé mai no havien fet un treball conjunt, formaren un equip homogeni i complementari alhora.

Després de determinar la zona que

creien més adient, hagueren d'enfrontar-se amb el gran problema de la correcció toponímica, tant pel que fa a la correcta situació dels topònims, com a la seva escriptura.

Aquest treball durà més de tres anys i hem de dir que, malgrat el volum de les correccions, l'«Instituto» el portà endavant mercès a l'estímul constant tant de les federacions com de membres del propi «Instituto».

Certament és un precedent important l'existència d'aquest mapa amb tota la toponímia escrita en català i en aranès a la zona corresponent, on els possibles errors hauran escapat en tot cas a l'equip corrector, que ha treballat amb tot l'entusiasme.

Cal que remarcuem la col·laboració dels senyors Casimir Ademà i Mora, professor d'idiomes moderns a la Universitat de Barcelona, autor de l'«Estudio sobre el dialecto aranés», i la d'Antoni Conesa i Castañé, de la U.E.C., que confeccionà els croquis i traçats de les obres hidroelèctriques, estacions d'esquí i emplaçament dels refugis de muntanya.

El mapa va acompanyat d'una panoràmica del propi sector, extreta per A. Conesa de la realitzada de tot el Pirineu per Santiago de Quadras i Feliu, del C.E.C., expert en aquest tipus de treballs.

El conjunt del gran full del mapa, la panoràmica i els detalls tècnics, es completen amb un pràctic plegat, fàcil de portar i consultar.

A la coberta, a més del títol hi figura la següent dedicatòria: «Edición homenaje de la Federación Española de Montañismo al Centenario del Excursionismo Catalán con motivo de la fundación del Centre Excursionista de Catalunya, 1876-1976».

«La integral de Peuterey». Autor: Louis Audoubert. Pròleg de Robert Ollivier. Pàgines: 103. Fotografies: 14 en color i 11 en blanc i negre. Un mapa general topogràfic i un croquis de la integral. Editorial RM.

Novament tenim a les mans un llibre d'alpinisme editat per l'Editorial RM. Aquest cop el seu autor és un gran pirineista, ben conegut per tots nosaltres: Louis Audoubert, que ens conta pas per pas, amb molta senzillesa, fidelitat i bon humor, una de les esca-

lades més singulars de les realitzades per ell als Alps, la travessia integral de Peuterey.

La integral de Peuterey és la major aresta dels Alps, amb una llargada de 8 kms. Sens dubte la seva ascensió hivernal ha estat durant molt de temps una constant temptació per als millors alpinistes d'arreu del món. Precisament va ésser ja en Louis Audoubert qui, l'estiu de l'any 1970, aconseguí realitzar la primera integral. Aquest fet va créixer la seva il·lusió de realitzar-la a l'hivern.

El primer intent el realitzà l'any 1971, junt amb el seu cunyat Marc Galy, Guy Panozzo i Cèsar Comas, del G.E.D.E. del Club Excursionista de Gràcia, el qual va substituir l'amic Paytuby, que a darrera hora no els va poder acompanyar. La sort en aquesta oportunitat no va estar al seu costat i varen haver de desistir de l'ascensió. El projecte té capficat Audoubert i novament, per l'hivern de l'any 1972, realitza un altre intent que seria el definitiu. Aquest cop l'equip era format per Michael Feullarade, els germans Artur i Oreste Squinobal, Marc Galy i el conegut Yannick Seigneur.

Cinc dies de treball intens a la pa-rat, de dura travessia i difícils bivacs; però al final la justa compensació: el cim i la integral tan desitjada.

Aquesta ascensió que Audoubert ens relata amb tota sinceritat, va estar una autèntica sorpresa per a molts i realment suposà la seva consagració com un dels millors alpinistes del moment. L'ascensió aconseguida significa, per a la història de l'alpinisme, la solució a un dels darrers problemes alpins.

El llibre té un pròleg molt encertat de Robert Ollivier, la descripció de la travessia tant a l'hivern com a l'estiu i tota una sèrie de notes tècniques que ajuden el lector a fer-se una idea de tot allò que és necessari preveure en una ascensió d'aquest estil.

«La integral de Peuterey» és, en resum, un llibre amè, que fa de bon llegir i que no s'eternitza a les mans de qui el llegeix.

L'edició, correcta, amb una acurada impressió i excel·lent fotografia, fa que el conjunt es mantingui a un nivell molt acceptable en tota la publicació. Recomanem la lectura d'aquest llibre a tots els aficionats a l'alpinisme. Sols ens reca de no tenir-ne una edició en català.

Lluís Belvis

una sèrie completa, moderna i eficaç de productes per a afaitar-se

crema
d'afaitar
spray

crema
d'afaitar
amb brotxa

loció per
a abans
d'afaitar-se

loció per
a després
d'afaitar-se

geli-floïd
massatge
balsàmic

Floïd

la línia perfecta per a afaitar-se

CAIXA DE PENSIONS
PER A LA VELLESA I D'ESTALVIS

“la Caixa”

de Catalunya i Balears

PERE RIBOT

ANTONI GELABERT

CADOLLES DE MUNTANYA

17 poemes de Pere Ribot precedits d'un text en què es descriu cada Cadolla.

Dos artistes acoblats per una mateixa inquietud expliquen amb la paraula i la plàstica, l'emoció de la nostra muntanya.

INDEX: Ofrena. Pròleg. Cadolles. La primera excursió. Els pobles. El romànic. Les masies. La pluja. Els llacs. La neu. Escalada. El cim. Les flors. Els animals. El campament. Els titelles. El foc de camp. La vida i la mort. Déu.

Edició decorada amb 18 xilografies a tota pàgina; caplletres, títols i colofons fins a un total de 60 gravats.

300 exemplars numerats, mida 22 x 28 cm.

Preu de subscriptor: 2.000 ptes.

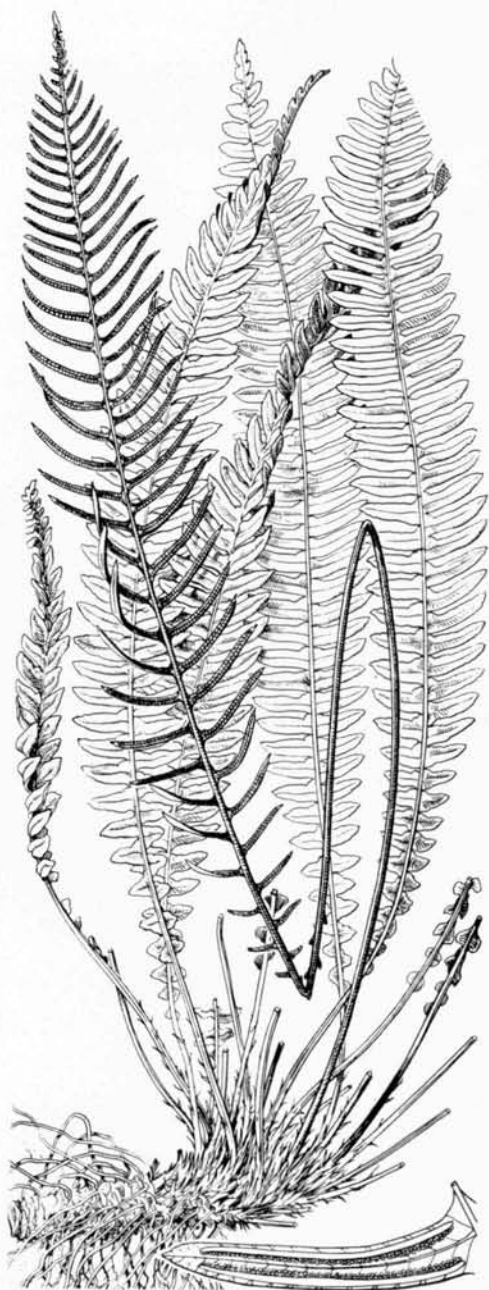
Comandes a la Secretaria del
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

L'ALTA MUNTANYA CATALANA FLORA I VEGETACIÓ

per Josep Vigo i Bonada

Contingut bàsic:

Comentaris sobre els diversos tipus de comunitats vegetals dels estatges subalpí i alpí (pinedes, landes, gespets, molleres, etc.) amb la descripció de les plantes més notables. Idees generals sobre el paisatge pirinenc i, més especialment, sobre les principals característiques de l'ambient d'alta muntanya i de les plantes que s'hi fan.

Il·lustració:

240 fotografies
a tot color

268 dibuixos
(d'Eugeni Sierra)

42 esquemas
i mapes

En venda: a la Secretaria del Centre
Excursionista de Catalunya

P. V. P. 2.400,- pts.
Socis Centre: condicions especials

Editorial MONTBLANC - CEC

**No us
n'estranyeu!
Encara
no ha
visitat
Mañanes**

Mañanes es preocupa
per tothom qui vol practicar un esport.
Li aconsella l'equip complet
més adient entre tota una gamma variada de les millors marques.

Canuda, 26 - T. 318 45 00 - Barcelona-2 / Via Augusta, 103 - T. 217 91 88 - Barcelona-b
Prim, 99 - T. 380 48 21 - Badalona

MUNTANYA

Editada pel CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

La revista excursionista de més tradició i de més difusió de Catalunya.

Reflex de totes les activitats i tots els aspectes de la muntanya i l'excursionisme.

La revista **MUNTANYA**, editada pel Centre Excursionista de Catalunya, ha guanyat una nova etapa de superació, tant per la presentació com pel contingut, com a fruit dels esforços d'un treball d'equip.

Ara, **MUNTANYA**, demana la col·laboració dels seus lectors per a una nova etapa d'expansió, perquè aconseguixi tota la difusió que es mereix.

Si encara no sou subscriptor de **MUNTANYA**, retalleu i envieu aquest butlletí i rebreu puntualment la revista al vostre domicili.

Si ja en sou, doneu-lo a un amic que s'interessi per l'excursionisme i segur que us ho agrairà.

Molts excursionistes no llegeixen MUNTANYA perquè no la coneixen.

Parleu-vos de MUNTANYA i feu-los-la conèixer.

Retalleu aquest butlletí i doneu-los-el perquè se subscriuin a MUNTANYA

Nom
carrer núm. pis
població
(districte postal)

Se subscriu a la revista **MUNTANYA** a partir del núm., amb la quota anual de 450 pessetes. (estranger: 600 pessetes).

Cobrament:

☐ gir postal

Signatura

☐ reembossament

☐ compte corrent / llibreta d'estalvis, segons autorització adjunta.

Senyor Director de Banc Data
Sucursal: Caixa
Població: Carrer: núm.

Distingit senyor:

Us preguem que fins a nova indicació, vulgueu fer efectiu el rebut anual a la revista **MUNTANYA**, del Centre Excursionista de Catalunya, corresponent a la subscripció a nom de

que viu a Població, amb càrrec al
compte corrent núm.
d'estalvi núm.

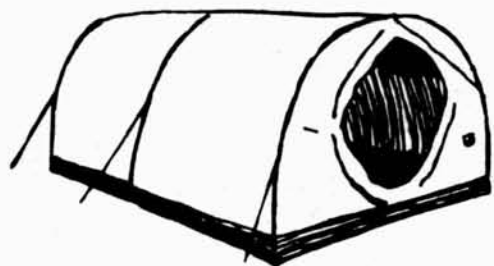
a nom de
Ben atentament,

Firma:

Preguem als nostres subscriptors que ens vulguin facilitar la cada dia més difícil i onerosa gestió del cobrament de la subscripció, autoritzant-nos a carregar-los-en l'import en un compte corrent bancari o en una llibreta d'estalvi.

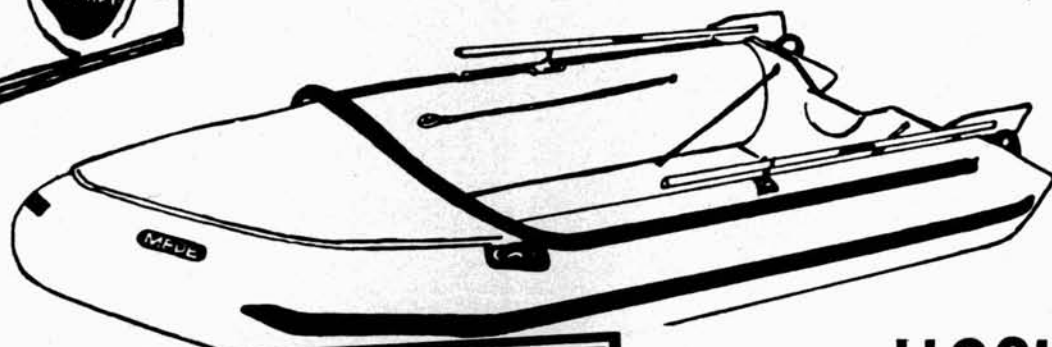

ESPORTS
edelweiss

PARKING
GRATUIT

GRAN VIA, 519
Telèfon 253 31 04
BARCELONA-15

GRAN EXPOSICIÓ

**LLOGUER
MATERIAL**

AVUI,
COM FA
40
ANYS,

ANUNCI PUBLICAT EN LA REVISTA
N.º 1 DE "L'ESQUI" L'ANY 1935 pel
"CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA"

SANTA
EULALIA
E S P O R T S

**Sempre a l'avantguarda de les
darreres novetats de materials
per a l'esqui de neu!**

PASSEIG de GRÀCIA, 93 - TEL. 215 06 74 - BARCELONA-8